INGMAN-MANDERFELT

EN ÄFVENTYRARE FRÅN GUSTAVIANSKA TIDEN STUDIE AF

H. FRÖDING

------------------ STOCKHOLM. Albert Bonniers förlag.

STOCKHOLM. ALB. BONNIERS BOKRTRYCKER 1901

Förord till den elektroniska utgåvan

Boken, som tillhör New York Public Library, har scannats av Google Books. Den anpassades och OCR-tolkades för Projekt Runeberg i november 2014 av Bert H.

Föreliggande studie är uteslutande grundad på arkiv-och bibliotekforskning såväl i Sverige som i Danmark.

Då emellertid i sistnämnda land endast mindre rikhaltiga hithörande källor förefinnas, har tyvärr härigenom en lucka i skildringen uppstått, som dock i alla händelser ej torde inverka på totalbilden.

I allmänhet hafva på franska affattade bref och aktstycken här återgifvits på svenska, och där franskan bibehållits, har detta endast skett för någon med språket sammanhängande egendomlighets skull. Originalens danska har däremot i flera fall fått kvarstå. De ursprungligen på svenska författade skrifvelserna igenkännas lätt på den mera gammalmodiga stilen.

Hvad stafning och kommatering beträffar, ha dessa, utom i undantagsfall, förändrats till vår tids.

För herrar arkiv- och bibliotektjänstemäns aldrig tröttnande hjälpsamhet och välvilja ber författaren att härmed få uttrycka sin vördnadsfulla och hjärtliga tacksamhet.

Stockholm i aug. 1901.pn af nutiden så godt som alldeles okänd mans lif, en i ordets fulla bemärkelse tvetydig och ingalunda framstående persons handlingar och åsikter torde i vanliga fall knappt förtjäna att varda föremål för ett ingående studium. Men då denne man under en upprörd tid spelat en sorts roll i sitt folks historia, då han varit i beröring med högt stående personer, på hvilkas karaktärer han till en viss grad kan ber traktas som probersten, då han slutligen varit en urartad representant för en föråldrad litterär smak, torde ett dylikt studium i alla fall möjligen kunna lämna någon behållning.

Det är på dessa grunder den benägne läsaren in b judes att göra bekantskap med Carl Johan Ingman, som längre fram antog det klingande namnet Manderfelt. '

I.

Lofvande ung man.

Till en början några ord om släkten. Denna härstammar från sachsiske eller vallonske grytgjutaren Mats Misch, som omkring 1650 öfver Sverige inflyttade till Finland, fick anställning vid Svartå bruk och där kvar-stannade till sin död. Af dennes båda söner, som antogo namnet Ingman, vardt den äldre, Anders, länsman i Rase-borgs härad och hade med Katarina Streng förutom två döttrar åtminstone fyra söner, hvilka alla öfverflyttade till Sverige. Den äldste af desse, Fredrik, vardt borg-

1. — Ingman-Manderfelt.mästare i Borås, den därnäst, Elias Magnus — adlad under namnet Nordenstolpe — högre kameralämbetsman och därtill slutligen ägare af Rörstrands porslinsverk, den tredje, Anders, borgmästare i Vänersborg och genom sin sonson, generalauditören Erik Gustaf, stamfar för adliga ätten Gylllenheim, den fjärde, Jonas, (född 1713 f 1786), kronofogde med landskamrers titel. Boende på sin gård Ekarebol i Bolstads socken på nedra Dalsland hade denne sistnämnde med sin hustru, Maria Sandberg (född 1715 f 1783), flera barn, däribland sönerna Andreas (kronobefallningsman med slutligen öfverauditörs titel), Carl Johan och Jonas (död som häradshöfding).

Den andre af dessa sistnämnde yngre telningar, Carl Johan Ingman — föremålet för denna studie — föddes den 27 maj 1747.

Om barndomen och de första ynglingaåren föreligga inga underrättelser. Men förmodligen betraktades gossen som familjens ljushufvud, då han vid fjorton års ålder sändes till universitetet, under det att den äldre, Andreas, fick gå hemma och biträda fadern.

Det var till Åbo, Carl, som han kallades, först sändes. Här stannade han tre år, 1761—64, afslutande denna sin studietid såsom sig borde med ett lärdomsprof, en under professor Bilmarks presidium försvarad afhandling om frihetens mått (De mensura libertatis). Detta arbete, denna kria rättare sagdt, är försedd med fyra dedikationer:

1:0. Till farbror Nordenstolpe. »Tillåt att till ett ringa vedermäle af min djupa vördnad fa uppoffra detta lilla akademiska snilleprof, en omogen frukt af en späd stam, som näst Guds hjälp af eder beständiga ynnest väntar sin tillväxt och sin mognad.»

2:0. Till hofjägmästaren baron Axel Gustaf Kurck. Möjligen hade ynglingen konditionerat hos denne herre någon kortare tid.

3:0. På latinsk vers till hans »nutricio propensissimo», teol. professor C. Abr. Clewberg i Åbo.

4:0. Till fadern.Därmed lämnade den lofvande ynglingen Åbo för att fortsätta i Uppsala, där han som student inskrefs i Värmlands nation i mars 1765.

Under sin första studietid har han naturligtvis någon sommar eller jul varit hemma på Ekarebol, då han äfven, såsom gymnasister och studenter på den tiden brukade, predikat i kyrkan. Att han tidigt börjat skrifva vers, kan man likaledes taga för afgjordt.

I Uppsala stannade Ingman ett par år, under hvilken tid han ej aflade något nytt lärdomsprof. Sina studier har han troligen i alla fall ej försummat, alldenstund han nu utsågs till informator i ett förnämt hus — hofmarskalken grefve Fredrik Ulrik von Rosens.

En dylik lärarebefattning hade varit mången uppåt-sträfvande mans uppkomst och skulle äfven för Ingman varda första steget på lyckans bana. Grefve von Rosen, son till den gamle hjältemodige karolinen, riksrådet och generalguvernören Gustaf Fredrik von Rosen, hade under många år varit i fransk militärtjänst och därunder vunnit en utpräglad fransk smak och umgängeston. Tillbringande vintrarna i Stockholm, somrarna på Bogesund i Uppland, hade han med sin grefvinna, född Stenbock från Estland, flera barn. Äldste sonen, Gustaf Fredrik (född 1758, slutligen landshöfding i Malmö, *f* 1815), var det, som fick Ingman till lärare.

Angenämare kondition kunde den unge studenten ej hafva erhållit och ej heller nyttigare i visst afseende. Här fick han nämligen lära franska och den fina världens um-gängesskick, här kunde han af förnäma och mäktiga personer blifva känd.

Å sin sida saknar han ingalunda förmågan att hålla sig framme och göra sig angenäm samt besitter särskildt bland andra talanger den att skrifva vers.

Vid gamla riksrådet Rosens död i juni 1769 uppvaktar han därför med en pompös grafskrift. och tre månader därefter uppstämmer han inför en anspråkslösare krets vid en släktings, Sofia Ulrika Ingmans, bröllop med en prästen sång, som han ger den betecknande titeln: Den för-nuftiga kärlekens seger.

Dessa vers, så medelmåttiga de än äro, tyckas likväl hafva gifvit Ingman ett visst anseende som poet, ty den io oktober samma år finna vi honom invald i det då i hufvudstaden florerande vittra sällskapet Utile Dulci.

Snart skulle emellertid hans gryende skriftställaretalang tagas i anspråk för allvarligare ändamål. Troligen på beställning af hans greflige patron, som tillika är ifrig partiman, kastar han sig i en af dagens brännande politiska frågor. En i Uppsala utan angifvet årtal tryckt anonym broschyr: Oväldig granskning öfuer den oförmodligen uppkomna tvisten om frälse- och ofrälsemanna rätt till högre ämbeten, härrör nämligen från Ingman. Och, då själfva denna tvist uppkom efter ett rådsbeslut af den i maj 1770, är det sannolikt, att skriften författats under sommaren detta samma år.

Häruti ställer sig författaren, ehuru han uttryckligen förklarar sig själf vara ofrälse, helt och hållet på adelns ståndpunkt. Han utgår från det faktum, att detta stånd, hvars företräde grundades på gammal häfd och rätt, ovedersägligen satt inne med mera insikter och duglighet för högre värf än de öfriga. Och detta företräde till högre ämbeten kränkte ju heller ej ofrälsemannen, ty om någon sådan visade utmärkt skicklighet, kunde äfven han erhålla adlig stämpel och stiga till rikets högsta värdigheter. Efter att hafva klandrat Karl XI, som med oblidkelig stränghet genomfört reduktionen och våldfört sig på äganderätten, utfar han vidare i förebråelser öfver det partisinne och den oenighet, som hotade att undergräfva hela statens bestånd.

Bedömdt från den aristokratiska ståndpunkt, hvarpå författaren ställt sig, och betraktadt som ett förstlingsarbete, kan man kalla den lilla skriften rätt väl ihopkommen.

Men för Ingman är det ej nog att söka behaga de förnäma. Han syftar högre och nedlägger samma år, 1770, för själfve kronprinsens fötter, ett alster af sin sångmö, en »satir» benämnd: Den svenska världsmålaren.Någon egentlig satir finner man dock ej här, endast en filosofisk betraktelse af ynglingen Lisimon (förmodligen författaren själf) öfver falskhet, flärd, kryperi och andra olater hos människor i allmänhet samt oenighet, agg, afund och bestickligheit hos svenska folket i synnerhet — ej hos detta folks representanter, märk väl, ty att direkt anklaga riksens ständer hade måhända varit mindre rådligt. Annat var det i forna dagar, påstår Lisimon, då voro heder och ära rotfästa hos svenske män, då led ungdomen ej brist pä vett och dygder. Och därmed förfaller poeten i ren mjältsjuka samt vill alldeles draga sig från världen, då han till all lycka far höra Apollos röst, som uppmanar honom att upplyfta sin hela själ till »Den, som världen styr». Detta ger honom en lugnare syn på tingen, och långt ifrån att af den allmänna förvändheten nedslås utropar hän nu med friskt mod:

»Nej, hit du galna värld! Af dig jag lära vill

den konst att alltid se, hvårföre jag är till.»

Egentligen är denna Ingmanska dikt ingenting annat än en dålig omskrifning af Gyllenborgs ett par tiotal år förut författade satir: Världsföraktaren med den skillnad, att den filosofiske ynglingen kallas Lisimon i stället för Lisidor, att för förebilden ej Apollo utan endast en förtrogen vän uppenbarar sig, och, att, då världsmålaren utropar: »Nej, hit du galna värld, af dig jag lära vill etc.!», utropar världsföraktaren blott: »Välkommen galna värld, nu vill jag dig studera!» En skillnad ligger äfven däruti, att den äldre skalden går ständernas missbruk mera på lifvet, än hvad efterföljaren gör. »Världsmålaren» är såsom redan antydts tillägnad kronprinsen. Denna tillägnan — på vers — saknar all poetisk förtjänst, men är tillräckligt lofprisande, och troligen har den börjande författaren såväl härigenom som genom sina slängar åt partisinnet och korruptionen lyckats väcka den unge furstens uppmärksamhet.

På den redan anträdda banan som hofpoet skulle Ing-man nu oförtrutet fortgå. Därom vittna hans efter handförfattade vers: Då Hans Kongl. Höghet, vår dyraste kronprins GUSTAF, anträdde sina utrikes resor (1770); Sveriges Tårar vid högstsalig Hans Maj;ts ADOLPH FRIEDRICHS höga bisättning i Stockholm den 7 Martii (1771); Sveriges Tröst vid Hans Maj:t vår allernådigste Konung GUSTAFS lyckeliga återkomst i Riket (1771) samt slutligen Vid högstsalig Hans Maj:t ADOLPH FRIEDRICHS höga begrafning den 30 Juli 177/.

Med några utdrag af dessa stycken skall läsaren ej tröttas. Vare det nog sagdt, att en och annan ton däruti ej klingar illa, men att plattheter och logiska brister öfver-väga.

I april 1772 finna vi Ingman åter i Uppsala för att där öfvervaka sin lärjunges studier och möjligen samtidigt fortsätta sina egna.

Ehuru gående händelserna något i förväg må här för sammanhangets skull några ord nämnas om denna hans sista uppsalatid.

Någon examen tog han aldrig. Det enda spår, man finner af honom, är i det vittra sällskapets, Apollini sacra, protokoll.

I detta sällskap föreslogs han till inträde den 26 april 1772 och invaldes en vecka senare, sedan hans »Sveriges Tårar etc.» blifvet för sällskapet upplästa. Detta styckes författare, herr Carl Ingman, heter det i protokollet, ledamot af den med samfundet förenade vitterhetsorden Utile Dulci i Stockholm, hade länge gjort sig genom vackra skaldestycken på det fördelaktigaste känd i det allmänna och vore äfven auktor till ett poem till hans kungl. höghet kronprinsen, som med ganska nådigt bifall blifvit ansedt.

Den 20 maj samma år utsågs han att jämte en annan ledamot föreslå sättet för kröningsdagens firande. Den 29 påföljande november valdes »herr sekreteraren» Ingman till ceremonimästare och vardt strax därpå medlem af sällskapets hemliga utskott. Den 24 mars 1773 omnämnes han för sista gången — såsom återvald till ceremonimästare för pågående termin. Antagligen har han med samma termins slut för alltid lämnat Uppsala, där han under dennasista tid blott stått med ena foten så att säga. Dels hade han, som vi strax skola se, härunder deltagit i hufvudsta-dens litterära rörelser, dels redan — 1772 eller 1773 — blifvit inskrifven som kopist i kungl. kanslit (däraf titeln sekreterare).

II.

För konungamakten.

Gustaf III hade bestigit tronen, riksens ständer, knarriga och misstänksamma som vanligt, hade samlats. Oro, förhoppningar och förväntningar fyllde luften, under det att dagblad och andra skrifter trycktes, spriddes och kommenterades.

Den nye konungens lof ljöd emellertid i pressen högre än något annat, och särskildt förkunnade Gjörwell i sina »Allmänna Tidningar» en bättre tid, den Gustaf skulle inviga.

Till denna monarkiska rörelse inom litteraturen anslöt sig Ingman af alla krafter och vardt, såsom Gjörwell i ett bref långt senare berättar, denne senares »stallbroder under 1772 års kampanj».

Hans första insats vardt en anonymt utgifven flygskrift: Svenska folkets röst framburen inför rikets församlade ständer vid riksdagen 1771 af en svensk medborgare.

Författaren börjar — ledd af en viss försiktighet men i uppenbar afsikt att hålla spegeln för sin samtid — med ett loftal öfver 1720 års statsskick och -dess första hand-hafvande. »Aldrig fällde under denna lyckliga tid,» utropar han, »dygdiga medborgare bittra tårar öfver anställda korruptioner, aldrig vardt den allmänna välfärden föremål för en ständig träta, aldrig stötte riksrodret på klippor,därför att alla ville bli styresmän, aldrig tycktes hat och hämndgirighet mellan vissa personer nödvändigt vilja släcka sin lust i samhällets undergång, aldrig behöfde man välja riksdagsmän med andra medel än allmänt förtroende, aldrig låta sig af utlänningen betalas för att bevaka Sveriges bästa. Aldrig hördes partihat förkväfva all känsla för människor och fädernesland, aldrig kändes minsta misstroende mot högsta maktens beslut, och aldrig,» så slutar han sin långa tirad, »understöd sig någon hvarken i tal eller skrift träda det konungsliga majestätet för nära, ty den niding, som ville vanära sitt krönta hufvud, blef strax ovärdig att bära något slags hufvud!»

»Svea,» utbrister han, »du igenkänner i denna målning hvad som varit!»

»I kunnen ej missbruka hela nationens rättigheter,» fortsätter han vändande sig till folkets fullmäktige, »edra fäders dygd och ära kan ej vara alldeles kväfd, svenska blodet, kärleken till fosterlandet kan ännu ej vara utslocknad, ännu måste i något svenskt bröst andas redlighet, svenskt nit att hjälpa ett lutande fädernesland, ännu

måste medborgare finnas, som ej blott tänka på sig själfva och glömma riket, ännu måste lefva svenske män, som hafva mod och hjärta att fäkta mot samhällets undergång.»

Detta svenskande, om man så får säga, slutar som sig bör med en blick mot den nyuppstigne monarken, en konung, som redan förvärfvat sig oinskränkt välde öfver sina undersåtars hjärtan, som hade för stor och upphöjd själ att låta regera sig genom andra, en konung, inför hvilken lismare aldrig vågade förtyda den trycktes och oskyldiges sak etc. etc.

Man finner, att djärfheten ökats sedan sist, och att tillvitelserna försetts med vederbörliga adresser, ehuru någon direkt uppmaning till omstörtning visserligen ej förekommer.

Ett halft år senare skulle Ingman på ett ännu mera uppseendeväckande sätt få ge ytterligare prof på sin talang och sitt konungska sinne. Den 31 maj 1772 höll han nämligen på riddarhuset i Stockholm ett tal öfver KonungGustaf III:s kröning, hvilken akt tvenne dagar förut försiggått.

Att han höll detta tal i Stockholm väcker någon förvåning, då han, såsom vi redan sett, af det uppsaliensiska Apollosällskapet fått i uppdrag att förestå kröningsdagens firande inom detsamma. Men saken kan möjligen på så sätt förklaras, att Ingman, som för sällskapets räkning författat talet och bländats af sitt eget verks skönhet, beslutat framföra detsamma inför en vida förnämligare åhörarekrets, samt att han därför — låtande för »Apollini sacra» J. A. Lindbloms (sedermera ärkebiskopens) vältalighet göra tillfyllest — i nämnda syfte afrest till Stockholm. Hvad särskildt riddarhussalen beträffar, brukade denna under äldre tider allt som oftast såsom hörsal åt allmänheten upplåtas. Att Ingman själf längre fram uppger sig hafva hållit detta sitt tal för riksens ständer kan endast så förstås, att medlemmar af ständerna nämnda dag, som var en söndag, möjligen befunnit sig bland åhörarna.

På titelbladet af det tryckta talet uppges detta såsom hållet på riddarhuset af en svensk medborgare, men under den till konungen ställda dedikationen har medborgaren författaren utsatt sitt namn. Denna dedikation är visserligen på vers men af högst medelmåttigt poetiskt värde. Själfva talet utgör, såsom man väl kan tänka, ett framhållande af hans majestäts alla möjliga och omöjliga dygder, hvartill komma antydningar om rikets bedröfliga tillstånd och vinkar om räddning genom dess nye konung. Det hela verkar i hög grad tröttande, ehuru en verklig vältalighet på sina ställen framlyser. Så till exempel vid skildringen af en stor konung, där det heter:

»Den som lärt känna sig själf som människa, innan han tror sig värd att råda öfver människor, den som upphöjt själens förmögenheter så långt öfver andra, att hans vishet kan vara deras ledstjärna, hans dygder deras rättesnöre, den som har nog skarpsynt förstånd att utstaka sitt rikes väl och nog hjärta att genom alla motstånd tränga sig dit, den som af egen böjelse älskar sina undersåtare,af ömhet fördrager deras fel, med tålamod arbetar på deras förbättring, den som anser hvar dag af sin lefnad förlorad, då^ han ej gör verkliga välgärningar, och den, som ända i sina egna brister visar sig större än andra, han är endast värdig att sättas bland stora regenter, ty han är den största människa.»

Får man tro en onämnd, ytterst välvillig brefskrifvare i Gjörwells »Allmänna Tidningar», har detta tal med största bifall mottagits af allmänheten. »Det är i alla hänseenden ett mästerstycke,» försäkrar granskaren, »och är jag i mitt omdöme nog bedragen, om vi på vårt språk äga mycket af större utförda arbeten, som öfverträffar detta tal, utom R. R. Gr. von Höpkens äreminne öfver sal. grefve Tessin, och hvad med detta senare tål att jämföras. Läs det därför med långsam uppmärksamhet igenom, och ni skall upptäcka i hvar rad nya skönheter så i tankar som sammansättning och uttryck 1 Det är författadt efter alla regler och ändå lågande af den största förtjusning. Det är intet ett flyktigt utkast, som af otålighet lämnas ogranskadt i allmänhetens händer. Tankarna äro här öfver allt höga, stora och mogna, meningen allestädes full, sammansättningen, fogningarna eller transitionerna naturliga och sammanhängande, skrifarten lika jämn, lika flytande, lika välljudande ifrån början till slut, och fa skrifter äro på modersmålet ännu utgifna, som äga den harmoni och nummer i språket som detta tal. Jag läste det första gången igenom med den häftiga förtjusning, som ämnet och oratorn nödvändigt dela med sig åt hvar tänkande och ömmande svensk, men sedan läste jag det ånyo med en slags tagen kallsinnighet och med en granskares öga blott i uppsåt att leta efter fel. Men hvad fann jag? Inga, åtminstone inga af betydlighet. Ett och

annat mindre ädelt, mindre väl afpassadt uttryck, som undfallit herr författaren, såsom att släppa i stället för att lämna utur åsynen, lif i stället för lefnad, foretag i stället för företagande, födsel i stället för börd. Historiska fel inga.»

I ett afseende skulle Gustaf III, förr än någon väntat,visa sig enlig med den tillfällige riddarhustalarens bild af en stor konung. Han hade nämligen hjärta nog att i trots af allt motstånd tränga sig fram till sitt mål, som denna gång äfven var rikets väl. Slaget vanns af honom själf den 19 augusti, och segern sanktionerades af ständerna två dagar därefter.

III.

Smickraren.

Efter den långa mulna vintern var ändtligen våren kommen. Bland de stigande lärkor, som nu höjde sina toner till nydanarens lof var naturligtvis Carl Ingman en af de mest jublande. Redan innan året gått till ända, var han färdig med ett minne af den stora tilldragelsen — ett nytt tal på riddarhuset af en svensk medborgare, som i dedikationen till konungen befinnes vara samma under-dånigste och tropliktigste tjänare och undersåte som förut, dock nu oändligt mer hänryckt.

Talet benämn dt: Minnet af den 21 augusti 1772, då Sveriges rätta frihet och lycksalighet bereddes genom Gustaf den Store (tryckt i Stockholm samma år), är till större delen endast en orgie af smicker, hvari talaren uttömmer språkets hela förråd af loford för att strö dessa för den »stores» fötter. Hör honom beskrifva till exempel, hur kungen »undan -rödjer med ett sannt gustavianskt mod alla hinder, beslutar och verkställer de största saker inom några ögonblick, upptäcker, dämpar försåt inom några timmar, öfverända* kastar i spetsen för några få svenskar på trenne dagar ett själfsvåld, som regerat enväldigt i öfver femtio år, inplantar vördnad, fruktan, kärlek och mod i allas bröst, trotsar ensam alla motstånd, beveker både naturen och mänsk-ligheten till sin hjälp, uppväcker både med ord och gärning de hårdaste sinnen, tyckes i hast omstöpa ett helt folkslag och visar under detta de utmärktaste prof af en. tapperhet, som liknade Gustaf I, af en vishet och försiktighet, som skulle hafva hedrat själfva Henrik IV!»

Och dessa rader äro dock jämförelsevis matta. Ändå mera öfversvallande blir talaren, då han sammanställer kungens stora egenskaper med rikets eländiga tillstånd före statskuppen. »När ni sett en konung,» utropar han på ett ställe, »uppammad i vårt sköte, uppstiga på sina fäders tron, med de största egenskaper, den bästa vilja, den utmärktaste vishet och styrka att kunna regera ett fritt folk och bereda dess lycka, en konung, hvars like Sverige näppeligen ägt, en konung, som redan utgör Europas förundran, vördas af mänskligheten, tillbedes och älskas på det ömmaste af hela sitt folk, när en sådan konung skall nödgas, här ryser hela min själ, skall nödgas att vara blott åskådare af sitt folks elände, utan att kunna aftorka dess tårar, höra sina uiidersåtares klagan och förtryck utan att kunna trösta och hjälpa dem, skall nödgas att låna sitt dyra namn åt beslut, som hans hjärta måste anse med afsky, som själfva lagen förkastat, som ofta sårat en älskad faders minne, oroat dess stoft, bedröfvat hvar rättsint, nedslagit all heder och anständighet, när denna konungs tal och gärningar gäckas i stället för att upplysa den förblindade, röra den förtjusta, uppmuntra alla, när försmädaren utan minsta försyn för majestätets helgd vågar tala högt om Herrans smorda, när vår lagkrönte konung icke mer anses för den första person i riket, när denne store konungen, här uppröres hvar bloddroppa i min kropp och ville genast kunna utrinna för Honom, denne af alla så ömt vördade och älskade konungen ej mera är säker och fri inom sin borg, löper fara för sin egen helgade person, då var det hög tid att bryta oket, att krossa våra bojor, då förblir i tid och evighet välsignad den 19 och 21 augusti 1772.»

Talet inledes med en tillägnan på prosa till dess högaföremål samt slutas med en jämförelse på vers mellan Sveriges trenné store Gustaver, hvärvid den siste naturligtvis ingalunda framstår som den minste.

Detta oerhörda smicker förefaller för våra öron vidunderligt, men under den första förtjusningen, då Gustaf visserligen förtjänade sitt fölks kärlek, har det säkert varit inte allenast i allmänhetens utan äfven i verklige vitterhets-kännares smak. Såsom bevis på desse senares omdöme kan anföras ett uttalande utaf Joh. Rosén, den

mångkunnige och skarpsinnige utgifvaren af det ultragustavianska och halft litterära göteborgsbladet, »Hvad nytt? Hvad nytt?» Denne, som finner talet endast öfverdrifvet i afseende på skildringen af Sveriges sjunkna tillstånd under frihetstiden, prisar författarens lätta skrif- och tankegåfva och anser honom böra komma ätt gå långt i vältalighet, om han tillika vårdar tungomålet.

Löfsångaimes antal var för öfrigt nu legio. Den, som gick nära på lika högt i tonskalan och som äfven i annat afseende skulle komma att likna den uppåtsträfvande Ifig-man — utan att därför någon personlig beröring mellan de båda herrarne kan spåras — var den bekante Simming-sköld.

På detta nu nämnda vältalighetsprof följa flera poetiska utbrott af samme författare, hvaruti denne dock endast undantagsvis visar inspiratioii och rytmiskt sinne, såsom då hän i en sång: Nationens röst till sin konung Gustaf III

pä den 79 augusti 1773, bland annat utropar:

»Så fortfar, Vasars son ditt äromått att fylla, att skapa om en tid, då allt försyagadt är!

Ej smickrets låga röst vårt tillstånd får förgylla, den endast blifve hörd, som sanning för dig bärl Du aldrig ledsna kan att nya lagrar skörda, att göra Sverige sällt kan aldrig- bli en börda för GUSTAFS höga själ.» >

Vanligen går smickraren äfven uti dessa poetiska *'ut* gjutelser öfver alla gränser, såsom till exempel<då han i envers på åtta rader med anledning af Gustaf Vasas den 13 december 1773 uppresta ärestod ägnar den i brons framställde gamla befriaren två rader, konungar i allmänhet lika många och Gustaf III fyra.

Framför den döde monarken tycks Ingman följaktligen hafva föredragit den lefvande. Och detta på goda skäl; den senare kunde belöna och befordra.

IV.

Den ministeriella vägen.

Belönad och befordrad vardt han äfven så till vida, att han förordnades till ordinarie kopist i utrikesexpeditionen. Därmed var han inne på den ministeriella eller hvad vi kalla den diplomatiska vägen med stora och lysande utsikter för framtiden.

Den litterära banan, som han med framgång beträdt, behöfde han därför ej öfvergifva. Tvärtom, under en vitter konung kunde vittra idrotter endast gagna. Vitterhetsakademien hade just nu i början af 1773 utsatt ett pris i vältalighet, och skulle någon kunna fånga detta, så vore det väl han, Carl Ingman. Han grep sig därför an med det utsatta prisämnet — äreminne öfver Johan Banér — och inlämnade efter någon tid till akademien sitt med motto försedda arbete.

Under hans afvaktan på denna myndighets utslag samlade sig emellertid från en oväntad kant ett tungt moln öfver den unge vitterlekarens hufvud.

Kronofogden, välbetrodde Jonas Ingman, hade fatt stå till rätta inför den ny tillsatte justitiekanslern Lillieståle, som år 1773 gjorde en rundresa i landsorten för att underrätta sig om rättskipningens och förvaltningens behörigagång. Svåra klagomål öfver denne förstnämnde tjänsteman hade inlupit. »Hela landsorten,» skref Lillieståie till regeringen i Stockholm, »har öfver denne mannens vrånghet och egennytta i långan tid suckat och klagat.» Förutom balans lades honom till last en mängd orätträdigheter, såsom att han utkräft olagliga arfvoden och afgifter, uttagit för höga skatter vid kronouppbörden eller större böter än ådömdt varit, ej redovisat för utmätta medel o. s. v. Upprörd öfver allt, som vid hållen restrannsakning kommit i dagen, vidtog justitiekanslern de i sig själfva olagliga åtgärderna att häkta den tilltalade och öppna de till honom ankomna bref. Kungl. maj:t godkände likväl häktningen och förordnade särskild domstol och åklagare i målet. När saken kom under hofrättens pröfning, vardt Ingman genast frigifven mot borgen, men såväl häradsrätt som hofrätt dömde honom sedan att förutom betydliga böter mista tjänsten samt stånda uppenbar tjufrätt och kyrkoplikt. Hans son, Andreas, som biträdt fadern, dömdes af hofrätten ovärdig att innehafva uppbördstjänst och skyldig att ersätta skadan.

Såväl kronofogden som sonen förklarade sig emellertid missnöjde med domen, och denna drogs under kungl. maj:ts pröfning, hvartill dock flera år åtgingo.

Man kan tänka sig, att faderns förlust af tjänst, heder och förmögenhet skulle vara ett hårdt slag för den uppåtsträfvande sonen. Också bönfaller han i ett bref till justitiekanslern om förbarmande öfver den olycklige och dennes familj. Detta bref är skrifvet på franska, ett språk, som Ingman ännu tämligen skolpojksmässigt behandlar, men med hvars fina vändningar han längre fram skulle bli mera förtrogen. Sannolikt är det äfven han, som anonymt i ett bihang till Dagligt Allehandas sista nummer för året lifligt tar den dömde ämbetsmannens parti och förklarar honom offer för förföljelse.

Ytterligare en ledsam händelse inträffade detta samma år, nämligen farbroderns, E. M. Nordenstolpes död, hvarigenom Ingman förlorade ett säkert påräknadt stöd.

I jämförelse med detta slag och denna förlust varden litterära motgången, att af vitterhetsakademien ej prisbelönas, lättare att bära.

Öfver prisämnet hade tvenne anonyma täflingsskrifter inlämnats, som i första hand granskats af akademiens ledamot, riksrådet grefve Rudenschöld. Efter att hafva uttalat sig om den ena af dessa skrifter erinrade hans excellens i afseende på den andra — den med Ingmans motto försedda — att, ehuru denna syntes äga företräde, den likväl ej förtjänade belöning. »Där lyste kvickhet och genie ändock flerstädes på urskiljningens bekostnad», men stilen vore ojämn, och auktorn syntes ej fulltstadgad. Likaledes vore afhandlingen öfver höfvan lång, i det mycket af Gustaf Adolfs historia, som ej hörde till saken, blifvit intaget.

Detta omdöme vardt i hufvudsak äfven akademins, hvarjämte denna, med loford öfver de båda författarnes flit och kunskaper, förklarade sig hos dem hafva önskat en mera otvungen och mindre »svatsande» skrifart.

Hvad Ingman tyckte om denna sistnämnda anmärkning, är ej godt att veta; säkert är endast, att han ej för framtiden tog den ad notam.

Något hinder för kopistens tjänstebana syns emellertid faderns vanära ej hafva utgjort, ty efter två års tjänstgöring i utrikesexpeditionen befanns han mogen att attacheras någon af beskickningarna.

Hans första post vardt vid kursachsiska hofvet i Dresden, där grefve Fredrik Adolf Löwenhjelm var svensk envoyé. Dit anlände han i augusti 1775 försedd med kanslipresidentens rekommendationsbref, hvari nämndes, att sekreteraren Ingman blifvit utsedd att under kommissions-(legations-) sekreteraren Björnstjerna biträda envoyén vid dess mission. De flera prof, sekreteraren Ingman i kungl. maj:ts kansli aflagt af ett godt snille och insikt i utrikes-saker, hette det vidare, gjorde kanslipresidenten förvissad, att beskickningschefen skulle i nämnde sekreterare finna ett godt stöd till korrespondansens underhållande.

Beskickningens i Dresdens förnämsta uppgift var pådenna tid att samla »nouveller» rörande den europeiska politiken, en uppgift, som det centrala läget och tilloppet af resande synnerligen gynnade. I konsten att insamla politiska , rykten fick den debuterande diplomaten således här göra sina första lärospån, och efter all sannolikhet visade han härutinnan goda anlag. Att sätta sig in i hofvets och den utländska stora världens umgängeston torde'väl äfven gått hjälpligt nog med erfarenheten från Rosenska huset samt grefven och grefvinnan Löwenhjelms protektion. Den senare var en af de tre »gracerna», den förtjusande Augusta von Fersen.

Värst var det att i ekonomiskt hänseende draga sig fram, men man får antaga, att kungen härutinnan direkt eller indirekt lämnat någon hjälp.

Att de litterära sysselsättningarna ej helt och hållet försummades på den nya banan, finner man af ett litet i »Hvad Nytt?» infördt poem utaf herr » legationssekreteraren * Carl Ingman. Stycket, ett samspråk mellan Cupido och Damon, kallas Triomphe de Vamour och lyder som öljer:

CUPIDO.

»Vid mina lagars röst de största hjältar svikta.»

DAMON.

»Du skall mot detta bröst förgäfves bågan rikta.»

CUPIDO.

»Förmätne herde, fly den hand, som krossar dig!»

DAMON.

»Nej, förrn jag siagen flyr, jag evigt förer krig!»

CUPIDO.

»En dödlig vågar sig att mot naturen streta!»

DAMON.

»Att vilja lefvä fri, är det att gudar reta?»

CUPIDO.

»Men, om, du skapad är att alltid vara slaf?»

2. — Inyman-Manderfelt.DAMON.

»I vrede himlen då mig sådant väsen gaf.»

CUPIDO.

»Träd, sköna Zephis, fram att denna stolthet kväfva!»

DAMON.

»Ack, nalkas här mitt fall? Mitt hjärta börjar bäfva.»

CUPIDO.

»Till straff jag dömer dig att genast varda kär.»

DAMON.

»Om Zephis straffar mig, jag lyckligt straffad är.»

Kort efter detta lilla akademiska kvädes offentliggörande vardt han — den 6 februari 1776 — medlem af Göteborgs kungl. Vetenskaps- och Vitterhetssamhälle.

Samma år, utgaf han sitt äreminne öfver Banér. »Upp-gifvet af Kungl. Vitterhetsakademien», satte han på titelbladet, därmed ej alldeles uteslutande antagandet, att arbetet blifvit prisbelönt, ett antagande, som äfven sedermera gjorts af Atterbom. Detta sistnämnda arbete — en i Stockholm tryckt utförlig bok — inledes med en till-ägnan till kanslipresidenten grefve Ulrik Scheffer. »Ingen är mer berättigad att äga vedermäle af min vördnad och redo för min tid än Eders Excellens, i hvilken nationen vördar en stor medborgare och jag en upplyst förman», säger han till en början samt slutar sedan med följande ord: »Täckes Eders Excellens med välbehag anse detta vördnadsoffer, så blir min håg mera liflig, mer uppmuntrad att äfven på främmande orter söka göra mig värdig Eders Excellens' åtanka».

Att det vidlyftiga äreminnet, hvaruti hänsyn möjligen tagits till akademiens förut gjorda anmärkningar, besitter den behöriga svadan, måste obetingadt erkännas liksom äfven, att det på sina ställen röjer verklig vältalighet.

Som det var tycks äreminnet också ha gjort mycken lycka och ansågs enligt Atterbom länge för det bästa inhemska försök på ett område, där Lehnberg seder-mera intog första rummet. Af Gjörwell anmäldes det i »Stockholms lärda tidningar» utan särskildt omdöme, men såsom prof på stilen anfördes dock dels en historisk skildring, dels en i frossande vältalighet hållen framställning af Magdeburgs förstöring, hvadan man väl får antaga, att den gode Gjörwell var belåten med arbetet, som längre fram äfven öfversattes inte allenast på franska

utan ock på tyska och ryska.

Såsom redan nämndt, hade Ingman svårt att i ekonomiskt hänseende reda sig. Ett hälft år efter sin ankomst till Dresden inlämnar han därför en med Löwenhjelms förord försedd ansökan om lön. Härpå svarar Scheffer nekande men välvilligt, att herr sekreteraren behagade gifva sig tillfreds och med tålamod däröfver afbida kungl. maj:ts förordnande. Han kunde emellertid vara försäkrad cmi kungl. maj:ts nådiga åtanke, så snart sig någonsin göra läte. För sin del skulle kanslipresidenten alltid med nöje söka öfvertyga sekreteraren om sin myckna tillgifvenhet.

Efter åter ett halft år skulle detta löfte uppfyllas. Ingman utnämndes till vice kommissionssekreterare eller legationssekreterare, som det nu kallas, vid hofvet i S:t Petersburg efter herr von Kjörning, som erhållit en längre permission. Dock skulle den förre ej därför erhålla hela den mot platsen svarande lönen utan endast större delen.

Kinkigt var det emellertid för affärernas skull att komma från Dresden, och kungl. maj:t måste slutligen på grund af ministerns anmälan om den gäld, sekreteraren Ingman under tjänstgöring på platsen åsamkat, och dess oförmögenhet att den betala, af kunglig nåd hugna nämnde sekreterare med en gratifikation i ett för allt af hundrafemtio rdr banko, hvarefter kungl. maj:t förväntade, att Ingman utan vidare uppskof skilde sig från Dresden och förfogade sig till sin post i S:t Petersburg.V.

S:t Petersburg.

Efter en ganska svår sjöresa finna vi den nyutnämnde vice kommissionssekreteraren i medlet af september* 1776, kejsarinnan Katarina II:s femtonde regeringsår, lyckligen anländ till sin bestämmelseort. Tilläggas kan, att han är lätt utrustad, alldenstund större delen af resgodset kommer efter på ett annat fartyg. Kort därefter presenteras han af beskickningschefen, baron von Nolcken, vid kejserliga hofvet och far genast deltaga i de festligheter, som firas med anledning af tronföljarens förmälning (för andra gången), Dessa festligheter, så lysande och angenäma de än äro, föranleda dock kostnader äfven för de inbjudne. På grund häraf skrifver Ingman till sin stormäktigste, allernådigste konung och anhåller underdånigst om 200 rdr till bestridande af dylika för honom påkomna extra kostnader, därvid bifogande en obetald räkning upptagande utom tvenne habiter, den ena af sammet med sidenband, den andra af ratine d’Hollande, äfven ett par points d’Alençon-spetsar. Dessutom supplicerar han om utbekommande af full lön som kommissionssekreterare.

Långt innan svar på dessa ansökningar följer, drabbas den nykomne af ett kännbart missöde. Det fartyg, som för hans saker och böcker, råkar nämligen stranda, och Ingman ser sig, enligt egna ord, härigenom beröfvad all sin egendom och allt hvad han för de 600 dukater tillköpt, som kungl. statskontoret till honom utbetalt, frånsedt ett par klädningar och det lilla han fört med sig på resan. På grund häraf anhåller han nu i djupaste underdånighet om ett halft års lön i förskott, öfverlämnande åt kungl. maj:ts godtfinnande, huruvida ett sådant förskott skulle honom framdeles afräknas eller ej.

* Här och i det följande räknas tiden efter nya stilen.Dénna ansökan förordas varmt af baron Nolcken. Ju mer sekreteraren Ingman genom sitt hedrande uppförande gjort sig berättigad till ministerns fullkomliga estime, skrifver han, ju mer gör det denne senare ondt att ej sin lifliga önskan likmätigt kunna lämna behörig hjälp. »Jag är försäkrad,» tillägger han, »att Eders Maj:t min bön förutan gör sig ett nöje af att ädelmodigt bidraga genom sitt högt gällande förord till en god och nyttig undersåtes upprättelse, som visserligen förtjänar ett blidare öde.»

Som man ser, hade sekreteraren lyckats att såväl i S:t Petersburg som i Dresden vinna sin chefs bevågenhet.

På den hemmavarande chefens är dock ej obetingadt att räkna. Ett nyårsbref, hvari Ingman omtalar, att han för att sätta sin garderob i stånd samt hålla ekipage — tvenne oundgängliga behof — måst sätta sig i 800 rubels skuld samt därför ödmjukligen anhåller om kungl. maj:ts nådiga mellankomst, besvarar kanslipresidenten grefve Scheffer afvisande och ej utan en viss skärpa. Efter att hafva påpekat, huru Ingman mottagit flera bevis på kungens frikostighet än någon annan af dess undersåtar, som inträdt på den rainisteriella banan, slutar hans excellens med följande ord: »Fortfar som hittills! Vinnlägg er om att med trohet och nit uppfylla de olika till er plats hörande skyldigheter, och ni skall helt visst komma att belönas af en lika rättvis som välgörande herre!

Under tiden råder jag er helt uppriktigt att inrätta ert lefnadssätt efter edra tillgångar. En förståndig sparsamhet skall framför allt befria er från att trötta konungen med edra alltför täta ansökningar, som utan tvifvel äro oändligen påkostande både för er modesti och diskretion.»

För tillfället får han nöja sig med dessa förmaningar, men snart skall han med mera utsikt till framgång kunna återkomma till ämnet. Baron Nolcken erhåller nämligen i början af 1777 tre veckors permission för att fara till Liftland, under hvilken tid kommissionssekreteraren Ingman enligt ministerns anmälan ej skulle underlåta »med vanlig flit» följa och inberätta hvad vid detta hof sig tilldragas kunde.Denne senare, hafvande sålunda erhållit ett godt tillfälle att visa både sitt nit och sin förmåga, inberättar nu inte allenast hvad som tilldrar sig vid hofvet, om prins Poniatovsky, om kejsarinnans presenter till åtskilliga personer utan äfven om inre förhållanden både i Ryssland och Polen, hvarjämte han ej försummar att som oftast smickra sin »store» konung. För egen räkning fortfar han att för Scheffer omnämna sina bekymmer. Att bibehålla krediten som ärlig man och ingen människa skada eller lidande tillfoga, förklarar han, att kunna lefva anständigt och icke öfverflödigt i kungl. maj:ts tjänst är det enda egna intresse han känner, »dock alltid ihågkommande,» tillägger han blygsamt nog, »att min ringa tjänst och person ganska väl saknas och umbäras kunna. Önskar således högeligen, att denna syssla och place snart måtte i skickligare händer och hårdare konstitution öfverlämnas.»

I bref till Nolcken af den 14 februari uttalar också Scheffer sin approbation af Ingmans depescher, och fjorton dagar senare anmodar han ministern att för sekreteraren förklara kungl. majrts nådiga gillande i anseende till den berömliga sorgfällighet, hvarmed denne sökt göra dess berättelser intressanta för kungl. maj:ts höga tjänst. De samma hade också befunnits innehålla sådana ämnen, hvilka verkligen förtjänte kungl. maj:ts attention, och som därför kunde blifva föremål för hans majestäts närmare uppmärksamhet. Härtill lämnas nu ändtligen hoppet om ett gynnsamt svar i afseende på kostnaderna vid förmäl-ningen. Ersättning för det förlorade resgodset hade redan förut blifvit beviljad.

Beskickningschefens bevågenhet tycks mer och mer hafva tilltagit. Under sådana förhållanden finner Ingman för godt att smida, medan järnet är varmt.

Hvad som mest af allt leker parvenyn i hågen är adelskap, ett mål, som han helt säkert längre fram, därest han sköter sig ordentligt, bör kunna uppnå. Men otålig, som han i detta fall är, funderar han ut en genväg, den nämligen att varda upptagen på riddarhuset under sin aflidnefarbrors, kammarrevisionsrådet Nordenstolpes, namn och nummer.

En ansökan i detta syfte insänder han följaktligen till konungen, motiverande densamma därmed, att ett ombyte af namn och stånd kunde decidera hans framtida väl, samt slutande med följande förjdaring: »Denna Eders Maj:ts

dyra nåd skall blifva mig den kraftigaste uppmuntran att i Eders Kungl. Maj:ts och fäderneslandets tjänst oafbrutet uppoffra alla mina lefnadsstunder och dymedelst söka förtjäna det verkliga adelsbref, som åtföljer den hedern att vara nyttig undersåte åt en stor konung.»

Äfven härutinnan finner han i Nolcken en förespråkare. »Må Ers Majestät tillåta mig,» skrifver denne, »likaledes göra rättvisa åt sanningen genom att berömma herr sekreteraren Ingmans nit och flit. Jag vågar också, Sire, förena mina underdånigaste böner med den supplik, herr Ingman ärnar lägga för Ers Majestäts fötter, att han måtte hedras med adlig värdighet under samma nummer som hans farbror Nordenstolpe. Denna ynnest skulle, i det den gåfve honom den relief, som alltid åtföljer den samma, äfven bli bestämmande för hans bärgning, så till. vida som hans farbror förbundit sig att på detta villkor begåfva honom med någon landtegendom.»

Denna uppgift, att farbrodern skulle på nämnda villkor velat så frikostigt begåfva brorsonen, saknar emellertid allt stöd i den aflidnes testamente, där Ingmans namn ej en gång nämnes.

Till de närmaste pänningebehofvens fyllande hade han, som vi sett, fatt någon obetydlig hjälp, men i afseende på adelskapet höres tills vidare ingenting af. Till tröst under tiden har han sällskapslifvet att studera och sätta sig in i, hvarvid han säkert ej försummar hvarken att göra bekantskap med prinsar och prinsessor, ministrar och hoffolk

eller att ägna en och annan ledig stund åt spelets förföriska nöje.

Af egna landsmän är umgängeskretsen naturligtvis ej synnerligen stor, inskränkt som den i hufvudsak är tillministern, legationens translator, (vid namn Gråå), samt en ung köpman, Claes Peyron, son till den af Gustaf III gynnade fabrikören och skeppsbromagnaten Bartholomé Peyron i Stockholm. Denne Claes Peyron, en ung man på tjugufyra år, som på kungens bekostnad blifvit sänd till Petersburg för att studera landets språk och handelsförhållanden, är för tillfället anställd hos franske konsuln på platsen.

En tillfällig ökning kan kretsen emellertid vinna, då från hemlandet någon utomordentlig beskickning eller resande af distinktion anländer. Till den förra af dessa kategorier hör generalmajoren, friherre von Duben, som 1777 på vintern sändes att komplimentera kejsarinnan med anledning af tronföljarens förmälning och som därvid åtföljes af en tjuguett-årig baron Gustaf Adolf Reuterholm, hvilken senare Ingman redan i Uppsala lärt känna.

Mellan de trenne herrarne Ingman, Peyron och Reuterholm tycks nu i Petersburg en liflig vänskapsförbindelse uppstått, hvaraf man i den sistnämndes efterlämnade bref-samling finner manga prof. Den 24 mars återvänder Reuterholm emellertid till Svidja i Finland, där modern, riksråds-ärikan, är bosatt, och där äfven den äldre, med Ingman likaledes bekante, brodern, Axel Reuterholm, för tillfället uppehåller sig. Till denne senare skrifver Ingman och klagar öfver den unge Göstas afresa. »Mitt olyckliga öde har velat,» säger han, »att jag har allt för mycket älskat honom för att så snart kunna trösta mig öfver denna skilsmässa.»

Efter att hafva berömt baron Göstas förståndiga och modesta uppförande i Petersburg, fortsätter Ingman: »Men det, som har mest frapperat mig, är att se honom redan vara herre öfver sitt heta och häftiga temperament, något, som jag aldrig skulle trott, då jag såg honom i Uppsala, under den tid, som ännu står lifligt för mig. Minns du då, hur vi retades med lilla Gösta, och hur han sticknades i hvart ögonblick?»Den sistnämnde själf ägnar han nu följande verser:

»Afsked till baron Gustaf Reuterholm.

S:t Petersburg den 24 Martii 1777.»

»Har jag dig känna lärt blott för att tårar gjuta och af ett dygdigt lif så flyktig glädje njuta?

Så är det städs den lott, mitt mulna öde fick att vara lycklig blott i några ögonblick.»

r

»Läs i din egen själ, hvad detta hjärta känner, och hur ett ömsint bröst bör sakna rätta vänner!

Hur kan en sådan värld väl nånsin fägna mig, där endast falskhet trifs, där ingen liknar dig?»

»Jag lär dig aldrig mer i dessa armar trycka men delar lika ömt din motgång eller lycka.

Vik aldrig från den väg, du redan börjat har, blif kanske slätt belönt men vördad som din far!».

Den 17 april skrifver Ingman på blandad svenska och franska första brefvet till sin »bästa och honnettesta väm» Började med vänskapsbetygelser och tacksägelser för ett mottaget bref fortsätter han sålunda: »Enfin, min bäste vän, naturen har befallt oss att uppriktigt älska hvarandra, eftersom vi hafva samma fel och, jag vågar säga det, samma dygder.» Efter ytterligare vänskapsbetygelser, smicker och förutsägelser om den lycka, Reuterholm skall komma att göra, heter det till slut: »Jag imaginerar mig, hur glad din respektabla fru mor skall vara att få sin lilla Gösta, den lilla beskedliga, honetta Gösta, åter efter en kort men icke fruktlös resa. Fortfar, min bästa vän, på den vackra väg, du börjat; den leder till kanske den minst briljanta men reelaste lyckan att vara upplyst, dygdig och nöjd, ty hvarför skulle man med ett godt samvete vara missnöjd? Jagskall på ett längre håll följa dig, jag sträfvar till samma målmed svaga krafter, jag upplifvas af samma anda, och när vi ej mera höra talas om hvarandra här i lifvet, är jag förvissad, att vi i ett annat och bättre mötas med de fullkomligheter, som vi blott här hunnit önska.»

I början af maj skrifver den äldre vännen åter och frågar, om hans föregående bref kommit fram. Han sänder denna gång blott några ord, ty han har förfärligt mycket att göra med beskickningens post.

Inga småsaker äro heller på färde. Det gäller förberedelserna till kungens besök i S:t Petersburg, som, länge planeradt, nu skall komma till stånd.

Gustaf III kommer ock verkligen den 17 juni med ett följe af tolf personer, hvaribland kanslipresidenten grefve Ulrik Scheffer och presidentssekreteraren Franc. Hans majestät tar in hos ministern, stannar i den ryska hufvudstaden en hel månad, och resultatet af de båda suveränernas möte varder, som det tycks, ett godt och hjärtligt förhållande dem emellan. Sådan är åtminstone Ingmans uppfattning af saken. »Kungens sejour här har varit ganska distinguerad,» skrifver han till Reuterholm, »och kejsarinnans vänskap för honom stigen till sin höjd.»

Att förhållandet i själfva verket ingalunda var hjärtligt, veta vi dock af historien. Katarina kunde aldrig bli kvitt sin misstro mot Gustaf, och under hela dennes besök inlät hon sig knappt uti något politiskt samtal med honom.

För beskickningens medlemmar var, som man kan tänka sig, den egne monarkens vistelse i Petersburg en glanstid. För Ingman skulle dock med kungens afresa en ännu mera glänsande tid randas. Han vardt nämligen, då ministern samtidigt erhöll en längre permission, förordnad till kungl. maj:ts chargé d’affaires vid det kejserliga hofvet.VI.

Chargé d’affaires.

»Hvad mig beträffar,» skrifver han den 18 juli till vännen Reuterholm, »är jag ytterst nöjd. Hans Majestät har utnämnt mig till chargé d’affaires med 3,000 rubel i lön, befordrat mig inom kansliet, gifvit mig en vacker gratifikation för att betala mina skulder och lofvat mig introduktion på riddarhuset.»

Hur mycket i denna utsaga är verklighet, hur mycket förhoppning och hur mycket ren osanning, är dock svårt att veta. Säkert är, att någon befordran inom kanslit denna gång ej vankades — såsom vi äfven strax skola se honom själf påpeka — liksom att ej heller det efterlängtade adelskapet hördes af. Hvad detta senare beträffar, ser man honom dock redan nu, i afvaktan på hvad komma skall, underteckna sitt bref Charles d'lngermann. Men chargé d’affaires är han emellertid, så att faktiskt har uppkomlingen under sin korta tjänstetid hunnit ganska långt.

Det är således den tillfällige föreståndaren för svenska beskickningen hos den mäktige grannen i öster, hvars görande och låtande vi nu gå att närmare skärskåda.

De ryska myndigheter, han i denna egenskap närmast har att hålla sig till, äro statsministern grefve Panin och vice kanslern eller utrikesministern grefve Österman, båda två förutvarande ryska sändebud i Stockholm.

Låtom oss nu till en början taga del af hans depescher!

I den första af dessa skildrar han som sig bör det intryck, kungen gjort under sitt besök i Ryssland. Såväl kejsarinnan som folket hade blifvit förtjusta i den främmande monarken. Tronföljarens förtjusning vore visserligen något mindre, men det kom sig däraf, att kejsarinnan hade velat skänka kungen af Sverige några för storfursten beställda juveler, en afsikt, från hvilken dock hennes majestätpå grund af detta sonens visade missnöje afstått. Folket, som gärna ginge till excès på hvad sida det faller, påstode, att hans majestät fullkomligt possederade det ryska språket, hvilket ej litet ökat dess entusiasm, och gemene man skulle sig emellan ganska mycket upphöja den svenske kejsaren, emedan de icke kände något ord, som uttrycker konung. Bland alla hofvets damer sades kungen hafvä vunnit ett starkt parti.

Följer så en supplik för egen räkning, på hvars lyckliga utgång den svenské diplomatens heder och kredit hos den ryska publiken enligt hans egen åsikt ganska mycket berodde. Ett rykte hade blifvit utspridt, berättar han, att han inte ägde minsta del i hans majestäts nåd, alldenstund han vore den ende af de på stället employerade svenske ämbetsmän, som ej med någon befordran vid ett så lysande tillfälle blifvit ihågkommen. En expeditionssekreterares fullmakt och befordringsvärdighet vore åtminstone en grads förhöjning, som kunde gifva dementi åt nämnda elaka uttydningar.

Depeschen afslutas med en apostill rörande hofjunkaren Borgenstjernas ankomst och afresa. Denne hade af kungen vid återkomsten till svenskt område blifvit skickad till kejsarinnan med ett af hans majestät skrifvet

artighets- och tacksamhetsbref, och hade detta samma bref lämnats till furst Potemkin. Men, ehuru denne sistnämnde herre sagt sig skola lämna Borgenstjerna hennes majestäts svar tillbaka, dröjde det likväl fem dagar, utan att något sådant svar hördes af, »en mindre fryntlig procédé mot herr hofjunkaren Borgenstjerna,» menar Ingman, »och alldeles inte svarande emot den aktning, som är dem skyldig, hvilka i hans majestäts höga ärenden komma.» Han afråder därför kungen att framdeles vända sig till nämnde furste, ifall hans majestät ämnar underhålla en partikulier korrespondans med kejsarinnan. Det skulle choquera ministären och de förnämste herrarne, som hjärtligen hatade fursten, och kejsarinnan kunde slutligen häraf finna sig »embrasserad» (sic!). Ingman föreslår därför, att sådana bref, om de med estafette an-komme, skulle lämnas till den nuvarande ordinarie favoriten,öfverste Zoritz, hvaremot de af någon beskickning eller distingerad person öfverbragta kunde lämnas till utrikesministern, grefvé Österman.

»Sedan furst Potemkin behagade,» fortsätter Ingman, »i går afton resa ur staden utan att låta oss veta ett enda ord, när eller hvar herr Borgenstjerna kunde få afhämta sina depescher, skref jag» (i Borgenstjernas namn) »honom med en estafette ett bref till, hvarpå följde ändtligen det önskeliga svar, som herr hofjunkaren tillika med mitt koncept till brefvet här underlägger Eders Maj:ts egna ögon, och återstår det nu endast för mig att önska, det mitt förhållande härvid måtte vinna Ers Maj:ts höga approbation.»

Konceptet till ett så oviktigt dokument som detta hans i Borgenstjernas namn skrifnä bref kunde Ingman gärna besparat sig att insända. Men själf ansåg han nog detta som ett diplomatiskt mästerstycke, hvarför ock kungen nödvändigt borde se det. Så här slutar aktstycket:

»Af all den respekt, vänskap och uppriktiga tillgifven-het, som Hans Majestät konungen af Sverige hyser för Hennes Majestät, alla ryssars själfhärskarinna, kän Ers Excellens lätteligen döma, med hur mycken otålighet' konungen lär vänta min återkomst till Stockholm, och hur Ers Excellens aldrig skall < kunna göra Hans Majestät ett Större nöje än att expediera mig så fort som möjligt.»

I nästa depesch (af den 1 augusti) redogöres för en' tartarisk ambassads audiens hos kejsarinnan, hvarpå komma följande utgjutelser;

»Både hofvet och publiken härstäÖes äro i den största längtan att fa förnimma Eders Maj:ts lyckliga ankomst till Stockholm. Det ohyggliga töcken, regn och stormväder, som här i förliden vecka sig visat, har förskräckt och inquieterat något hvar. Men jag för min underdåniga del tröstår mig därmed, att den himmel, hvarunder Eders Maj:t vandrat, varit blidare, ty erfarenheten har visat oss, att den Alismäktiges arm alltid är utsträckt att bevara Ers Majestäts dagar, ofta nog exponerade.»»En mindre soin,» tillägger han, »tyckes försynen haft om de 19 personer, som förleden vecka förgingos här-emellan och Cronstadt, en händelse som är utan exempel och som bevisar, hur våldsam stormen varit.»

Till sist en apostill med en kort underrättelse om förhållandet mellan Ryssland och Turkiet.

Den 11 augusti meddelas, att grefve Österman, mycket nöjd och flatterad öfver hans majestäts nådiga bref och däröfver, att kuriren blifvit direkt adresserad till honom, visat sig ganska fryntlig och mera benägen att göra biträde än någonsin tillförene. Såsom bevis härpå berättar Ingman, att, då han några dagar förut till vice kanslern aflämnat den not, hvaraf en kopia nu bifogas, hade den senare lofvat gifva åt saken all drift och appui »och då jag helt respec-tueust,» fortsätter han, »bad honom uppriktigt säga mig, om alla termer uti noten behagade honom, svarade han därpå med en alldeles ovanlig och högst smickrande förtrolighet samt gjorde några små anmärkningar, hvarefter jag genast det renskrifna exemplaret alldeles efter Hans Excellens' behag inrättade.»

I denna not, handlande om en svensk undersåtes vid namn Schumachers anspråk på ett i Petersburg utfallet arf, hade Ingman först uttryckt sig helt kategoriskt, påstående, att mannen hade rätten på sin*sida, ehuru de ryska domstolarna dömt i strid häremot. Dessa »termer» var det just, som Österman hade mildrat.

I samma depesch inlägger Ingman en förbön för fadern och brodern hemma i Sverige. »Ropen från en familj, som förgås i elände,» skrifver han, »genomborra allt för mycket mitt hjärta.» Som vi minnas hade kronofogden och hans äldste son blifvit fällde af härads- och hofrätterna samt därefter vädjat till konungen. Dennes dom i

rådet hade dock ännu ej fallit.

Flera depescher och ansökningar hade således intill medlet af augusti afgått, dock utan att ännu från kanslit något svar anländt. Nu kommer ett sådant emellertid om ock ej af det slag, som väntats. Från den himmel, hvarunderGustaf III vandrar, och som Ingman tänkt sig fullkomligt klar, utbryter nämligen en liten blixt för den unge diplomatens räkning. Det gäller brefvet i Borgenstjernas namn, hvaruti han omnämnt den respekt m. m., som kungen hyste för kejsarinnan. »Kungl. Majrt har i nåder befallt mig föreställa N. N., * så lyder presidentssekreteraren Francs svar, »att ordet respekt, hvaraf han uti dess vid apostillen af den juli fogade koncept till brefvet till furst Potemkin sig betjänat, alldeles icke passar, då fråga är om Kungl. Maj:ts tänkesätt för ryska kejsarinnan, samt att dess nyttjande vid detta tillfälle icke bort äga rum. För det tillkommande förväntar sig Kungl. Maj:t, att N. N., enär han talar*i Kungl. Maj:ts höga namn, väljer sådana ordasätt, som, då de uttrycka Kungl. Majrts synnerliga vänskap för Hennes Kejserliga Majestät, icke förolämpa Kungl. Maj:ts och dess rikes värdighet eller strida emot den fullkomliga jämlikhet, som emellan dtssa båda höga regenter sorgfälligt iakttagas bör.»

Ingalunda afkyld af denna oförmodade skrapa fortsätter Ingman under den närmaste tiden med sina underdåniga depescher i ungefär samma stil som förut. Understundom berör han politiken, påpekande förhållandet mellan Ryssland och Turkiet, den förstnämnda maktens uppfattning af striden mellan England och dess nordamerikanska kolonier m. m., men berättelser om smärre tilldragelser vid hofvet, om kejsarinnans nye favorit, Zoritz, om en träta mellan furst Potemkin och en ung Romanzoff och dylikt intaga dock den största platsen.

Att han nu verkligen är mån om kungl. majrts värdighet synes bäst af hvad han den 29 augusti inberättar om ryske kammarjunkaren Domaschneff. Efter att hafva omnämnt det stora värde, herr Zoritz sätter på den nyligen erhållna svenska svärdsordensdekorationen, fortsätter kungl. majrts chargé d’affaires på följande sätt:

»Vasariddaren, som Eders Majrt här gjorde, herr Domaschneff, tyckes ej vara likaså flatterad af den åtnjutna nåden. Han synes ofta i staden och societeterna utanordensbafidet, och han behagade sistlidne courdag visa sig på slottet utan detsamma. Jag kunde därvid ej undvika att säga honom : que c’était apparemment par pur oubli qu’il ne portait Tordre à une occasion si publique, puisque je croyais devoir être sûr du haut prix que Monsieur mettait à une telle faveur de la part d’un grand Roi. Han ursäktade sig så godt han kunde. Men jag har fått höra, att detta kommer från en orgueil déplacé att ej vilja synas på eti gång med Roslin uti denna orden; Skulle han mot förmodan fortfarande ej bära densamma, så törs jag afbida Eders Majrts nådiga vilja och befallning, huru jag därvid förhålla skall, emedan jag ej utan uttrycklig befallning kan tiga eller fetmer les yeux öfver något, som Eders Maj:ts höga värdighet röra kan.»

Den Roslin, han talar om, är ingen annan än den bekante i Paris bosatte svenske målaren, som sedan 1775 på kejsarinnans kallelse vistats i Petersburg för att porträttera såväl majestätet som de förnämsta personer vid hofvet, och som vid Vasaordens instiftelse vardt en bland dess förste riddare.

I början af september redogöres för prins Bjeloselskys återkomst från Stockholm. Det berättas, hur kejsarinnans hela konversation med denne herre under flera timmar endast haft kungens höga person till föremål, hur kungen enligt kejsarinnans förklaring intagit allas sinnen, och hur varm den vänskap vore, som hennes majestät för en så nära anförvant och en så älskad furste fattat. I samma depesch följer, efter ytterligare öfversvallande smicker åt konungen, slutligen äfven det meddelande, att h; kejserl. höghet storfurstinnans grossess avancerade i lyckligaste måtto. '

Längre fram inberättas bland annat Nevaflodens stora öfversvämning, och i slutet af september har beskicknings-föreståndaren den hugnaden att å sin sida mottaga kungl. majrts nådiga resolution i afseende på kammarjunkaren Domaschneffs underlåtenhet att bära Vasaorden, Enligt denna resolution ägde Ingmati att hos furst Potemkin anmäla saken och anhålla, det denne, i dess kvalitet af* *

))

serafimerordensriddare med rättighet att vaka öfver de svenska ordensstadgarnes efterlefnad, behagade föreställa

nämnde kammarjunkare, hurusom han enligt dessa stadgar borde ständigt bära det ordensband, hvarmed konungen honom behedrat. »Vi förmoda,» heter det vidare, »att denna furst Potemkins föreställning lärer göra intryck. I vidrig händelse förbehålla Vi oss att företaga sådana andra utvägar, som Vår Höghet och Vår Vasaordens värdighet äska kunna.»

Men, redan innan detta svar ankommit, hade ärendet, såsom Ingman sedermera anmäler, blifvit genom hans excellens grefve Panins åtgärd i bästa måtto reglerad. Så snart den förre för välbemälte herr statsminister yttrat sitt bekymmer öfver att se herr Domaschneff liksom vilja dölja en orden, af hvars bärande han bort göra sig den största heder, ägde nämligen de föreställningar, hans excellens förmodligen strax därpå gjort herr kammarjunkaren, den kraftiga verkan, att denne dagen därefter hos Ingman aflagt besök och uti eftertryckligaste ordasätt försäkrat, att det endast af glömska härrört, om han någon gång synts utan ordenstecknet, samt att dylikt i framtiden aldrig skulle kunna hända honom mer. Och efter en sådan reparation trodde sig Ingman icke behöfva göra vidare bruk af konungens nådigaste order, så framt ej herr Domaschneff åter skulle infalla i en ny glömska, som dock alldeles ej vore att förmoda, enär han nu ständigt syntes med ordensbandet.

Längre fram på hösten har beskickningens föreståndare mycket att ombestyra med anledning af hofstallmästaren Muncks väntade ankomst för att till kejsarinnan öfverlämna presenter från kungen. Dessa presenter utgöras af ett fyrspann ölänningar med tillhörande vagn jämte några pjäser af ostindiskt porslin.

Så mycken tid har Ingman dock öfrig, att han hinner skrifva till vännen Reuterholm, tacka denne för ett vänskapsfullt bref samt gratulera honom att hafva blifvit kammarjunkare. Om sig själf berättar han, att såväl grefve Österman som grefve Panin behandlade honom med utmärkt

3 — Ingman-Manderfelt.godhet, och att han hoppades des$e herrar skulle göra rättvisa åt hans bemödande att i allt vara ryska hofvet till behag. »Jag är mer nitisk än någonsin», säger han, »för ryska systemet, och jag hoppas blott, att inga onda andar ånyo blanda sig i affärerna för att grumla detta vatten, som för närvarande är så rent.»

Den 17 oktober in berättar han den väntade hofstall-mästarens lyckliga ankomst till Oranienbaum, dit translatorn Gråå, som redan förut i Kronstadt på nämnde herre väntat tolf dygn, genast affärdats för att där vara till förfogande. Kungl. majrts affärer tilläto nämligen ej Ingman själf, ansåg han, att resa ur staden — en uppfattning för hvilken han dock sedermera får hemifrån uppbära en skrapa.

VII.

Kongl. Maj:ts misshag.

Hofstallmästaren Munck, som till kejsarinnan öfver-bragte kungl. maj:ts efter tåd och lägenhet afpassade presenter, medförde äfven till dess chargé d’affaires en gåfva, ehuru visserligen af mindre behaglig natur, ett enskildt bref nämligen från presidentssekreteraren Franc, hvilket bref, dateradt den 20 oktober 1777, var af följande lydelse:

»Ni skall göra mig rättvisa, min herre, genom att tro mig ej vara illvillig. För att därom öfvertyga er så mycket i min makt står går jag att besvara det förtroende, ni visat mig genom ert bref af den 4 i förra månaden, och uppriktigt säga er, hvad jag förnummit om kungens tänkesätt i afseende på er.»

»Om jag vågar att därtill foga min egen enskilda lilla åsikt, sker det i den öfvertygelse, att ni uppfattar detta såsom endast dikteradt af intresse för ert bästa och af dentacksamhet, jag alltid skall bibehålla för den artighet, ni visade mig i S:t Petersburg.»

»Till en början måste jag bekänna, det jag högeligen fruktar, att ju icke er ton och sätt att tala, då ni hade den äran underhålla konungen under dess vistelse i Petersburg, och i allmänhet ert sätt att umgås med den nådige herren funnits något för lättvindigt och för litet eftertänksamt. Aldrig har någon furste i högre grad ägt denna nedlåtande välvilja, som lugnar, uppmuntrar och inger tillförsikt; men, om denna samma välvilja inbjuder oss att tryggt tilltala Hans Majestät, bör denna trygghet icke dess mindre modereras af vördnaden, modestin och diskretionen. Det är vid dessa tillfällen bättre att fela genom allt för mycken blyghet än genom den motsatta

öfverdriften, ty denna senare skadar oss alltid, i synnerhet i en så klarsynt herres ögon som vår.»

»Efter dessa förberedande reflexioner vet jag ej, om jag skall tala om stilen i edra depescher till kungen; men, så mycket jag härom kan döma, äro dessa senare stundom skrifna à la cavalière och smaka nästan af förtroliga bref. Ni blandar helt obesväradt franska och svenska språken om hvarandra, er ton är därvid ofta afgörande och anspråksfull, sådan att den knappt skulle anstå en gammal minister, hvilken genom långa och utmärkta förtjänster förvärfvat rättigheten att ej genera sig och att efter sin fantasi bilda sig en stil för sig själf.»

»Jag förbigår här under tystnad ordet respekt, som ni använde, då ni talade om konungens känslor för kejsarinnan af Ryssland, eftersom jag redan haft äran att på konungens befallning tala med er härom. Jag öfvergår därför till den not, ni tillställde grefve Österman till förmån för en viss Schumacher. Jag skulle undanhålla sanningen för er, om jag sade att kungen ej häröfver blifvit missnöjd. Man får i sitt uppförande akta sig att ömsom bära hufvudet för högt, ömsom för lågt. I denna not tar ni helt och hållet parti för Schumacher, och detta med en häftighet, som nästan kommer en att tro, det statens välfärd berodde påarfvet i fråga. Mail undviker dylik orimlighet genom att lämpa uttrycken efter vikten af det ämne, som athandlas. En så enkel sak som den, hvarom er not handlar, fordrar blott att framställas med den största moderation och med den anspråkslösa enkelhet, som vinner och behagar, alls ej med denna afgörande ton, som stöter eller förfelar målet, alldenstund den ej är på sin plats. Beträffande er åtgärd, att underkasta uttrycken i er not grefve Östermans omdöme, bör jag ej dölja för er, att detta misshagat konungen. Detta var att gå för långt ned efter att förut hafva stigit för högt upp, att kompromettera ert ämbetes värdighet på samma gång som den furstes, hvilken anförtrott er denna post. Han ensam har rätt att vara er censor. Genom att låta korrigera en not af grefve Österman satte ni er själf alldeles för lågt, ty för tillfället lät ni honom intaga er herres plats. Måhända ges det utomordentliga tillfällen, då en minister kan varda föranledd att rådfråga en främmande ämbetsman rörande uttrycken i de noter, han går att aflämna, men jag föreställer mig, att dessa tillfällen äro högst sällsynta, alldenstund hvarje sådan rådfrågning endast låter sig göra på bekostnad af den rådfrågandes anseende. Det synes mig, som om en minister, efter att hafva vägt sin nots uttryck på sitt eget omdömes vågskål, alltid bör kunna vara säker på sin sak. Han skall då äfven hafva denna inre öfvertygelse, som utesluter allt tvifvel; han rådfrågar ingen, och de uttryck han väljer blifva öfverensstämmande med belefven hetens regler, med sakens natur, eller i korthet alldeles sådana de böra vara. Det personliga lynnet och den skärpa, som däraf härflyter, böra aldrig framskymta i en ministers memorial, med mindre han fatt befallning att doppa sin penna i galla för att reta eller förödmjuka det hof, hos hvilket han är anställd; i annat fall riskerar han att anstifta en ledsam affär vid sidan af den i fråga varande och att till den grad kompromettera denna, att intet annat medel återstår än ministerns desavouerande.»

»Med den esprit och de talanger, ni äger, min herre, skall det vara er lätt att för framtiden undvika dylikt klanderi afseende på ert handlingssätt. Ni tjänar den bäste af herrar, den mest upplyste af turstar, som förstår att bedöma och belöna förtjänsten. Detta är för oss en mäktig sporre att försöka väl uppfylla våra plikter och förtjäna den store furstes välvilja, som vi hafva äran att tjäna.»

Denna skarpa läxa kunde Ingman gärna ha lagt på sinnet, men i hans tanke härflöto dessa anmärkningar naturligtvis endast från herrarnes i kanslit afund öfver hans hastiga karriär och framgångar vid kejsarhofvet. Enligt hans förmenande borde man i stället för klander, skänka honom sitt erkännande för den ställning, han vetat skaffa sig såväl hos kejsarinnan som hos ryska ministären.

Hvad kejsarinnan beträffar, hade hennes majestät den dag, då ölänningarna aflämnades i manegen, täckts nådigt tilltala honom och berömma såväl ekipaget som de kinesiska bilderna. Och samma dag på aftonen, då han på anmodan lämnade ryske hofstailmästaren Narischkin en lista öfver de personer, som åtföljt dennes svenske kollega, ägde Ingman den kännbara lycka och satisfaktion att i flera personers närvaro få erfara, det hennes ryska majestät vid middagsmåltiden behagat öfver bordet tala med herr hofstailmästaren Narischkin om hans (Ingmans) ringa person uti ordasätt, som ej kunde annat än på det högsta uppmuntra honom. Detta berättar han i en depesch af den 25 oktober.

I en följande depesch redogör han närmare för Munekens vistelse vid hofvet. Från kejsarinnans sida hade denne

öfvermåttan väl mottagits, på grund af den aktning och vänskap, som hennes majestät hyste för sin höge släkting, samt till någon del äfven tack vare den promemoria om den ankomnes rang och prerogativ, som Ingman på kungens befallning, dock endast liksom af sig själf, lämnat Narischkin. Denna promemoria hade förtrutit vissa af de utländske minístrame, hvaraf en i synnerhet i stickande termer talt därom. Det skulle ej varit tilliständigt, menade denne, att man lämnat hofvet liksom en fingervisning om en viss etikett, som detta hadeatt iakttaga. Men kejsarinnan själf hade varit rätt belåten med dessa upplysningar och funnit det intressant nog att erfara, hvad en svensk hofstallmästares syssla verkligen innebure. Och Ingman, för egen del nöjd med sin konungs bifall, ginge sin väg rätt fram utan att fråga efter de utländske ministrarnes gunst.

I samma depesch omtalar han, hur herr hofstallmästa-ren, som han ständigt borde estimera för den godhet och vänskap, denne visat honom, äfven frälst honom ur ett svårt bekymmer. Ingman hade nämligen hos franske ministern råkat i en skuld, som hans heder pålade honom att betala, »så snart denne det formligen fordrade» (en spelskuld således). På denna grund hade Ingman af Munck erhållit 668 rubel mot anvisning på statskontoret, hvilket ämbetsverk för öfrigt vore den förre denna summa skyldigt.

I Muncks egna till kungen afgifna berättelse om resan nämnes intet annat om beskickningens föreståndare, än att denne försäkrat, det sådana ovanliga höfligheter, som att kejsarinnan talat med hofstallmästaren under couren, och att denne under besöket hos furst Potemkin följts af samme herre till det yttersta rummet, aldrig eller åtminstone högst sällan brukade komma några andra främmande till del.

Efter den tillfällige gesandtens afresa kan Ingman ändt-ligen draga andan. Den 7 november skrifver han på blandad svenska och franska till Reuterholm, som nu är i Stockholm, tackande denne för bref och vänskapsbetygelser. »Döm mig ej af min långsamhet i svar,» säger han, »ty du kan lätt föreställa dig, hvad en enda människa å ma place kan hafva att göra, helst när man emellanåt får sådana visiter, som herr hofstallmästaren Munck I Han är rest samma dag, jag fick ditt sista bref, alltså kunde din begärda pikesch (lifpäls) ej medfölja, men jag skall köpa och skicka den vid första lägenhet. Dina öfriga kommissioner skola med största fägnad uträttas.»

»Tack för underrättelserna,» heter det längre fram i samma bref, »Låt mig alltid veta allt, hvad du under dittvistande vid hofvét kan utforska om min person! Den mannen, du nämner, är ej den ende, som, drifven af sin naturliga afund, söker svärta och förklena mina göromål hos Kungl. Maj:t. Men jag går min väg helt lugnt och frågar mycket litet efter kabaler värdiga låga själar. Jag skall alltid som hederlig karl tjäna min konung och mitt fädernesland så mycket, som i min inskränkta förmåga står, och om H. M. upphör att vara rättvis i afseende på mig, upphör jag att tjäna, och därmed äro vi kvitt. Jag är här på en ganska agreable fot, som du vet, men i synnerhet efter N(olckens) afresa. Hela världen öfverhopar mig med godhet, i synnerhet H. Ex. grefve Panin, som jag i djupet af min själ lika mycket högaktar som älskar. Om kanslistaten afundas för mycket min sort, så vet jag ingen annan råd, än att någon af desse stora genier och habile herrar kommer hit i mitt ställe och gör bättre än jag, så skall jag aldrig afundas det. Vår generation är sig lik, min vän; äran och dygden, som fordomtima utmärkte svensken, hafva vikit för elakheten, afunden och småsinnet.»

Som man ser hade Reuterholm, nu tjänstgörande vid hofvet, för sin vän inberättat, hur denne här bedömdes.

Detta var nog inte längre så synnerligen fördelaktigt. Inte en gång hans permitterade chef, Nolcken, som förut talat så varmt till hans förmån men förmodligen efter närmare bekantskap ändrat åsikt, sparade nu på klander och sarkasmer. Sålunda hade denne, berättar G. Ehren-svärd i sina dagboksanteckningar, den 17 november under ett förtroligt samtal med kungen, framställt sin legationssekreterare på det löjligaste och ofördelaktigaste sätt, omtalande bland annat, hur denne, som hade fantasin att vilja anses för en homme ä bon nes fortunes, hade lyckats vinna en gammal prinsessas af Kurland gunst. Både älskaren och älskarinnan vore lika befängda, hade Nolcken påstått, som, i färd med att prata, tagit hela sin inbillnings-kraft till hjälp för att utmåla sin sekreterare såsom en löjlig karl, hvilken han genom denna lilla tjänst hoppades kunna befria sig ifrån.Men ändå betänkligare rykten skulle komma till veder-börandes kännedom, antagligen från det håll, där Ingman förut haft sitt förnämsta stöd.

Det har redan nämnts, att grefve F. U. von Rosen var gift med en fröken Stenbock från Estland. Denna senare hade jämte sina systrar erhållit ett arf i Liffland, hvars omhändertagande för arfvingarnas räkning uppdragits åt Ingman. Och nu hade arfvet utfallit samt af ombudet uppburits, det visste man, men pängarna hördes ändå inte af. Sannolikt hade på efterfrågningarna lämnats undvikande och hvarandra motsägande svar, som naturligt nog hos Rosenska familjen väckt förargelse och misstankar.

Att Ingman efter allt hvad som förekommit ej längre ansågs lämplig att på egen hand vid ett stort hof sköta sin regerings ärenden kan ingalunda väcka förvåning. Hans förflyttning vardt därför ock beslutad, ehuru det dröjde någon tid, innan densamma verkställdes. Egendomligt nog fick han själf ej heller veta hvad honom % detta afseende förestod.

Utan att ana oråd fortsätter han således med sin befattning och sina depescher och kan bland annat omtala den ofantligt glädjande nyheten om storfurstinnans ned-komst med en liten storfurste och om festligheterna med anledning däraf. Därtill bjuder han på en ny ordens-historia, som utan tvifvel borde behaga hans maj:t, enär den visade, hvilken synnerlig aktning och tillgifvenhet i Petersburg fortfore mot dess höga person. Förhållan' det vore, att general Zoritz, som tre veckor förut erhållit den kungliga polska cordon bleu, på tillfrågan, hvar-för han ej dagligen bure detta tecken, förklarat detta härröra af den oändliga vördnad, han hyste för det ordensband, hvarmed konungen af Sverige honom dekorerat. Naturligtvis kunde sådant icke ske utan kejsarinnans goda minne, då generalens gunst hos högstdensamma snarare till- än aftoge.

Förbindelsen med Reuterholm underhålles nu inte allenast genom bref utan äfven genom tjänster och gen-tjänster. Ingman afsänder nämligen med én resande furst Mentschikoff den förut omtalta pikeschen, för hvilken han betalt 32 rubel, och ber till gengäld om tre dussin »filet knytnålar» tillsammans med kaflar af diverse finhet äfven-som ett halft dussin små väckra stålsaxar, allt till presenter åt damer, som gifvit honom denna kommission, äfvensöm slutligen för honom själf ett par gravyrverk. »Därmed lära de 32 rubel snart vara employerade,» säger han, »och blir något öfver, så kan lilla Gösta behålla det till fond för någon tillkommande kommission från sin vän.»

Vi komma nu till en för Ingipans hela lif afgörande tilldragelse, till en episod, som måste med en viss omständlighet berättas.

En stormig natt i oktober 1777 förolyckades totalt vid Ljusarö i Po jo skärgård i Finland det från Lybeck till Petersburg destinerade fartyget Stadt Frankfurt, fördt af skepparen Hermann Flöcker. Böljorna, vältrande för sydvästlig storm, förde spillror af lasten vida omkring. En liten del tillägnade sig befolkningen som god pris, men allra största delen bragtes till Helsingfors för att för assura-dörernes räkning förvaras. Här kom man emellertid snart underfund med, att en del af de förolyckade varorna voro adresserade till ryska hofvet, om hvilket förhållande äfven såväl regeringen i Stockholm som dess chargé d’affaires i Petersburg underrättades. Härpå en officiell brefväxling svenska regeringen och svenska myndigheter emellan med det resultat, att de bärgade varorna — bijouterier, silkesstrumpor och böcker — förklarades skola på ryska hofministeriets reklamation af assuradörerne för vederböran-des räkning utlämnas, ett tillmötesgående från svenska hofyets sida, för hvilket grefve Panin enligt Ingmans utsago erkände sig ofantligt tacksam.

Vidare om saken erfar man genom några bref från den redan nämnde Claes Peyron till Reuterholm. — Man påminne sig, att äfven desse två voro vänner.

I början af jannari 1778, berättar Peyron, vänder sig Ingman till denne och ber honom resa till Helsingfors,för att för ryska hofvets räkning afhämta dfe bärgade dyrbarheterna. Peyron svarar, att han ej har tid, då han för egna affärer måste fara till Moskva. Men på Ingmans förklaring, att det vore grefve Panin själf, som, ej okunnig om den nåd, Gustaf III alltid visat Peyrons familj, önskade saken, att det skulle göra kungen ett nöje erfara, det Peyron därtill blifvit utsedd, kan denne sistnämnde ej längre neka utan lofvar att utföra uppdraget. Ingman å sin sida lofvar att presentera honom för grefve Panin, ehuru detta på grund af något hinder från grefvens sida vardt uppskjutet.

Ett par veckor därefter ger sig Peyron följaktligen på väg försedd med postiljon, pass, order till tullbetjäningen på gränsen att ej uppehålla den resande samt ioo rubel till resan och löfte att vid återkomsten erhålla resten af den summa, ioo dukater, som grefve Panin för ändamålet lämnat Ingman. Anländ till Helsingfors vänder han sig först till kommenderande generalen, baron Stackelberg, därpå till vederbörande assuradörer och tullmyndigheter samt återvänder efter några dagar med en stor låda innehållande gulddosor, silkesstrumpor och böcker. Sin återkomst och hvad därpå följer skildrar han med följande ord:

»Jag beger mig genast till baron von Nolckens hus, men i stället för Ingman träffar jag herr Björnstjerna, som jag tror var lika förvånad som jag att möta mig i Ryssland. Vi omfamnade hvarandra, och jag frågade honom, hvar Ingman var. 'Han är död,' sade han. Detta gjorde mig helt, jag vet inte hvad. Det märkte han och sade mig: Nej, nej, lugna er, han mår mycket bra! Hvarifrån kommer ni?' Jag berättade, att jag kom från Helsingfors med general Stackelbergs depescher till Ingman och en låda, som skulle aflämnas till hofvet. På min fråga, hvar han bodde, sade han: 'Vänta skall jag följa er dit, så fort jag blir klädd!' Han var snart färdig och gjorde sig besvär att gå med till Ingman, till hvilken jag lämnade brefvet, frågande, hvar jag skulle sätta lådan. Han befallde mig tillsäga domestikerna om dess uppbärande till honom ochsade, att han samma afton skulle skicka den till grefve Panin, hvilket han ej genast kunde göra, alldenstund Hennes Majestät skulle spisa middag hos grefven. Postiljonen begaf sig bort efter att hafva hjälpt betjänterne att bära upp lådan, och jag gick hem till mig för att hvila.»

»Dagen därpå skickade hän efter mig och sade, att grefven varit mycket belåten, samt att han trodde denne skulle ge mig en present. För hvilket jag tackade, sägande det vara nödvändigt, att jag finge ett kvitto, öfvér att lådan blifvit riktigt öfverlämnad och i godt stånd. Detta gaf han mig i riktig form, såsom den afskrift utvisar, hvilken jag härmed sänder dig. Fem dagar därefter skickade han åter efter mig och lämnade mig en dosa, som han sade kom från grefvert, såsom ett tecken till belåtenhet med mig. Jag sade då, det jag skulle vara charmerad att få tacka grefven och bad Ingman föra mig med sig till honom. Hvarpå han svarade mig: 'Den honette gubben bryr sig intet om sådana komplimenter'. Detta lät jag mig vara sagdt, bedjande honom vara god framföra till grefven de önskningar, jag gjorde för hans välbefinnande. Några dar därefter tvungo mig mina affärer att resa till Moskva.»

VIII.

Återkallad.

Anledningen till hofjunkaren Björnstjernas ankomst var ingen annan än Ingmans förflyttning och den förstnämndes förordnande till chargé d'affaires på platsen.

Första underrättelsen om hvad som förestod hade Ingman fått af grefve Panin, som genom bref från Dresden erfarit saken, och som häröfver uti »ganska ömma termer» täckts uttrycka sin surprise, hvarå Ingman å sinsida ej kunde svara med annat än étonnement. Hvad grefven i sammanhang härmed yttrat om ryska hofvets och ministärens tänkesätt i afseende på hans person, hade så mycket mindre anstått Ingman att själf berätta, som hans excellens förmodligen ej skulle detta i sinom tid förtiga. Huru som helst hade han med all den tranquillité, som kungl. maj:ts rättvisa och hans eget hjärtas utsaga borde gifva, afvaktat följderna af ett sådant rykte. Sådan hans egen förklaring i ett bref till Scheffer af den 19 'anuari.

Den svenske kanslipresidenten hade emellertid redan den 19 december skrifvit till Panin om saken och på samma gång uttryckt sin önskan, att Ingman så fort som möjligt kunde begifva sig till sin nya post; men detta bref tycks aldrig eller åtminstone först månader försenadt hafva kommit fram.

Ännu den 30 januari hade Ingman ej säkert vetat sitt öde. I ett bref till Reuterholm af denna dag hade ;han efter något tal om de gifna kommissionerna: »Jag ber dig allenast, min söta Gösta, vara god och skicka mig de omskrifna knytnålar och kaflar, men inga saxar utan i det stället en hel hop små berloquer bestående af saxar, tofflor etc. af Drottningholms fabrik, allt kommission för damer, och om jag sade dig hvilka, skulle du vara charmerad att hafva denna kommission,» därpå fortsatt: »å propos, bref från Dresden med sista post säga, att herr

Björnstjerna skulle vara på vägen hit som chargé d'affaires att rem-placera mig, utan att man det minsta averterat därom hvarken ryska ministären eller mig. Hvad tycker du om ett sådant steg, om det är möjligt, hvilket dock ännu ingen människa tror? Vacker belöning för den mest brinnande trohet och nit I Om så sker, torde man med tiden få orsak att ångra det, men allt för sent. Jag väntar mitt öde med all den tranquillité, som åtföljer mitt hjärta och uppförande.»

Den 4 februari hade emellertid hofjunkaren själf an-ländt och till Ingman öfverräckt den skrifvelse, hvarigenom den senare återkallades.Efter hvad den nye chargé d'affaires rapporterat, hade sekreteraren Ingman blifvit mycket bestört öfver efterträdarens ankomst, anseende denna händelse mycket betydlig och troende, det skulle vara svårt för Björnstjerna att vinna det förtroende hos ryska ministären, som han själf åtnjutit. Björnstjerna hade äfven å sin sida hört så väl Panin som Österman yttra sig mycket till den afgåendes fördel samt hos desse herrar märkt någon förvåning öfver att de ej blifvit på förhand underrättade om förflyttningen.

Så stå sakerna vid Peyrons återkomst från Finland.

Efter den första bestörtningen tycks Ingman återvinna sin fattning. Han aflämnar arkivet till sin efterträdare, anmäler honom till audiens vid hofvet samt visar i öfrigt så mycken uppriktighet och villfarighet, att Björnstjerna säger sig endast hafva berömmande ord om hans handlingssätt. Själf skrifver Ingman till kanslipresidenten, att han upptager sin förflyttning liksom allt, som kommer från en stor och vördad monark, med den fullkomligaste undergifvenhet. Efter att hafva omnämnt sina åtgärder för efterträdarens introduktion, aflägger han i samma bref sin allra ödmjukaste tacksägelse för all den ynnest, som blifvit honom bevisad under den tid, han haft äran att vid ryska hofvet verkställa kungl. majrts befallningar. Hvad han af den mest brinnande zéle för konung och fädernesland gjort eller velat göra, stode upptecknadt i handlingarna, förklarar han, och i deras vittnesbörd, som öfver hans conduite rättast kunde döma.

Emellertid, för sin hälsas skull ovilkorligen hindrad att tillträda sin plats i Hamburg, begär han såväl af detta skäl som för att skaffa sig flera nyttiga kunskaper ett års permission till de södra länderna, med bibehållande af halfva sin kommissionssekreterarelön, för hvilken ansökan liksom för flera andra äldre och yngre anspråk på pänning-ersättning han slutligen anhåller om kanslipresidentens höggunstiga förord.

Till kungen innesluter han, utom den underdånigasuppliken om permission, ännu en skrifvelse — på franska — af följande innehåll:

»Min rappel, ankommen i ett ögonblick, då jag minst väntade densamma, och det sätt, hvarpå den blifvit mig meddelad, gifva mig tillkänna, att jag ej längre har den lyckan äga Ers Majestäts förtroende. Efter att hafva förlorat detta återstår mig intet att önska i mitt fädernesland. När jag långt ifrån Eders Majrts tron skall begråta min olycka, hvar skall jag finna några tröstegrunder om ej uti mitt uppförande och i mitt hjärta? Detta har alltid varit Eder hängifvet, Allernådigste Herre, jag har bevisat det genom handlingar i Sverige och i främmande land. Jag skulle ytterligare vilja visa det genom den sista blodsdroppen, om min hälsa och mina totalt derangerade affärer lämnade mig det minsta hopp att fortfarande kunna tjäna en konung, som jag ända till min död skall dyrka.»

Man finner af detta sista bref, att hans permissionsansökan endast är ett medel att fortfarande åtnjuta någon aflöning, och att han i själfva verket uppger hela sin bana som svensk tjänsteman. Om verkliga anledningen till detta beslut talas det i Petersburg både ett och annat. Enligt hvad Björnstjerna förnummit, skulle den gamla prinsessan af Kurland, som för Ingman hyste mycken vänskap, äfven företaga en resa, först till Mitau och sedan längre bort, hvarefter de båda förmodligen skulle komma att å en och samma ort förenas.

För Reuterholm uttalar sig Ingman oförblommeradt. »Du kunde väl af mig, af min karaktär vänta,» skrifver han till denne, »att jag med harm refuserat den plats, man erbjudit mig, och som jag ej ville ha för fyra år sedan Jag ämnar göra en högeligen intressant resa i de af Europas länder, som jag ännu inte känner, såsom Italien, Frankrike, England till exempel. Därefter får man se, hvar jag bosätter mig.»

Emellertid stannar han kvar i Petersburg — till en början i afvaktan på svar rörande permission och grati-fikation

— samt gör sig ingalunda brådt med att begära afskedsaudiens hos kejsarinnan.

Hos de båda stordignitärerne, grefvarne Panin och Österman, är han väl anskrifven, och inom sällskapslifvet, där man ej vet anledningen till hans onåd, har han vid sitt återkallande mottagit flera bevis på sympati. »Hvad säger du, bäste vän, om Ingman?» skrifver Peyron ännu den 20 april till Reuterholm. »Det är för mig en gåta. Oss emellan sagdt har detta gjort ett egendomligt intryck på hela världen. Ingen vet orsakerna, hvar och en beklagar honom och visar honom hundra gånger mer vänskap än förut. Hvad mig beträffar, försäkrar jag dig, att det svider mig i hjärtat.»

Den ende på platsen, som förmodligen känner orsakerna och som väl äfven önskar se Ingman så fort som möjligt resa, är Björnstjerna. Förhållandet mellan de båda herrarne varder också mer och mer kyligt.

Ingen kan säga, att Reuterholms vänskap utaf denna händelse lider något afbräck. Snarare tvärtom. Också tackar honom Ingman den 23 mars för tvenne erhållna bref på följande sätt:

»Aldrig har jag högre skattat din vänskap än i denna moment, då jag ser ditt hjärta känna och ditt bref uttrycka * de allra noblesta sentiments. Rörd ända till tårar har jag läst ditt bref af den 5 februari.»

»Du begär af mig en omständlig detail öfver orsaken och sammanhanget med min rappel,» skrifver han vidare, »men jag svär dig inför lefvande Gud, att jag är därom själf i det fullkomligaste mörker. Jag har på det strängaste rannsakat mitt hjärta, mina göromål och min ministeriella korrespondans, och jag finner däruti icke annat än ämnen till satisfaktion för mig själf, till nåd och tacksamhet af min konung och fädernesland. Alla, som kännt mig, och i synnerhet ryska ministären, med hvilken jag haft mest att göra, gifva de antentiquesta vittnesbörder, att det icke är möjligt med mera nit och enthusiasm agera uti min konungs tjänst, än hvad jag det gjort. Lägg nu till dentrygghet, hvarmed jag trott mig kunna hvila på alla de stora löften och försäkringar, mig skriftligen och muntligen blifvit gjorda, så kan du väl tänka, att ingen varit mer surprenerad öfver en så hård medfart än jag! Men om du närvarande sett, med hvad sangfroid jag läste Kungl. Maj:ts rappel, som tillställdes mig af min successor, med hvad uppriktighet och tjänstaktighet, jag sedermera gått honom till handa i affärerna, liksom mig vederfarits ingen den minsta injustice, så skulle du vara nöjd med din gamle Ingman. Tiden skall visa resten, och om jag varit värd mina vänners estime eller ej. Jag hoppas, du fatt mitt sista, hvaraf du ser, hvad parti jag tagit, nämligen att begära först permission och sedan afsked ur Kungl. Maj:ts tjänst, sådant man finner mig hafva förtjänt. Den minsta grace begär jag aldrig mer; vestigia me terrent. Vidare framdeles. Som jag ej reser innan maj månad härifrån, hoppas jag ännu få bref ifrån min bästa och honnettaste vän. Men lämna dem åt handelsmannen Sundberg, som är i kompani med Koschill, så får jag dem promt och säkert!»

Nu kommer emellertid — postgången är denna tid på året ytterligt långsam — det ej odeladt gynnsamma svaret från kanslipresidenten. Kungl. maj:t vore ej van att med sig låta dagtingä, heter det häri, hvadan Ingman ålåge att verkställa hvad dess första befallning innehöll, att utan omsvep begifva sig till Hamburg och tillträda den honom där i nåder uppdragna befattning. Hvad åter hans öfriga petita beträffade, hade den ena af dem, om ersättning för extra ordinära utgifter vid storfurstinnans ned-komst blifvit beviljad.

Detta oaktadt finner Ingman för godt att stanna där han är, en sak, som särskildt måste väcka hans efterträdares förvåning och uppmärksamhet. Då därtill kommer, att den förstnämndes uppförande i öfrigt är högst besynnerligt, finner sig slutligen Björnstjerna befogad att härom meddela sig med Scheffer. Den 20 mars skrifver han i en enskild apostill till denne:

»Den billiga återhåliighet, hvar och en bör hafva atttill Kungl. Maj:t i underdånighet inberätta, hvad som kan göra någon dess undersåtare lidande i dess sinne, har varit en orsak, hvarför jag hittills så litet skrifvit om herr sekreteraren Ingman. Som jag nu förnummit, att han sedan tre veckor börjat lära sig ryska språket med tillsägelse åt dess läromästare att sådant för mig dölja, och jag dessutom funnit, det han å intet sätt är sinnad att afgå till dess föreskrifna destination, så börjar jag tro, det han gör sig hopp om någon tjänst här i landet och kanske icke mera är att anse som Kungl. Maj:ts undersåte. Jag misstänker herr kommissionssekreteraren, och min misstanke är nog stark, det han för att vinna medhåll gifvit färg hos mini-tären åt sin rappel, som skulle den däraf härrört, att han

varit för väl med samma ministär, och Kungl. Maj:t i sådant afseende velat göra ett ombyte af personer vid beskickningen. Ett sådant tal af en person, som varit brukad i affärerna, kunde, om det troddes, göra något slags intryck och åtminstone förorsaka ett stöd hos ministären, hvarom herr Ingman sig mer och mer smickrar.»

»Såsom icke alldeles säker om allt detta vågar jag icke härom fälla mitt omdöme, emellertid har jag dock icke trott mig böra underlåta att vid tillfälle här å orten bibringa, huru det äfven är af égard för detta hof, som Kungl. Maj:t velat därifrån afskilja en person, hvars preven-tion om sig själf varit så vida bragt, och hvars brist i erfarenhet öfverträffat, äfven hvad man bort förmoda efter tvenne års insteg i karriären. I öfrigt stiger och faller herr sekreteraren Ingmans förslager efter vinsten eller förlusten aftonen förut, utan intet beslut är hos honom mera stadgadt än det att ej afgå till Hamburg.»

I ett något senare bref till Scheffer återkommer Björn-stjerna till samma ämne. Det vore nu afgjordt, att Ingman skulle gå i utländsk — antagligen rysk — tjänst, dock efter att hafva företagit sin tillämnade resetur. Han hade sålt hela sin garderob och ämnade vid sin afresa från Petersburg anlägga en sorts militäruniform — väl ingen svensk, hoppades Björnstjerna. »Önskvärdt vore,» tillägger

4. — Ingman-Manderfelt.den sistnämnde, »att afresans ögonblick vore sa nära, som han lät mig hoppas i går, då han försäkrade sig skola taga afsked af hofvet nästa söndag. Det är en chevalier d’Eon, som spelar samma roll och försöker väcka hela världens deltagande för sitt öde. Han faller i trots af allt detta, och, om han fortfar att förlora på Macao, såsom det händt honom sedan någon tid, är han också förlorad i sina förtroligaste vänners ögon.»

På dessa meddelanden svarar SchefFer, att de parti-kulariteter, som Björnstjerna om kommissionssekreteraren Inginan och dennes förhållande berättat, hade bestyrkt det begrepp, man i Stockholm länge haft skäl att göra sig om hans lynne, principer och karaktär. Kungl. mäj:t, som dock icke ville låta honom känna annat tvång än det, en redlig och trogen undersåte självmant ålägger sig, lämnade honom emellertid af mildhet ytterligare rådrum att sansa sig och eftersinna sina plikter mot konung och fädernesland. Björnstjerna skulle därför inte vidare yrka på Ing-mans afresa till Hamburg utan endast fortfarande iakttaga hans demarcher och tungomål.

Fram i april finner sig emellertid slutligen Ingman själf föranlåten att skrifva ett rätt ödmjukt bref till SchefFer med förklaring, att, ehuru han, såsom allmänt synligt och bekant vore, af en långsam reumatisk feber blifvit så medtagen, att han ej förmådde föra pennan, blefve honom dock såsom en trogen och laglydig undersåte intet annat öfrigt, än att utan dröjsmål direkt anträda resan till Hamburg. »Skulle ock min hälsa däraf taga sista stöten och jag blifva utan förmåga att tjäna,» tillägger han, »hoppas jag dock numera nalkas det lugn, som mina ovänner måtte ledsna att störa.»

Ja, detta lugn nalkades han visserligen, men först efter en fruktansvärd storm, som skulle för alltid bortsopa hans heder 1IX.

Katastrofen.

Vi påminna oss den låda, han genom Peyron låtit afhämta och i sin bostad placera. Denna låda innehöll, såsom flera gånger nämnts, bijouterier, silkesstrumpor och böcker, allt afsedt för kejserliga familjen eller denna närstående personer. Men hur hade det gått med själfva öfverlämnandet af dessa varor? Ett bref från Björnstjerna till Schefler af den 24 april lämnar oss härom upplysning.

»Jag har varit i tanke i dag,» heter det häri »att af ministären begära bevakning å Kungl. Maj:ts kommissionssekreterare i Hamburg, herr Ingman. och har endast därifrån blifvit återhållen af herr grefve Lascy» (spanske ministern på platsen), »med hvilken jag rådslagit, och som trott, att därmed ännu borde väntas. Det befinner sig efter den undersökning, som jag gjort allt sedan Ers Excellens’ bref af den 13 februari, att de elfva gulddosor, hvilka för ryska hofvets räkning blifvit, såsom det föregifvits, reklamerade, varit en plan af herr Ingman att sig dessa bemästra. Denna sak, som i dag fått dess mesta upplysning, är så mycket mer obehaglig, som ägaren gör en pretention hos Kungl. Majrt af 6,000 rubel och begär emellertid säkerhet för herr Ingmans person. Jag får med nästa post skrifva om detta ämne, som ännu hålles hemligt, och skall efter en eller annan

upplysning ännu vid första tillfälle anmäla saken hos herr grefve Panin.»

Med nästa post följer närmare redogörelse för den bedröfliga upptäckten.

Att denna ej gjorts långt förut berodde närmast därpå, att Ingman vid arkivets öfverlämnande till efterträdaren därur borttagit alla de handlingar, som rörde de afhämtade varorna. Och vidare hade upptäckten försvårats genom svenska regeringens naturliga antagande, att aflämningenskett, och ryska regeringens okunnighet om hela affären, då Ingman härom aldrig meddelat sig med denna senare. Nu hade dock assuradörernes kommissionär i Petersburg på uppdrag från Helsingfors börjat spana efter den af-hämtade lådan och slutligen kommit till Ingman. På första förfrågan svarade denne, att saken hörde till de ministeri-ella göromålen och ej fordrade någon upplysning. Vidare ansatt upplyste han, att varorna blifvit lämnade till en i Petersburg bosatt fransk köpman, och, då detta ej besannade sig, att de funnos i tullen. Till sist, då godset ej heller där kunde finnas, erbjöd sig Ingman under någon framkastad misstanke mot tullverket att ersätta det bortkomna.

Då dessa olika förklaringar — alla skriftligen affattade — uppvisas för Björnstjerna, förstår denne sakens sammanhang och ser sig försatt i den pinsamma nödvändighet att häruti inviga grefve Panin — en sak så mycket obehagligare, som Ingman just dagen därefter skulle af kejsarinnan mottagas i afskedsaudiens.

Innan vi redogöra för denna Björnstjernas anmälan för Panin och hvad som därpå följer, torde det vara lämpligt att åter lämna ordet till Peyron, som i fortsättningen af sitt redan anförda bref till Reuterholm på följande lifliga sätt skildrar Ingmans belägenhet:

»I början af april månad kom man från en hof-juvelerare till mig för att fråga, hvar jag hade lådan från Helsingfors. Jag svarade, att Ingman hade mottagit den och uppvisade det kvitto, som jag hade i mitt förvar. Detta utan att hafva den ringaste misstanke mot honom, och hur skulle jag kunna haft mot en ämbetsman, som åtnjöt en konungs förtroende och en kejsarinnas välvilja. Tidigt om söndag, klockan fem på morgonen, kom hans betjänt till mig med en biljett, som innehöll dessa ord: 'Bäste Peyron, kom, om du vill sauvera din vän!' Alldenstund han varit sjuk och dock gått ut dagen förut, trodde jag, att det var denna oförsiktighet, som åter medfört feber. Jag begifver mig genast till honom. Han säger: 'Peyron, jag var i går hos Narischkin, hvarest HennesMajestät har superat. Jag har förlorat två tusen rubel till en grand seigneur, hvilken summa jag måste betala före klockan tolf i dag, då jag har min afskedsaudiens. Du måste skaffa mig.' Jag sade honom, att jag inte hade en skilling, och att jag absolut ej kunde hjälpa honom. Därpå svarade han häftigt: 'Ja, sådana äro ni, då man har behof af er, ni kunna aldrig hjälpa en vän!' Hvad detta gjorde mig ondt, bäste Reuterholm, det kan du inte föreställa dig ! Jag rusar af för att söka skaffa pengar, men lyckligtvis för mig finner jag ingenting i mina vänners börsar. Framemot klockan elfva kommer han helt högtidsklädd till oss, begärande af Cruz och mig endast tusen rubel, hafvande anskaffat resten. Då vi inte hade något, kunde vi inte hjälpa honom. Men, som mitt hjärta led af att se honom i nöd, tog jag honom afsides. 'Ingman,' sade jag till honom, 'för att mer öppet visa dig mitt hjärta, se här, tag denna dosa, som du lämnat mig från grefve Panin, tag därtill mitt ur med guldkedja, oaktadt det är två dyrbarheter, från hvilka jag med ledsnad skiljer mig; jag uppoffrar dem för din skull, du kan pantsätta dem för halfva den summa, du behöfver, men låt mig veta, hvar de finnas, så att jag kan lösa dem tillbaka, när jag får pengar; jag vill på inga vilkor göra mig af med demi' Detta rörde emellertid detta af brott fördärfvade hjärta; han tog min dosa men lät mig behålla mitt ur. Kort och godt, han skyndade bort, och samma dag på aftonen hörde jag, att han ej till grefve Panin aflämnat lådan från Helsingfors, och att han sannolikt förlorat alltsammans på spel.»

Afskedsaudiensen hos kejsarinnan skulle Ingman förmodligen ej erhålla förrän dagen därpå. Det var sannolikt nu endast en förberedande uppvaktning hos Panin, det gällde. Hos denne fann han emellertid Björnstjerna före sig, som till ministerns förvåning och harm andragit det obehagliga ärendet. »Herr premierministern behagade lofva mig,» berättade Björnstjerna sedermera i bref till Scheffer, »det herr Ingman tills vidare icke skulle tillstädjas att kyssa Hennes Majestät Kejsarinnans hand, och som herrIngman var nävarande i förmaket, behagade denne premierminister äfven själf förfråga honom om ämnet. Herr Ingman vidgick hela saken och lofvade att återställa alla dosorna, hvartill han äfven dagen efter utfäste sig mot grefve Österman i min närvaro. Jag kan icke förbigå

att särdeles berömma mig af ryska ministärens åtgärd och förnämligast öfver den aktning, den visat för svenska namnet samt den karaktär Ingman beklädt, att de(n) äfven utlofvade för nationens heders skull att för allmänheten dölja dess brott, ifall han dagen efter, som var tisdag, kunde återställa dess gjorda rån. Ingman utfäste sig därtill, men som alla dess utsända dosor utom tvenne, n:o 4 och 17, hvilka jag till assuradörernes kommissionär mot kvitto afgifvit, blifvit långt för detta förspelta, så var sådant omöjligt i verkställande, och jag har således ingifvit här biiagda promemoria till ryskå regeringen om dess fasttagande. Ingman, som sådant fruktat, har sedan tisdag morgon hållit sig undan, utan att igenfinnas, ehuru man honom eftersöker.»

Att uttala några betraktelser öfver denna oerhörda tilldragelse tycks öfverflödigt, och vi kunna inskränka oss till ett blott omnämnande af följderna.

Den närmaste påföljden borde väl ha varit Ingmans häktning. Men den kejserliga regeringen önskade både för sin egen och den högsta sällskapskretsens skull, att den brottslige sj mer skulle synas och omtalas. Samma önskan hade svenska kabinettet. »Det vore snart sagdt till önskandes,» skref grefve Scheffer, »att en så vanfräjdad och föraktlig man ej mera måtte ertappas, och, som dess afvikande snarast kan i glömska nedgrafva den skamfläck, som därigenom satts både på nationens och, beskickningens heder och anseende, så tycks det bäst vara att göra dess efterspaning så litet betydande, som med omständigheterna och dess kreditorers intresse förenas kan.» Efterspanandet vardt följaktligen högeligen lamt, om det ens företogs. Ännu en vecka efter katastrofen hade Ingman förklädd synts i en af förstäderna. »Hans oskicklighet i allt varså stor, att han inte ens hade förstånd att afvika,» skref Björnstjerna. Länge kan det väl dock ej hafva dröjt, innan han verkligen afvek, för alltid Jämnande skådeplatsen för sin storhet och sitt fall.

Hans rum hade emellertid genast förseglats och hans egendom tagits i beslag för kreditorernes räkning. Därpå följde längre fram utredning och afveckling af den afviknes affärer. Att här redogöra för det egendomliga boets ställning torde vara öfverflödigt. Endast så mycket kan nämnas, att äfven de Stenbockska arfsmedeln af Ingman för egen räkning användts, men att lösöretillgångar och såsom säkra ansedda fordringar — däribland en revers på 4,000 rubel af skyddslingén Schumacher — dock funnos, vidare att svenska regeringen för sin heders skull ansåg sig böra ersätta assuradörerne dosornas värde. Hvad silkesstrumporna — 363 par — beträffar, hade dessa sannolikt äfven förskingrats, men härför tycks inga ersättningsanspråk hafva framställts. Såsom slutresultat begaf sig, att, då kronan, sålunda vorden fordringsägare i massan, afstått från sin förmånsrätt, de utländske kreditorerne i det närmaste vordo godtgjorde. Att Sténbockska arfvingarne långt ifrån åter-fingo sina pänningar, skola vi längre fram se.

Man kan emellertid säga, att svenska staten faktiskt ersatte den förlust, som uppkom genom gulddosornas förskingring, liksom att svenska regeringen, genom underlåtenheten att begära den oredlige ämbetsmannens kraftiga efterspanande och häktning, lät honom förblifva ostraffad.

Själf hade väl Ingman vid denna tidpunkt något medvetande af sitt brott. I en efterlämnad tablå, hvaruti han beräknat sina tillgångar och skulder, säger han visserligen, att dessa vid en realisation af hela hans egendom borde gå ihop, och att han således ej bedragit någon människa, men han slutar dock med dessa ord: »Jag bör slutligen inför den lefvande Guden betyga på min själ, att hvarken den hederliga Peyron eller någon annan haft minsta del eller kunskap af mina operationer med gulddosorna eller annat, utan att jag endast följt min egen blinda drift attskaffa pänningtillgångar till mitt höga spel, som inom tre månader kostat 9,000 rubel, ty hvarför nu fördölja sanningen.»

Af bouppteckningen framgår, att han haft fyra hästar på stall, samt att betjäningen utgjorts af två betjänter, en kusk och en förridare. Den efterlämnade garderoben var lysande. Däribland märkas:

12 rockar (tre till gala) af olika färger,

1 nattrock,

13 par benkläder,

19 västar.

Alla dessa plagg (med ett par undantag) af siden eller sammet; flera rockar och västar försedda med guld-, silfver-eller annat broderi.

Boksamlingen utgjordes till större delen af kalendrar, ordböcker, statistiska och geografiska verk. Af skönlitteratur finna vi Don Quixote, Gellerts och Wielands skrifter, Werthers lidande, Youngs nattankar och Racines verk. Af svenska böcker endast operan Iphigenie, Rosensteins apothek, Dahlbergs tal om svenska klimat, Appelblads resa i Sachsen, svensk postkalender och bibeln. Men då hans böcker jämte öfriga saker gått förlorade på vägen mellan Tyskland och Petersburg, kan denna förteckning i alla händelser ej fullständigt vittna om hans litterära smak.

Det minne, han hos svenskarna på platsen kvarlämnade, kan man föreställa sig. Peyron skref till Reuterholm, att Ingman uppfört sig som en låg förbrytare, och Björnstjerna sade sig rodna vid tanken på, att han af denna person blifvit presenterad, samt att han var dennes efterträdare. Ja, han vågade knappt visa sig någonstädes, innan det värsta vore förbi. Att det äfven för den om nationens ära så ömtålige Gustaf III och för den redlige Scheffer var högst bittert, därom kan man vara förvissad. Den senare utfärdade ett cirkulär till samtliga beskickningarna, hvilket torde kunna tjäna till sammanfattning af hela detta be-dröfliga kapitel.»N. N. äger sig för detta bekant,» skref kanslipresidenten, »att då envoyén, baron Fr. Nolcken vid slutet af juli månad nästlidet år erhöll tillstånd att på någon tid komma hem, blef Ingman, som då var kommissionssekreterare i Petersburg, förordnad att under envoyéns frånvaro därstädes vårda Kungl. Maj:ts ärenden. Dess sätt att såsom chargé d’affaires uppfylla sina skyldigheter röjde innan kort en oskicklighet, som äf dess vid ministeriella göromål redan föregångne handläggning och eljes aflagda snilleprof ej väl var att förvänta. Dess enskilda conduite yppade dessutom flera anledningar att misstänka renheten af dess principer i moralen. Sådana upptäckter hos en person, som har att vårda Kungl. Maj:ts ärenden vid ett hof, för hvilket Kungl. Maj:t hyser mycken både aktning och vänskap, kunde ej annat än påskynda den författning, som togs emot slutet af sistlidet år, och hvarom N. N. i sinom tid blifvit underrättad, enligt hvilken hofjunkaren Björnstjerna förordnades till Kungl. Maj:ts chargé d’affaires i Petersburg. Denna författning var näppeligen verkställd, förr än man fick ytterligare öfvertygelse om dess nödvändighet och skäl att önska, att den långt förut måtte vara vidtagen. På en gång blef upptäckt, att Ingman missbrukat det förtroende, han såsom chargé d’affaires bort äga, och under falska förevändningar slagit under sig enskildte personers egendom, som blifvit bärgad efter ett i finska skären förolyckadt fartyg. Sedermera har befunnits, att han äfven tillgripit medel, som varit honom upp,draget att för andras räkning uppbära. Utur stånd att förnöja alla dem, som han bedragit, har han gjort sig osynlig och undflytt följderna af de steg, som Kungl. Maj:ts chargé d’affaires på de genom Ingmans bedrägerier lidande personers anhållan hos ryska regeringen gjort till Ingmans efterspanande och fasttagande. N. N. föreser nogsamt, hvad jag slutligen har att tillägga, att Kungl. Maj:t annullerat den fullmakt, som enligt hvad N. N. för detta blifvit vid handen gifvet, var från kanslikollegium utfärdad för Ingman uppå kommissionssekreterarebeställningen i Hamburg.»X.

På osäker fot

En vanlig person skulle i det närmaste gått under genom en dylik händelse. Men den i många afseenden ovanlige Ingman var efter sitt fall snart färdig att klättra upp igen.

Under två tredjedels år är han emellertid försvunnen ur vår åsyn. Men den 7 februari 1779 dyker han åter upp — i Reuterholms brefsamling — utan att dock upp-gifva orten, hvarifrån han skrifver. Baronen har blifvit kammarherre hos drottningen; detta ger den gamle vännen anledning gratulera under tacksamhet mot himlen, att sköna själar ännu vore eftersökta vid hofvet. Därpå öfvergår han till en redogörelse för sin egen ofärd, som helt och hållet vållats af förföljelser från fienders sida. Han hade mycket väl kunnat göra rätt för sig, om man blott lämnat honom rådrum. Om sin nuvarande belägenhet nämner han endast så mycket, att hans ovänner visserligen tänkt göra honom till den olyckligaste bland människor, men att den Gud, som han dyrkade, som såg hans tårar och deras (fiendernas) ondska, tänkte annorlunda. Det vore sannt, att han förlorat alla lyckans chimérer, men dess verklighet återstode honom. Ofvergifven oeh föraktad af en fördärfvad värld hade hän uti religionens rena källor och uti dygden funnit en tröst, en lycka, som världen lika litet vore i stånd att gifva som njuta. Försjunken i den

djupaste reflexion skulle han i enslighetens och studiernas sköte få smaka den utsökta hvila, som alltid undflytt honom i den stora kretsen. Nu skulle alla hans själskrafter — helgade den, som på dessa hade de största anspråk —uteslutande användas till arbeten värdiga en tänkande varelse, och alla hans kroppskrafter ägnas åt arbetet i jorden, hvilken kanhända blefve tacksammare för hans omsorger än för deras, som trodde sigvara dess herrar, och hvilka dock en dag ej skulle upptaga större plats än han.

I en apostill skickar han en hälsning till sin forne lärjunge. »Om ni händelsevis träffar unge gref G. Rosen,» säger han, »så besvär jag er låta honom från mig veta, att jag väl förstår, huru alla mina andra vänner kunnat öfverge mig i olyckan, men att hans uppförande alltid skall vara mig obegripligt . . . Bör han, som varit förbunden med mig genom de heligaste band, tänka på samma sätt som hopen! Och, om familjen, alldeles emot min vilja, förlorar några lumpna tusen riksdaler, bör den därför hata mig och glömma alla de andra reelare förbindelser, hvaruti den står till mig! O, Gud! Hvad är människan ändå för något, när de bäste ej äro sig like!»

Det är, som man finner, en känslosam Rousseauan, för hvilken gärningen är intet men »känslan» allt, som här utgjuter sig.

Att ett visst svalg dock uppstått mellan honom och vännen Reuterholm, märker man därpå, att Ingman ej längre tillåter sig dua den »lilla honetta» Gösta utan börjar med »värde och ärade baron» för att sluta med »ödmjukaste och tillgifnaste tjänare». Något svar får han emellertid ej. Det lilla ordet besvaradt, som påtecknats föregående bref, saknas här — så mycket naturligare för öfrigt, som Ingman nu ej uppgifvit sin adress.

Hvarthän hade han från Ryssland först flyktat, och hvarifrån skref han dessa rader?

Att döma af hans egen tideräkning längre fram torde han först begifvit sig till Norge, men huruvida detta bref äfven därifrån skrifvits är osäkert.

Visst är emellertid, att han efter ytterligare ett halft år åter befinner sig i Sverige, på fädernegården Ekarebol.

Hur kunde han våga sig hit?

Saken låter sig på det sätt förklara, -att Gustaf III i glädjen öfver kronprinsens, Gustaf Adolfs födelse, på dennes döpelsedag den io november 1778 utfärdat ett allmänt pardonplakat. Eho, vare sig af krigsmakten till landseller sjöss, näringsidkare eller andra kungl. maj:ts undersåtar, hette det häri, som utur riket eller dess underliggande landskap rymt och olofligen sig begifvit samt icke begått några vissa uppräknade missgärningar, fick härigenom tillstånd att inom ett år från nämnde dag utan fruktan för straff eller krigstjänst till riket återkomma, hvar en till sitt hus, hemvist eller näring. Till någon af de uppräknade förbrytelserna — hvaribland äfven bedrägeri eller svek mot kronan — hade Ingman ej gjort sig skyldig, ehuru man visserligen kan tycka, att han gått denna sistnämnda kategori tämligen nära. Han kunde följaktligen begagna sig af denna synnerligen väl till pass komna amnesti och begifva sig till Ekarebol, där han fortfarande hade sina föräldrar och anhöriga, och dit vägen efter plakatets ordalydelse stod honom öppen.

Ifrån detta ställe skrifver han den 21 juli till lands-höfdingen i länet, von Törne, förklarande, att, ehuru han redan personligen anmält sig hos höfdingen, måste han nu likväl skrifva för att vederlägga de orimligaste och sannings-lösaste rykten, som på alla kanter sökte svärta honom. Hela publiken visste, hvad äfven han samvete vittnade, att han alltid i sitt fosterland varit en trogen och nitisk undersåte. Och hvad hans handlingssätt i främmande land vid ett stort och lysande hof beträffar, hade han intet annat fel begått än det, att hafva satt sig i större gäld, än att han i en hast mäktat betala. Hade därför för att undgå sina kreditorers hårda medfart nödgats fly, men de inhemske fordringsägarne hade af hans kvarlåtenskap blifvit förnöjde, och de utländske genom hans majrts eget konungsliga ädelmod och mildhet, egenskaper som alltid voro så oskilj-aktige från denne store regent, blifvit betaide. Nu hade hade han för sig icke funnit annat återstå än att i djupaste underdånighet kasta sig för hans majestäts fötter, förklara alla de omständigheter, som vållat hans olycka, och sätta både sin person och sitt framtida öde under dess höga nåd och välbehag, hvilket han redan genom en allerunder-dånigsta inlaga af den 19 sistl. juli verkställt. På grund af pardonsplakatet hade han äfven inom föreskrifven tidbegifvit sig till sin hemort, icke för att göra väsen af sin ringa person, icke en gång för att beklaga sig öfver sina olyckor, utan för att i största

stillhet, mera bortglömd af världen och mera känd hos Gud, med sin fattiga familj nära sig i sitt anletes svett, ära skaparen, välsigna konungen, bedja godt för fosterlandet, arbeta i en tacksam jord och uti sin lilla trånga krets utöfva en god medborgares plikter. »Aldrig har Gustafs välsignade spira,» förklarar han slutligen, »gjort någon enda olycklig men ofta räddat den, som fallit under lagens eller ödets stränghet. Jag lärer därför icke ensam blifva utesluten från den godhet och nåd, som världen och hans folk vörda bland hans största egenskaper. I alla händelser blir jag med Hans Majrts egen höga decision fullkomligen nöjd; ty vi veta alla, att vår konung aldrig kan göra annat än det, som är stort och godt och rätt, Gustaf III värdigt.»

Utan öfverdrift torde en dylik skrifvelses insändande till länets styresman kunna betecknas såsom synnerligen oblygt. Men för Ingman var denna oblyghet ej tillräcklig. Anseende, att inte allenast landshöfdingen utan äfven länets innebyggare borde hafva del af hans förklaring, inlämnade han denna till ortens dagblad »Wänersborgs Wecko-Tidning», där den ganska riktigt i n:r 30 för 1779 offentliggjordes, och hvarur den sedan i granntidningen »Hvad Nytt?» af-trycktes. Och att detta tillkännagifvande ej förfelat sin verkan, finner man af ett något senare nummer i nämnda vänersborgstidning, där en insändare, C. R., försäkrar, att ingen tviflat på herr Ingmans nit för konungen och det allmänna, samt att hans oskuld ej behöfde någon annan bekräftelse än den af honom själf här gifna. En privat mans hushållning på utrikes ort, där ingen enskild därigenom förlorat eller nationen till sin heder lidit, kunde ej anses angå någon tredje man.

Den i Ingmans tillkännagifvande åberopade inlaga af den 19 »sistl.» juli står ej att finna i justitierevisionens inkomna handlingar och har förmodligen — om verkligen insänd — blifvit afslagen.XI.

Norge.

Mot den i trots af allt självförsvar illa anskrifne skulle emellertid lyckan snart åter börja småle, ehuru visserligen ej i hemlandet utan i grannriket Norge

Till detta land måste han från Ekarebol rätt snart hafva återvändt eller begifvit sig.

Här skulle han hos en högförnäm herre vinna till en början en fristad och sedan långt mera.

Denne högförnäme herre var den sextioettårige, nu något förslöade, danske länsgrefven Danneskiold-Laurvig, för öfrigt en af Danmarks argaste rouéer.

Under Fredrik V och Kristian VII ömsom i gunst ömsom i onåd vid hofvet hade nämnde grefve slutligen på grund af sitt skandalösa lif afsatts från sina ämbeten och förvisats till Norge, där han på allvar bosatt sig först i sitt träpalats i Laurvig och sedan en half mil därifrån på en gård i Hedrum socken, som han kallade sin Rolighed. Här lefde han nu sedan åtta år tillsammans med sin älskarinna, en norsk dam af adlig börd, som äfven å sin sida hadQ ett rätt stormigt lif bakom sig.

Denna för sin skönhet en gång bekanta dam hette Ingeborg Akeleye och var dotter till en kommendörkapten och distriktschef vid lotsverket. Född år 1741 hade hon vid ett par och tjuge års ålder blifvit gift med en förnäm och rik norrman, Herman Lövenskiold; men äktenskapet, på grund af bristande öfverensstämmelse i sig självt mindre lyckligt, vardt efter ett par år genom grefve Danne-skiolds mellankomst fullkomligt sprängdt. En skilsmässa åstadkoms af fru Ingeborgs far, och hon själf flyttade hem till sina föräldrar i Tönsberg, under det att grefven, å sin sida tagen till nåder igen, flyttade tillbaka till Köpenhamn. Efter en med föräldrarna företagen resa inåt landet komden sköna Ingeborg att glömma sig kvar hos en kammarherre Brockenhuus i närheten af Moss. Därpå följde hon sorenskriver Fris till dennes gård Falkensten, hvarifrån hon endast med svårighet kunde förmås att vända tillbaka till Tönsberg. Då fadren emellertid af domstolen skaffat sig en kunglig resolution, att dottern skulle stå under hans lydnad, tog hon åter sin tillflykt till sorenskriveren, som i hemlighet sände henne omkring till flera ställen, till och med öfver svenska gränsen, och på detta sätt höll henne undan. På fadrens klagomål nedsattes en kunglig kommission, som skulle undersöka hela saken. Denna kommission var dock fru Ingeborg bevågen och tillät henne, med upphäfvande af den föregående resolutionen, att bo, hvar hon ville. Häraf begagnade hon sig äfven, och, då Danneskiold, som ej länge höil sig ordentlig i Köpenhamn, för andra gången och på allvar miste sina ämbeten samt förvisades till Laurvig, flyttade Ingeborg till denne, utan att därför något äktenskap dem

emellan kom till stånd.

Till detta hem var det, som den forne svenske diplomaten tog sin tillflykt. Här mottogs han med öppna armar, hälsad af de i provinsens mörker begrafda sällskapsmänniskorna såsom en ljusstråle från stora världen.

Här visste han att ställa sig in och hålla sig kvar — längre än i Petersburg. Grefven vardt alldeles förtjust i den mångkunnige mannen, kunde snart inte undvara honom och uppdrog åt honom hela sin husliga ekonomi. Och hon, skön Ingeborg, såg säkerligen denne vinddrifne, be-lefvade främling med inte mindre blida ögon.

• Hur angenämt detta »trekantige forhoid» än må hafva varit, ansåg sig Ingman dock efter några år skyldig att närmare tänka på sin borgerliga ställning. I Sverige var han alltjämt i trots af pardonsplakatet förrymd. Första steget till återvinnande af anseende och förtroende var att erhålla ett ordentligt afsked från sin sista tjänst och därmed en karaktär på samma gång. Bäst fann han emellertid att i en så grannlaga sak vid sin förnäme beskyddares sida vända sig till kungen själf.Den 12 september 1782 uppvaktar Ingman därför sin storm äktigaste, allernådigaste monark från Laurvig i Norge med ett bref, hvaruti han bönfaller om några ord till afsked från kung!. maj:ts och rikets tjänst i den karaktär, han senast beklädt, eller som charge d’affaires. Ett dylikt ordentligt afsked kunde göra hans lycka för alltid i ett främmande land och sätta honom i stånd att betala sin gäld i Sverige. Han utbeder sig för den skull att blifva vid ett sådant tillfälle dömd af den lag, som talade i hans maj:ts höga och konungsliga hjärta. Denna skrifvelse inneslutes uti en annan, från hans gynnare, uti hvilken den senare på det varmaste förordar flyktingens ansökan. Herr Carl Ingman, heter det häri, hade visserligen genom sitt eget fel haft den olyckan råka i onåd hos en af Europas störste furstar men därefter under sin fyraåriga vistelse i Norge genom det vackraste uppförande och föga vanliga talanger vetat vinna inte allenast grefvens utan hela världens vänskap och aktning. För att i någon mån lindra hans öde skulle Danneskiold nu vilja ge honom den högsta befattning i sitt grefskap, men ett hinder för denna plan låge däruti, att Ingman enligt landets lagar måste förvärfva in-födingsrätt, och denna kunde han ej erhålla utan ett formligt afsked ur sin förra tjänst. Det var därför, som grefven både för sin egen, sitt grefskaps och sin väns skull vågade förena sig uti den sistnämndes supplik.

Denna förordande skrifvelse är, som man ser, synnerligen väl affattad. Troligt är också, att för detta diplomaten vid uppsättande häraf godhetsfullt biträdt.

Själfva suppliken tycks verkligen halva blifvit bifallen. Detta framgår af en ny skrifvelse af den 22 november samma år från Danneskiold till Gustaf III, hvari grefven tackar kungen för ett högst nådigt bref af den 15 oktober med inneliggande afsked för herr Ingman, ett nådebevis, som skulle kommit grefven att flyga till hans majrts fotter, om ej hans ålder och afståndet hindrat. »Jag älskar herr Ingman, som vore han min bror,» förklarar grefven vidare, »och af denna tillgifvenhet har han gjort sig förtjänt genomalla sina handlingar under tre år. Och sedan jag ser honom i säkerhet, med frihet att förfoga öfver sin person och sin förmögenhet, skall jag ej underlåta att göra hans lott här i landet så lycklig som möjligt.»

I afseende på det erhållna afskedet må här anmärkas, att detta ef påträffas bland kungl. majrts utgående expeditioner, lika litet som något annat samme man sedermera tilldeladt nådebevis. Alla dessa handlingar hafva tydligen blifvit expedierade under hand, vid sidan af lagen så att säga.

Sitt löfte att trygga Ingmans framtid tycks den friko-stige vännen genast ha uppfyllt, ty samma år utfärdade han för skyddslingen ett försäkringsbref på 1,000 daler om året att uppbäras efter grefvens död. Detta samtidigt med att han till Ingeborg Akeleye utgaf en förbindelse på 13,000 daler med förmånsrätt i hans norska allodialgods. Huruvida hän vid dessa anordningar äfven haft någon hjälp af chefen för sin »husliga ekonomi» vet man ej, men högst sannolikt förefaller detta.

XII.

Herr Manderfelt.

Den 9 april följande år, 1783, afgick grefve Danne-skiold-Laurvig med döden.

Till minne af sin välgörare lät Ingman i Laurvig uppresa en pelare af hvit marmor, som han själf bekostade.

(Professor Olufsen, som år 1790 sett denna minnesvård och ingalunda funnit den skön, anmärker en smula pedantiskt, att detta samma monument visserligen ej dikterats af sunda förnuftet, liksom det ej heller ägnats någon tänkande människa.)

5. — Ingman-Manderfeit.En vän och gynnare hade på detta sätt såväl Ingman som Ingeborg förlorat, men de fingo kapital och ränta till ersättning. Och inte nog härmed, de fingo äfven — hvarandra. Ingenting stod mera i vägen för en äkta förening, som, ur ekonomiska synpunkter åtminstone, erbjöd beaktans värda fördelar. Denna ingicks äfven den 7 november 1783 i Hedrum, förmodligen på Roligheden.

Den fattige svenske f. d. tjänstemannen hade nu vunnit förmögenhet och oberoende. Månne äfven den husliga sällheten? Att döma af fruns föregåenden voro utsikterna härtill ej de ljusaste, men det finns personer, som stadga sig med åren, och till dessa hörde sannolikt fru Ingeborg. Hon var vid denna tidpunkt en fyrtiotvåårig matrona, och lusten efter äfventyr hade antagligen svalnat.

Af barn skulle detta äktenskap i alla händelser ej för-ljufvas.

För Ingman gällde det nu att börja ett nytt lif, ett lif efter sitt stånd framför allt. Och för att inviga detta beslöt han sig för antagandet af ett nytt namn. Af sitt gamla hade han haft rätt mycken förargelse, och för ett mera klingande hade han ju alltid svärmat. Med ett sådant kunde han äfven lätt tagas för adelsman, då det verkliga förhållandet nog ej i det främmande landet så noga skulle kunna kontrolleras.

På dessa goda grunder kallade han sig nu Manderfelt och skall i det följande äfven här så benämnas.

Eget nog vardt han i afseende på stafningen af detta sitt nya namn aldrig riktigt säker. Vanligen skrifver han Manderfelt, men ibland blir det Manderfeldt och någon gång äfven Mannerfelt. Huruvida han samtidigt lagt sig till adligt vapen, kan man ej veta, men säkert är, att några år därefter äro hans bref förseglade med ett vackert sigill, hvari man finner en med adlig krona prydd, af vildmän uppburen, tudelad sköld, som i hvardera fältet har en stjärna. Det vackraste af allt är dock det öfver skölden anbragta valspråket patientia et virtute.Den första gång vi påträffa detta nya namn är under en »note» till Schröderheim, hans gamle kamrat i Utile Dulci, daterad Laurvig den 12 maj 1784.

Denna not innehåller vissa meddelanden om den politiska ställningen i Norge. I detta land talades, heter det häri, om krig med Sverige, och order hade kommit om utrustande af galerer och örlogsfartyg. Efter några ord om den unge danske kronprinsen-regentens egenskaper, om fästningarnas försvarstillstånd, som vore godt, om norska landarmén, som kunde uppbringas till 18.000 goda, väl munderade soldater, försäkrar Manderfelt, att den af hungersnöd och pålagor plågade norska nationen intet högre önskade än krig för att vid ett sådant utbrott vinna iördelar åtminstone för en tid. »Men den som tror, att denna nation med makt och våld kan undertvingas,» fortsätter han, »eller att en svensk armé med fördel* kan agera här i landet, han känner inte folkets och landets natur och blefve väl aldrig en klok rådgifvare för fäderneslandet. Enda sättet att vinna norrmännen vore att erbjuda dem återfå sina gamla privilegier och lefva som ett fritt folk under en mild och vis konung liksom svenskarne... Alla andra medel böra anses som en fysisk omöjlighet.»

Denna skildring försäkrade han vara dikterad af ett hjärta, alltid svenskt, alltid troget tillgifvet den store Gustaf, och lämnad af en man, som under sex år hämtat sina underrättelser ur de tillförlitligaste källor. Afsikterna hos »en filosof, som föresatt sig att sluta sina dagar i en lycklig obemärkthet», kunde icke misstänkas. Om man ansåge honom värdig att återvända i sitt fäderneslands sköte för att där utöfva sina medborgerliga plikter, tillägger han, skulle han ej underlåta att gifva de upplysningar, han kunde om det land, där han nu bodde. Med norska posten kunde detta dock ej ske, då alla bref undersöktes vid gränsen. Denna skrifvelse hade han därför skickat med ett bud till postkontoret i Strömstad.

En rapport om ställningar och förhållanden i Norge, som man ser, ett profstycke på hvad han har att leverera,ifall han får någon lämplig belöning för sitt ännu lefvnnde svenska nit.

Att den närmast önskade belöningen — förlåtelse och rättighet att återvända till Sverige — redan nu vardt honom förespeglad, är troligt, men länge skulle det dröja, innan denna i själfva verket kom honom till del. Också

är det sannolikt, att Manderfelt under de närmaste åren gent emot sin gamla öfverhet visade sig tämligen reserverad. Han var ingalunda på bar backe och kunde lugnt se tiden an.

Laurvig hade emellertid blifvit honom för trångt.

Han flyttade därför till Kristiania, köpte ett af de förnämsta husen därstädes, den så kallade Mangelsgården, och började lefva stort. Detta utan att bekymra sig om aflidne grefve Danneskiolds släktingar, som, hafvande bestridt lega-tens rättmätighet, härom öppnat en process, hvilken i många år skulle pågå.

I Manderfelts historia inträder nu på grund af bristande källor en lucka på trenne år. Antagligen har han under denna tid fört ett sorglöst sällskapslif, i fulla drag njutit af sin nyförvärfvade förmögenhet och för öfrigt uppmärksamt betraktat de politiska händelsernas gång. Först år 1787, då han tycks funnit tidpunkten lämplig att ånyo hålla sig framme hos sin snillrike monark, börjar man att åter flnna hans spår.

XIII.

Kunskaparen.

Närmast leker honom nu i hågen att blifva svensk generalkonsul i Norge, en ny befattning, som efter hvad han hört, skulle komma att tillsättas. Det gäller blott att fästa höga vederbörandes uppmärksamhet på den forne diplomatens politiska iakttagelseförmåga. Och händelsengör, att just nu, i det land, där han vistas, något tilldragit sig, som, framställdt i lämplig dager, bör i hög grad intressera konungen af Sverige.

Denna tilldragelse är en yttring af missnöje hos en hop bönder, anförda af en viss Kristian Lofthus.

Rörande denna sak uppsätter Manderfelt följaktligen en rapport, som han den 27 mars 1787 innesluter i ett bref till Schröderheim.

»Anhållande, att ni lämnar närlagda not i kungens egna händer,» skrifver han, »besvär jag er, aktningsvärde vän, på er ära som frimurare och hederlig karl att icke anförtro åt någon annan än kungen ensam, hvad jag här skrifvit. Ty ni kan lätt förstå, hvilken risk jag löper under dessa kritiska omständigheter, om danska regeringen skulle fa minsta anledning att misstänka mig...»

»Jag ber er endast erkänna mottagandet af mitt bref och på samma gång gifva mig konungens nådiga vilja tillkänna, om Hans Maj:t finner för godt att gifva mig titel och fullmakt af generalkonsul i hela Norge.»

»Jag fordrar alls ingen lön,» förklarar han. »Jag vill tjäna för äran och utmärka mig i en konungs tjänst, som jag aldrig skall upphöra att dyrka. Under förutsättning af godtgörelse för min brefväxling äfvensom för de kostnader, jag blir tvungen att göra för underhållande af vice konsuler och spioner öfver allt, hvar detta skall varda nödigt, och hvartill ett par hundra riksdaler om året förmodligen böra räcka, är detta allt, hvad jag begär. Resten skall jag utgöra af min egen börs. — Jag är etablerad i Kristiania, hvarest jag köpt ett af de vackraste husen, och ni vet måhända, min herre, att jag fått en betydlig förmögenhet med min hustru. Också är det inte egennyttan, som drifver mig, utan äran att uträtta något nyttigt för mitt fädernesland.»

Den nämnda noten är rätt vidlyftig och börjar med en försäkran om författarens, på grund af nioårig vistelse i landet, vunna stora kännedom om folkets lynne och karaktär. Efter omnämnandet af danska regeringens fel mot bönderna följerskildringen af Lofthus' uppror, hvilket Manderfelt till-lägger den största politiska betydelse. Staden Arendal befunne sig i gruflig ängslan att blifva förstörd och plundrad af rebellerna, innan den väpnade styrkan kunde komma till dess hjälp, och 3,000 bönder vore redan i rörelse. Och desse bönder hotade högt att gifva sig till Sverige, ett tal, som för öfrigt ej vore nytt i landet, ty redan 1772 hade det kommit hela Danmark att darra och förmå dess regering att bevilja norrmännen alla deras fordringar. Slutligen, påpekande nödvändigheten af en svensk generalkonsuls anställande i landet, anmärker Manderfelt, att han själf kanhända skulle bättre än någon annan till svenska nationens fromma kunna fylla denna plats.

Man kan förstå, att denna redogörelse för Lofthus' rörelse — som faktiskt ej hade någon politisk karaktär alls — skulle slå an på Gustaf III, och att denne senare gärna motsåg rapporter från en person, som antagligen var

synnerligt väl underrättad.

Generalkonsul i Norge vardt dock ej den förutvarande diplomaten. Han måste nöja sig med att tills vidare vara hemlig kunskapare.

Till den andra befattningen utsågs kungens lifmedikus, Martinau, som snart inträffade i Kristiania och genast började å sitt ämbetes vägnar insända depescher. Genom dessa senare får man några underrättelser om Manderfelts närmaste företag.

I slutet af oktober detta samma år, 1787, reser han till Köpenhamn för att i egen person inför högsta domstolen föra talan mot Danneskioldska arfvingarne, sedan han vunnit sin process i de tvenne lägre instanserna. Hade dessförinnan enträget bedt Martinau om ett rekommenda-tionsbref till svenske ambassadören i Köpenhamn, baron Sprengtporten, hvilket generalkonsuln ej ansett sig böra neka, »låtande det på ambassadören ankomna att därvid fästa det afseende, denne fann lämpligt». »Jag låter Hans Excellens förstå,» förklarar Martinau i sin underdåniga rapport, »att Ers Maj:t hyser benägenhet till mildhet gentemot denne brottslige, och att han efter vitsord om godt uppförande skulle med tiden kunna hoppas på benådning. » Af Martinaus därpå följande anmärkning om fördelen af denna benådning — den nämligen, att hustruns förmögenhet då en dag skulle kunna införas till Sverige — finner man, hur betydlig denna senare ansågs vara. Själf tycks generalkonsuln i den äfventyrlige landsmannen ej se något värre än en karaktärslös person.

Manderfelt hade ej länge vistats i Köpenhamn, innan äfven Gustaf III inträffade på besök därstädes i hemlig afsikt att bryta alliansen mellan Danmark och Ryssland. Någon den landsflyktiges direkta ellet indirekta uppvaktning hos sin dyrkade konung kom dock därunder ej till stånd.

Närmare ett halft år kvarstannar grefve Danneskiolds arfvinge i Köpenhamn, under hvilken tid han äfven planerar ett återinträde på den litterära arenan. Början härtill görs med utgifvandet af äreminnet öfver Banér i af författaren själf verkställd fransk öfversättning med en tillägnan till kronprinsen af Danmark. Uti denna tillägnan om-nämnes bland annat det gynnsamma mottagande, detta hans verk i hemlandet rönt, äfvensom de tal, han på riddarhuset hållit inför »riksens ständer», det ena med anledning af Gustaf III:s kröning, det andra öfver revolutionen 1772.

Man får antaga, att han dels genom denna tillägnan, dels med anledning af sin process sökt och erhållit audiens hos kronprinsen-regenten, äfvensom att han vetat skaffa sig tillträde såväl hos prins Karl af Hessen som premierministern grefve Bernstorff, samt att han genom sin talegåfva och kännedom af svenska förhållanden sökt vinna samtlige desse höge herrars öra. Ryktet om storartad lycka, som han härigenom står i begrepp att göra, förnimmes i Norge. Här heter det till och med, att Manderfelt sökt ett amtmans-ämbete i Danmark, och att han verkligen en tid haft utsikt att erhålla detta, oaktadt bland hans medsökande befunnit sig en högt uppsatt och mycket mäktig mans son, samt vidare, att han af grefve Bernstorff skulle komma att nyttjas i något diplomatiskt värf. Dessa rykten försummar Martinauej att inberätta till kungen som bevis, att mannens patriotiska känslor ej kunde vara mycket starka, utan att tänka sig möjligheten däraf, att den Manderfeltska patriotismen kunde hafva mer än en sida.

Uppehållet i Köpenhamn och det mottagande, han där vunnit, synas till den grad hafva behagat Manderfelt, att han beslutar sig för bosättning i denna stad. Nödvändigt är äfven, om han vill fortsätta sin verksamhet som kun-skapare, att hålla sig vid den danska politikens hufvud-sakliga härd. På några månader måste han dock återvända till Kristiania för att ordna sin afflyttning och på samma gång närvara vid kronprinsens och prinsens af Hessen under sommaren förestående besök i Norge.

I början af april 1788 är han således åter i Kristiania, och den 5 i denna månad insänder han till kungen en supplik och ett bref. Om det tillåtits honom att i Köpenhamn kasta sig för sin konungs fötter, förklarar han i brefvet, skulle hans majestät fått alltför öfvertygande bevis på hans trohet och nit, för att dess stora själ ej däraf skulle rörts. Ja, om han någonsin finge den lyckan, att en halftimma tala ensam med den ende konung i världen, som hans hjärta älskade och vördade, skulle han för hans majestät upptäcka många märkvärdiga och intressanta

saker, som därförutan ingen människa skulle få erfara af honom. I slutet af brefvet kommer han till sina egna intressen. »De försäkringar, som Hans Exellens, Eders Maj:ts ambassadör, såväl som herr Martinau här gifvit mig, att E. M. ej vore obenägen gifva mig nåd, uppmuntra mig att för E. M:ts fötter nedlägga min underdåniga ansökan att af E. M:ts mildhet erhålla ett kungligt bref å återinsättande i mina fri- och rättigheter som svensk medborgare.» Icke därför, förklarar han, att han vågade smickra sig med hoppet att någonsin mer i Sverige tjäna sin konung. Därtill anser han sig efter femton års frånvaro ej längre lämplig. Utan därför, att blott denna nåd vore i stånd att förtaga hans afundsmän deras enda pretext mot hans lycka i Danmark, sedan han nu vunnit sin process mot den högst mäktiga laurvigska familjeligan.* Svaret på suppliken vardt en kunglig resolution af den 5 maj 1788. Dess ordalydelse låter sig af redan upp-gifven orsak ej fastställas, men så mycket förstår man, att Manderfelt häruti förespeglas möjligheten af sina önskningars vinnande längre fram, om han fortfarande ger prof på sitt nit. Hans majestät tänker således förunna honom denna ifrigt eftersträfvade benådning, dock endast droppvis så att säga, i mån af hans tjänster.

XIV.

Prinsarnes besök.

Prinsarne af Hessen, far och son, den förre kronprinsens onkel och befälhafvare för norska armén, anlände till Kristiania den 29 maj, hvarpå de genast begåfvo sig till lägret. Kronprinsen själf ankom till Norge först den 19 och till Kristiania den 29 juni.

Dessa höga personer mottogos i Norge med stor hänförelse. En af de mest hänförde var Manderfelt, som åter fick tillfälle att visa sig som hofpoet, denna gång på såväl franskt som danskt tungomål. Första föremålet för hans hyllning var den först ankommande eller prins Karl af Hessen. Denne ägnade han, undertecknande C. J. Manderfelt, i »Norska Intelligenssedler» följande vers*:

»Ved hans hojfyrstelige durchlauchtighed

prints

Carls af Hessen reise

fra Christiania til lej ren i Fredrichstad den V juni 1788.»

»Si ce foible pinceau å la vertu consacré,

qui a peint de grands hommes, sans jamais les flatter,

* Stafningen i detta och närmast följande citat är den i originalen förekommande.ôseroit de toi! presenter un portrait, le sang des héros brilleroit dans chaque trait, il montreroit César, grand & fier sous les armes porter à la société la douceur et les charmes, frappant d’une main les obstacles & ses ennemis, captivant de l’autre le coeur de ses amis:

Il dirait aux souverains: Respectez ses talents, et à la basse envie marmottant sous les dents:

Cache toi, monstre, quand le grand homme agit pour la gloire du prince, pour l’honneur de la patrie.»

Under märket C. J. M. hälsade Manderfelt sedan re-genten med ett något längre kväde på danska, benämndt Norges hilsen til hans kongelige h0jhed kron-prindsen ij88, hvaruti det bland annat heter:

»Velkommen! folkets ven! tag ind det æres sæde,

Som ikkun dyden vandt i frie normænds brost;

Ved denne blir du stor, og skienker os den glæde.

At elske, rose dig, og tolke sandheds rost.»

»Har himlen udseet dig at blive folkets fader,

Saa frem hver Norges son, og svaer paa faedres viis At ej vor kierlighed, dig, thronens siir! forlader Saa laenge

dette land har folk, og field og iis.»

»Saa frem, hver sandheds mand og tael med mandig stemme Om Norges trang og hielp, om opkomst eller fald;

Og forsten hore til! og prove, veje, giemme Den kloges raad og vink, til hoje verk og kald!»

Mot Manderfelts behörighet att på detta sätt föra norska folkets talan finner sig särskildt en sorenskriver Hans Schjerman uppfordrad att protestera, hvarför han med främlingen börjar en litterär strid, som fortgår genom flera nummer af Intelligenssedlerne. Denna strid börjar med en fransk vers, hvari Manderfelt tillrådes att»ne jamais rimer consacré avec flatter, ni le grand homme qui agit avec Thonneur de la patrie»,

h varefter följande fråga ställes till författaren af »Norges hilsen til kronprindsen »:

»Siig, hvo har kaldet dig at være Norges tolk?

Hvo gav dig fuldmagt til vor hilsen at frembære?

Har vi ej sonner selv, som kan vor forste ære?

Ei geisten slumret ind hos gammelt skjaldre-folk?»

»O! Naar en anden gang du harpen stemme vil og synge paa din viis i hæse brudte toner, for deel i denne roes, vi bede du os skaaner, thi vi bekjende frit, vi den ej trænge til.»

Härvid infaller en tredje, som, »au sujet des vers dits français de M. & S.», citerar Molières misantrop:

»Je pourrois par malheur en faire d’aussi méchans mais je me garderois bien de les montrer aux gens.»

Med stolthet besvarar Manderfelt beskyllningen för dåliga rim:

»Je vous céderai toujours la rime & je ferai des vers. C’est le ton & le tacte qui décident de la poesie, et la chicane sur des mots de la petite pedenterie»,

förklarar han.

Härpå följer från Schjermans sida dels en förklaring på dansk prosa dels flera på sina ställen svårbegripliga franska vers ägnade såväl Molières misantrop som dennes skugga m. m. Om den inflyttade svensken heter det bland annat:»Oui, Mandrefeld est le plus grand poëtel qui jamais entonnât l’heroique trompette.

Quoi! Grenouilles du Nord! que sert de coasser; ce cygne n’étant fait que pour vous ravaler?

Qui saurait comme lui célébrer nos grands hommes, sur-tout en vers français tout grimauds que nous sommes?

På denna vers bryr sig Manderfelt ej om att svara. Förmodligen tycker han, att sorenskriveren har rätt.

Furstebesöket i Norge har emellertid väckt till lif ej allenast poeten utan äfven den politiske skriftställaren. Detta finner man af ett i Köpenhamn utgifvet litet häfte kalladt Folkets r0st til Hans Kongelige H0jhed kron-prindsen ved hans ankomst til Norge, hvari Manderfelt åter gör sig till tolk för norska folkets önskningar, bland hvilka han särskildt nämner eget universitet och egen diskontobank. Efter att hafva vidrört flera frågor af mera allmän beskaffenhet, utfar författaren starkt mot yppigheten, mot missbruk af kaffe, te, främmande likörer, utländska tyg m. m. Likaledes klandrar han den i Köpenhamn drifna ostindiska handel, som efter hans mening endast tjänade till att rikta några hundra, under det att den utarmade millioner. Midt uti dessa ekonomiska spörsmål komplimenterar författaren den unge kronprinsen till den kraft, hvarmed han vetat motstå vällustens lockelser.

I denna skrift uppträder således den forne eller ännu varande svenske undersåten — det är svårt att veta, hvilket han vid detta tillfälle verkligen är — och ger som en lojal och fosterlandsälskande medborgare i Danmark-Norge denna monarkis regent goda råd. Detta dock utan att sätta sitt namn på titelbladet, hvilken underlåtenhet, i betraktande af företagets egendomlighet, är förklarlig nog.

Den ifrågavarande anonymiteten finner han sig emellertid snart nog befogad att på följande af honom själf anförda grund uppgifva. Boken varder i en dansk tidskrift, Kritik og antikritik, högeligen berömd utaf »en af Danmarks mest förtjänte lärde», ja, väcker så stort upp-seende, att man gissar på etatsråden Colbiörnsen och

Anker eller justitierådet Willemsen såsom författare. Och, då det strider mot Manderfelts anspråklöshet att låta desse utmärkte män bära ansvaret för de brister, hans lilla arbete äger, ställer han om — i ett på nyssnämnda recension utgifvet svar — att allmänheten i detta fall upplyses om rätta förhållandet.

XV.

Köpenhamn.

Från och med slutet af juli 1788 finna vi Manderfelt på allvar bosatt i Köpenhamn, sedan han i norska Intelligenssedlerne före sin afresa uppmanat alla, som med honom eller hans husfolk hade något olikvideradt, att anmäla sig.

Det gäller nu att genom tillförlitliga rapporter visa nit och trohet mot sin konung.

Och medgifvas må, att tidpunkten för en skicklig spion är sällspordt gynnsam.

Gustaf III har satt sina länge närda planer mot grannen i öster i verket, och krigsrörelserna så till sjöss som lands hafva redan börjat. En högst viktig fråga är nu, huruvida det med Ryssland allierade Danmark skall hålla sig stilla.

Detta — att Danmark skulle förblifva en overksam åskådare — tycks alltjämt hafva varit Gustaf III:s förhoppning.

Men den, som ger bestämda upplysningar i motsatt riktning, är Manderfelt. En rapport af den 5 augusti — den märkligaste och viktigaste af hans hand — innehåller nämligen, tillika med åtskilligt smicker och allmänna betraktelser, följande yttrande i själfva saken:»Allt ifrån början af de förberedelser, som Eders Maj:t träffat mot Ryssland, märkte jag genom samtal och af anordningarna inom armén och flottan, att man väntade en anmodan af nämnda makt att göra gemensam sak med denna samma. Man talade redan om operationsplaner. De bäst underrättade sade mig: 'Det finns blott en enda omständighet, som kan hindra oss att uppträda till Rysslands förmån, och det är, om kungen af Preussen afgjordt förklarar sig för Sverige och hotar Holstein, ifall vi ej vilja hålla oss stilla' ...»

»Den bedröfliga och falska politik, som drager (danske) prinsarne mot Ryssland är så djupt rotad, att det ej fordras mindre än Preussens och Englands med Ers Majrts förenade krafter för att rubba densamma...»

»Ers Majrts klokhet torde redan hafva vakat öfver Göteborgs, Ny Elfsborgs och de skånska gränsstädernas säkerhet, namn, som jag särskildt upprepar, då jag ofta hört dem nämnas uti anfalls- eller infallsplaner. Om, som det är all anledning tro, ryska partiet får öfverhand, är det prins Karl af Hessen, som i spetsen för 12,000 norrmän kommer att operera med dessa hjälptrupper till länds, under det att till sjöss sex linieskepp och fyra fregatter skola förena sig med den ryska eskadern. Denna eskader gör redan svenska seglare betydlig skada, hafvande drifvit sin oförsynthet ända därhän, att den uppbringat dem vid själfva inloppet till Sundet, hvilket bevisar, synes mig, hur mycket man litar på Danmarks välvilja. Eskaderchefen, herr von Dessen, är min hustrus svåger och kommer emellanåt i vårt hus. Tagande mig för dansk undersåte har han helt naivt anförtrott mig sina planer att kryssa i Sundet och Nordsjön för att taga alla svenska fartyg, han kommer öfver. Genast och fem dagar före hans afsegling från härvarande redd averterade jag herr Martinau, rådande honom att begifva sig till norra kusterna för att om möjligt underrätta Ers Maj:ts fregatter om ryssarnes ankomst och för att kvarhålla alla svenska fartyg i Norges hamnar hellre än att utsätta dem för ett blodbad. Men, innan mina med-delanden hunnit fram, har min fördömde svåger tagit 15 fartyg genom tvenne kapare, som han i detta ändamål utrustat...»

»Om Ers Maj:t gillar eller befaller,» slutar han sin depesch, »skall jag genom härvarande ambassadör lämna alla de upplysningar, som kunna komma till min kännedom.»

Denna rapport, skrifven, såsom redan nämndt är, den 5, ankom enligt påteckning till kungens högkvarter, Kymmenegård, den 20 augusti.

Dagen förut hade enligt rådsprotokollet kungen till hertig Karl öfverlämnat befälet öfver armén i Finland för att

själf med anledning af Danmarks rustningar återresa till Sverige och draga försorg om rikets försvar. Denna anledning kan dock vid detta tillfälle svårligen hafva upp* gifvits annat än som svepskäl, då Gustaf hvarken genom ambassaden i Köpenhamn eller från annat håll ännu torde hafva mottagit någon säker underrättelse om ett förestående fredsbrott.

Verkliga skälet till hemresan är, att han på grund af Anjalamännens sammansvärjning ej har någon annan utväg.

Den Manderfeltska rapporten varder emellertid alltid — dess trovärdighet förutsatt — därigenom viktig, att den förvandlar ett svepskäl till verklig orsak.

Och denna gång är rapporten trovärdig. Fjorton dagar efter dess afsändande eller den 19 augusti utfärdar nämligen danska regeringen sin deklaration om ett aktivt uppträdande såsom Rysslands allierade. Denna akt, som kommer Gustaf III i högsta grad till pass, träffar honom emellertid först den 26 i finska skären, då han redan är på hemvägen.

Någon formlig krigsförklaring är likväl ej denna deklaration utan endast ett tillkännagifvande om Danmarks afsikt att i förening med dess allierade, Ryssland, förmå Sverige till en snar och varaktig fred. Egendomligt nog afbrytes heller aldrig den diplomatiska förbindelsen de båda makterna emellan, hvarför äfven Sveriges gamle ambassadör kvarstannar på sin post.

Att Gustaf III å sin sida ej försummar att så godtsom möjligt sätta sitt land i försvarstillstånd, veta vi af historien.

Den 19 september sänder honom Manderfelt, nu genom ambassadören, en ny rapport, hvari han berättar, hur endast fruktan att stöta sig med England eller Preussen till någon del hållit krigspartit tillbaka — som dock nu åter tagit öfverhanden — samt att man från Norge snart kunde vänta ett infall i Sverige med Göteborg och Ny Elfsborg till ögonmärken.

Efter några ord om Rysslands förfärliga plan att med tillhjälp af förrädare och onaturlige svenskar återbringa Sverige under ett ok af anarki och korruption, en plan som kommit honom att fälla tårar, slutar Manderfelt med en rätt näsvis vändning — i kungens olyckliga belägenhet tycker han sig kunna tilltala honom mera förtroligt — äfvensom med ett något djärft påstående. »Värdes igenkänna, Allernådigste Herre,» skrifver han nämligen, »uti denna teckning Eder gamle C. I., som ehuru han ej längre har den tillfredsställelsen att tjäna Eder och för Edra intressen våga sitt hufvud, såsom han gjorde före revolutionen, och ej heller åtnjuter Eders Majrts nåd och ynnest, dock aldrig skall upphöra etc.»

Fem dagar efter denna rapports afsändande anträder prins Karl af Hessen i spetsen för norska armén sin marsch mot Göteborg. Efter fälttågets öppnande har Manderfelt naturligtvis, fjärran från armén och krigsteatern, ej mycket att inberätta. Sitt nit visar han i alla fall vid ett och annat tillfälle, såsom till exempel då han för ambassadören uppvisar ett bref från en onämnd »betydligare och förmögen» man i Norge till en likaledes onämnd Manderfelts vän i Köpenhamn, hvilket Sprengtporten låter skrifva af och till kungen insänder. På samma gång anmäler ambassadören, huru sekreteraren Manderfelt, för detta Ingman, synas hafva all möda ospard att återvinna det förtroende, till hvars förlust han själf varit vållande. Själfva det af-skrifna brefvet, innehållande några detaljer om norska arméns marsch öfver gränsen, är för öfrigt alldeles be-tydelselöst, på den upplysning när, att norrmännen sägas ämna göra fred med svenska nationen utan konungen.

Några storverk af ena eller andra släget kom emellertid, som man vet, denna armé aldrig alt utföra. Redan den 8 oktober slöts en vapenhvila, som sedermera förlängdes, och den n november voro norrmännen tillbaka i sitt land igen.

Under de närmast följande månaderna låter Mander-felt ej höra af sig. Säkert vet han, hur upptagen kungen är med de inre frågorna. Först i februari 1789 uppvaktar han åter med bref, som sändas dels direkt dels genom ambassadören.

I sitt direkt till kungen insända bref af den 15 februari meddelar Manderfelt den viktiga underrättelsen, att kejsarinnan, utan tvifvel påtryckt af Preussen och England, hade för danska regeringen förklarat, det hon skulle

vilja sluta fred på grundvalen af status quo före kriget, om kungen af Sverige blott ville skrifva några rader till henne — inte för att begära fred utan endast för att låta kejsarinnan veta, det hans maj:t ej vore obenägen att återställa det goda förhållandet. Detta sedan kungen funnit, huru Rysslands förberedelser mot Sverige varit mindre offensiva, än hvad man i början kommit honom att tro. Kejsarinnans egna ord hade varit: »Hela världen, utom kungen af Sverige, söker förmå mig att sluta fred. Hur skall jag veta, om han önskar den eller ej?» Vidare hade kejsarinnan förklarat, att hon aldrig skulle samtycka till freden, om denna innehölle en enda artikel rörande Porten. Detta vore hufvudinnehållet af depescher från Petersburg, som Manderfelt läst med sina egna ögon.

På grund häraf råder han — i smickrande ordalag — till fred, på samma gång som han omnämner möjligheten af krigets fortsättande från dansk sida, då Skåne och de södra hamnarna, särskildt Landskrona och Karlskrona skulle anfallas.

»Jag hoppas,» förklarar han vidare, »att Ers Maj:t värdes märka, hurusom allt, hvad jag föresagt om de

6. — Ingman-Manderfelt.föregående operationerna, slagit in, och huru mina underrättelser äro och alltid skola vara synnerligen tillförlitliga, då jag ej har annat mål än min suveräns och mitt fosterlands bevarande och ära.»

Slutligen uttalar han sitt hopp, att kungen ville vara så nådig låta honom veta, om hans maj:t funne honom värdig att tjäna sig längre.

En vecka därefter öfversänder han genom ambassadören såväl en egen politisk depesch som ett till honom (Manderfelt) adresseradt bret från general Mansbach i Kristiania, hvilka båda skrifvelser »såsom ej kunnande vara för Kungl. Maj:t indifferenta», Sprengtporten skyndar sig att insända.

Hvad Mansbachs uttalanden beträffar, gå dessa ut på att visa, hur oklokt från danskarnes sida ett förnyande af fientligheterna skulle vara. (Som man vet, rådde nu endast stillestånd, och först i juli förklarade sig Danmark formligen neutralt under kriget mellan Sverige och Ryssland.) Generalen försäkrar, att norska armén ej hade lust att återvända till ett land, där den fastat så strängt och legat så illa. De lagrar, man skördat i Bohuslän och Värmland, hade varit alltför blandade med törnen, ansåg han, för att vara frestande och angenäma att bära; och för öfrigt, när allt kom omkring, stode man sig ganska slätt, när man ej hade annat än lager att äta.

Manderfelts eget bref är tämligen vidlyftigt. Däri upprepas till en början, att kejsarinnan, efter hvad ryktet påstode, önskade fred, »Jag är mera rädd för kungens af Sverige politik än för hela ottomaniska armén», skulle Katarina ha sagt. Ett annat rykte ville veta, att Sverige skulle ingå en allians med England, Preussen och Holland. Följer så en framställning af kronprinsens, prinsens af Hessen och Bernstorffs olika karaktärer. För den i andra rummet nämnde måste man akta sig, han missledde kronprinsen, vore hatad af folket och hade förfärliga planer mot Sverige. Kronprinsen vore dock en redlig furste och Bernstorff en stor människovän. Hvad danska folket beträffar, vore dettahögst missnöjdt med ryska alliansen. Resten af brefvet är till större delen smicker och lyckönskningar till kungens framgångar på riksdagen.

Under denna vinter var det, som den äfventyrlige svenske amiralitetsfänriken Benzelstjerna uppgjorde en plan att antända den utanför Köpenhamn infrusna ryska flottan eller spränga denna i luften.

För denna obehagliga och för svenska namnet nedsättande sak var emellertid Manderfelt fullkomligt främmande. Någon lust att ställa sig illa med danskarne hade han på intet vis.

Tvärtom!

XVI.

Två herrars dräng.

Som svensk patriot hade Manderfelt nu en tid bortåt på det för honom egna sätt tjänt konungen af Sverige.

Någon förvåning kan det knappt väcka, att han efter tio års vistande på danskt område och gift med en landets dotter anser sig som dansk patriot kunna på samma sätt äfven tjäna kronprinsen af Danmark.

Att han åtar sig två herrars tjänst således, en i sig själf visserligen rätt svår sak, särskildt under en tid, då de båda

herrarne stå skarpt emot hvarandra. Men för en talang som Manderfelts låter det sig göra i alla fall.

Hufvudsaken är att intaga en klok ståndpunkt, och en sådan finner han i — ständig vänskap, vänskap i trots af allt, de båda makterna emellan. Med detta stora mål, som han aldrig släpper ur sikte, kan det bli honom möjligt att till en viss grad uppriktigt tjäna dem båda. Men nödvändigt är i alla fall att under sträng maskering af den förargliga dubbelnaturen, så färglägga sina underrättelser, att defalla vederbörande i smaken, äfvensom att i dem innesluta ett och annat korn af sanning.

Hvem som skall bäst tjänas far bero på belöningen.

När hans kunskaperi för dansk räkning börjar, är ej möjligt angifva, men sannolikt har Manderfelt redan vid sitt första besök i Köpenhamn lämnat redogörelser för svenska förhållanden. Det första aktstycke, som tyder på verksamhet afdettaslag, är ett bref från honom af den 6 april 1789 till kronprinsens gunstling, hofmarskalken von Bulow, afsändt tillika med en del af s'. enska general krigsrättens protokoll rörande affären vid Qvistrum. Några månader därefter — den 30 juni — skrifver han en af sina vanliga rapporter till kungen. Det kan vara af intresse att ställa dessa båda aktstycken bredvid hvarandra.

Till Biilow.

»... Man synes i synnerhet vilja komma åt baron Funck. Persekutioner å den ena sidan, usurpationer å den andra är den väg, som den svenske konungen har valt att gå fram till odödlighet. Hvilken utgång häraf kan väntas för honom själf, för hans arma land, skall tiden uppdaga. Öfverallt är det lätt att förblinda folkhopen, som sällan tänker, sällan pröfvar. Men det ögonblick, då en nation vaknar, är förskräckligt för tyranner. Lyckligt det land, där redlighet och rättfärdighet på tronen ger regenten en oaftvingad rätt till folkets kärlek och tillit samt nationen den renaste visshet om lagens

Till Gustaf III.

»... Allt sedan den fasliga ligan, bildad af ryska hofvet och en del af det danska tillsammans med de svenske förrädarne, med syfte att tillintetgöra Eders Maj:ts makt och åter försätta Dess stater under oket af en aristokrati, så mycket förfärligare, som den skapats genom korruptionen och sökt sitt understöd hos grannstaterna, alltsedan denna liga, Allernådi-gaste Herre, störtades genom Ers Majrts vishet, fasthet och beundransvärda åtgärder vid sista riksdagen, tänka Dess fiender rikta alla sina batterier mot Eders Maj:ts helgade person för att på ett eller annat sätt söka befria sig från denna.skydd! Detta land är nu Danmark. Här njuta vi under en suverän regering den frihet, som våra grannar pråla med på papperet och sakna i själfva verket. Här smickrar och bedrager ej fursten sitt folk med fagert tal och falskt hopp; han visar sig i gärning såsom dess vän och fader. Här utplundrar han ej undersåtens förmögenhet för att förlora den i orättfärdigt krig eller för att slösa bort den i föraktlig vällust; han nekar sig alla mindre själars nöjen för att spara för sitt folk, för att smaka den ädlaste vällust af alla, den att med sina dygder, med sitt exempel visa oss andra den rätta vägen till lycksalighet, till redlighet, till rättskaffens-het. Därför skall heller aldrig en prins, som så tänker och så handlar, sakna understöd, så länge det flyter blod i våra ådror, och det finns en (skilling) i våra hus. Den, som ej med glädje offrar lif och gods, när det gäller, är statens och hvar mans niding; men den, som gör ett enda steg för att understödja en tyrann, förglömmer, att han är människa, och förtjänar ej att vara det.»

Då jag hört högt uppsatta personer vilja slå vad, att Ers Maj:t aldrig lefvande kommer ur denna kampanj, har hela min själ ryst af fasa.»

»... Om konungar böra i högre grad än andra dödliga tro, att de äro i den gudomliga försynens händer och under dess beskydd, har jag likväl de starkaste anledningar att besvära Ers Majestät vid kärleken till det ädla blod, hvars ära Ni är, och till det fosterland, Ni försvarar och som skulle med Eder gå under, att ej förakta dessa trogna råd utan värdigas taga Eder mer än någonsin i akt för allt, som omgifver Eder, att alltid hafva omkring Eder personer af den mest bepröf-vade trohet, det mest bepröf-vade mod, samt alltid låta någon före Eder själf smaka på det, som gifves Eder att äta och dricka. Genom dessa nödvändiga föisiktighetsmått skola Edra fienders afskyvärda planer gäckas, Allernådigste Herre, och Gud skall hjälpa Eder att öfvervinna alla hinder, att vinna det

stora målet, återställandet af Vasas, af Sveriges ära!»Uppmaningen till Gustaf III att vara på sin vakt mot mordförsök kan väl ej tas för annat än en tillgifvenhets-och vördnadsbetygelse. Eller anade Manderfelt verkligen hvart adelns hat skulle leda, och ville han uppriktigt varna kungen?

Ofvan anförda bref till den sistnämnde slutar med några elegiska rader för egen räkning.

»Jag vet ej,» skrifver han, »om Ers Maj:t någonsin läst eller gillat, hvad jag genom Dess ambassadör ofta skrifvit, men det är mycket sorgligt, Allernådigste Herre, för ett troget hjärta sådant som mitt, att ej kunna följa sitt nit och måhända sin förmåga för att göra en suverän väsentliga tjänster, hvilken jag älskar af hela min själ, och att se mina händer i många fall bundna, då jag kunde handla med kraft. Försynen har så velat, och man måste vörda dess vilja. Kanske, att Ers Maj:t en dag skall kasta ett öga på en gammal bortglömd eller utan tvifvel alltför misskänd trogen tjänare, att Ni värdigas försöka, hvad min ifver i förening med min erfarenhet och mina förbindelser i landet skall kunna uträtta. Men, om detta ögonblick aldrig eller för sent kommer, skall jag likväl dö med den ljufva tröst att hafva varit obrottsligt tillgifven min suverän.»

Något direkt eller indirekt erkännande af eller någon tacksamhet för de insända rapporterna har han således ej ännu från svensk sida erhållit.

Till danska regeringen står han så till vida i bättre förhållande, att han äger personlig tillgång till vederbörande.

Kan han emellertid gifva dessa senare värdefulla underrättelser från sitt hemland, från hvilket han så länge lefvat skild?

Ja, utan tvifvel vet han, dels genom direkt brefväxling, dels genom i Köpenhamn sig uppehållande eller på genomresa stadde svenskar, uppsnappa mer eller mindre viktiga, notiser, hvarförutom han äfven till Skåne kan utsträcka särskilda känselhorn. Genom svenska ambassaden däremot är under denna tidpunkt sannolikt ej mycket att inhämta, och förmodligen har Manderfelt äfven hållit sig rättmycket på afstånd från denna myndighet för att ej väcka misstanke hos danskarne.

Ambassaden består eljes för tillfället af trenne personer, en ambassadör, en minister »en second» och en »ambassadkavaljer», som alla tre märkvärdigt nog äga att till kungen insända depescher.

Generallöjtnanten, friherre Johan Wilhelm Sprengtporten har varit svenskt sändebud på platsen alltsedan 1761 och slutligen blifvit upphöjd till ambassadör. Såsom diplomat måste han anses mindre betydande, åtminstone att döma af hans depescher, som hufvudsakligen handla om kungliga familjens och diplomatiska kårens förehafvanden och nöjen. Som sällskapsman, särskiidt som värd, tycks han däremot varit duktig. Som exempel härpå kan nämnas, att han efter sin introduktion som ambassadör efter egen berättelse gaf middag för femtio de allra förnämsta personer på en söndag, att han söndagen därpå skulle gifva en lika stor middag samt söndagen därefter ännu en för lika många personer. Vid den sista skulle naturligtvis ej så förnämt folk kunna inbjudas som vid den första, men ambassadören hade dock lagat så, att han äfven vid detta tillfälle finge några »blåda» och hvita band med.

Till närmaste biträde har hans excellens såsom nämndt en minister en second, hvilken antagligen är den egentlige diplomatiske agenten, under det att chefens uppgift mera är att representera. Denne minister är vid Manderfelts ankomst baron Gustaf d'Albedhyll — sedermera gjord till syndabock vid Benzelstjernas attentat och i följd af denna händelse tvungen lämna såväl sin post som den diplomatiska banan.

Efter dennes afgång kommer såsom charge d'affaires en pommerinkare, herr von Schlaff.

Om ambassadkavaljeren von Rehausen (slutligen minister i London) är under denna tid intet att förmäla.

Omnämnas bör, att Manderfelt nu bor ett par mil från hufvudstaden på en liten vacker egendom invid Sundetmed utsikt åt Landskrona. Detta ställe, som antagligen utgör en del af det Danneskioldska legatet, kallar den nye ägaren efter sig själf Carlsro.

XVII.

Belönad.

Såsom redan nämndt, hade Manderfelt flera gånger begärt en sorts laglig decharge för sitt snedsprång i Petersburg utan att ännu hafva lyckats erhålla mer än vilkorligt löfte härom. Det skulle bero på hans visade nit och uppförande, på värdet af hans meddelanden med andra ord. Men ännu hade Gustaf III icke ens erkänt ingången af de senaste rapporterna. Nödvändigt för kunskaparen är således att lämna om möjligt ändå intressantare upplysningar.

Han insänder därför genom ambassadören — i början på januari 1790 — en längre »redogörelse (precis) för danska hofvets och statens nuvarande belägenhet*.

I denna »précis» omnämnes till en början de båda vid hofvet kämpande partierna, det tyska och det danska, af hvilka det förra under prinsens af Hessen ledning hittills behållit väldet, vidare den hotande ekonomiska ruinen samt sista fälttågets usla ledning och snöpliga slut i trots af alla bålstora anfallsplaner. Slutligen serveras, efter några mindre väsentliga politiska betraktelser, bästa biten — en hofkrönika med porträtt.

Om kronprinsen heter det i denna senare, att han vore en rättsinnig man men utan nödig insikt att styra en stat och för öfrigt behärskad utaf prinsen af Hessen och det tyska partiet. Aldrig hade den svagsinte kungen varit mindre galen, än när han en gång vid tafleln till sonenutropat: »Tig, Fritz! Du förstår inte en gång att exercera ditt regemente!»

Bernstorff vore en respektabel man, som i sitt hjärta föraktade danskarne.

Den, som far sitta mest emellan, är Gustaf III:s svåger, prins Karl af Hessen, »denne illuminé sans lumiéres, hjälte utan hjältemod, store general i sina egna tal, store fanatiker så i sina idéer som * sina förslag, denne lurifax (fourbe) både i politik och uppförande». Och härpå låter Manderfelt den ena sarkasmen efter ¿en andra hagla öfver den arme prinsens hufvud, öfver det sätt, hvarpå han ledt fälttåget, öfver hans besök i frimurareärenden i Berlin, öfver det sista lägret i Holstein, som för denne »S:t Germains och Cagliostros lärjunge» aflupit illa nog, samt slutligen öfver hans försök till arméreform, som ginge ut på en mängd officerares afskedande. Denna sistnämnda reform hade prinsen dock bemödat sig ordna så, att alla skulle bli nöjda, trodde han. Hade sedan bedt att få veta Manderfelts tanke om saken.

»Jo,» svarar denne, »jag hoppas, att Ers Höghet lyckas uti sin ädla afsikt; men man hör här och där ett och annat klagomål. Så berättas till exempel, att en major Koss fått slag, då han vardt afskedad med 300 riksdalers pension, hvarmed han skulle underhålla en familj på tolf barn. Det bevisar, Monseigneur, att man inte kan göra hela världen till freds!»

»Nej, i synnerhet inte, när hela världen är så dum här,» genmäler prinsen.

»Ers Höghet har alldeles rätt,» återtar Manderfelt, »det är kanske en olycka att hafva för mycken esprit i ett sådant land!»

Sina bästa historier gömmer krönikören emellertid till sist, då han bland annat bjuder på pikanta detaljer i afseende på det kungliga husets tillökning.

Redogörelsen slutar med ett löfte att fortsätta en annan gång, om det skulle behaga hans majestät.

Med detta aktstycke som bilaga tror sig Manderfelt kunna förnya sin anhållan om rehabilitation i Sverige.»På grund af Eders Maj:ts nådiga resolution, daterad Haga den 5 maj 1788,» skrifver han därför, »ansöker jag i djupaste underdånighet att blifva rehabiliterad i mina rättigheter och förmåner som svensk medborgare och bibehållande af mitt antagna namn, Manderfelt, hvarunder jag i många år och i flera länder vid mina publika skrifter är bekant. Aller-nådigaste monark! Huruvida jag genom oafbruten nit och trohet för min konung och fädernesland har gjort mig värdig att åter blifva hugnad genom Eders Kungl. Maj:ts höga nåd och välbehag, därom tala alla mina handlingar under 11 års tid, som jag är etablerad i ett främmande land, därom vittna alla de, som känna mitt uppförande och veta, att ingen slags frestelser hafva rubbat det medfödda rena svenska tänkesätt, hvarpå jag hoppas att kunna ådagalägga ännu starkare prof, om jag vid Ers Kungl. Maj:ts nåd försättes i stånd att

verka mera uppenbarlig. Lycklig, om jag vid en mogen ålder kan få större tillfälle att bevisa den brinnande nit för Eders Maj:ts dyra person, som från ungdomen varit så intryckt i mitt hjärta, och som aldrig kan slockna förr än mitt sista andetag, som ännu skall välsigna mitt fäderneslands fader och upp-rättare!»

Vid sidan af denna ansökan på svenska sänder han — också genom ambassadören — kungen ett enskildt bref på franska, hvaruti han, upprepande sina trohetsbetygelser, något närmare förklarar sina önskningar.

»Hvad skulle jag icke kunna göra, Allernådigste Herre,» utropar han i detta bref, »om jag inte vore désavouerad, om Eders Maj:t täcktes förläna mig någon tjänstekaraktär, uppdraga mig någon befattning, vare sig här eller i Norge!»

En varm förespråkare har han alltjämt i ambassadören, som, hvad »redogörelsen» beträffar, antar, att denna, ehuru i vissa delar tålande vid någon jämkning, dock ej torde af kungl. maj:t onådigt anses. Och i afseende på böneskriften kan Sprengtporten ej vägra Manderfelt den justice, att han funnit denne, så länge han känt honom, uppfylld af trohet och brinnande nit för kungl. maj:ts och rikets tjänst.Att Gustaf III ändtligen känt sig bevekt af sin forne Carl Ingmans, numera Carl Manderfelts, upprepade och af ambassadören understödda böner, är möjligt. Mera troligt dock, att det är denna »précis» och löftet cm mer af samma slag, som tagit skruf. Huru som helst täcktes kungl. maj:t — som ej haft ett ord till erkännande för den verkligen värdefulla rapporten rörande det förestående fredsbrottet, — efter denna pikanta krönika förklara författaren sitt välbehag och förunna honom den så länge och så ifrigt åtrådda rehabilitationen.

Detta senare genom en kunglig resolution af följande lydelse:

»Kungl. Maj:t vill härmed hafva förunnat Dess tro-undersåte Carl Ingman i anseende till dess sedermera ådagalagda nitfulla tänkesätt för konung och fäderneslands fullkomlig tillgift för de af honom under den tid, han var chargé d’affaires, begångna fel och förbrytelser; dock är det Kungl. Maj:ts nådiga vilja, att Ingman icke förrän efter fredsslutet till Sverige återkommer.

Stockholms Slott den 11 februari 1790.

GUSTAF.

(L. S.)

G. O. von Asp.»

Det dröjer dock, som vi strax få se, en liten tid, innan denna resolution meddelas.

Ungefär samtidigt med erhållandet af denna belöning från hans egen konung tages Manderfelt i sold af danske kronprinsen för de tjänster, han gjort eller står i begrepp att göra denne. Från och med 1790 erhåller han nämligen från detta håll ett årligt understöd af 2,000 rdr danskt, hvilket sedermera intill hans död utbetalas. Och att denna ersättning är med en regents värdighet mera öfverensstäm-mande än den svenska, måste obetingadt erkännas.

Från denna tid kan man således faktiskt betrakta herr Manderfelt som dubbelspion.XVIII.

Åter betrodd.

Den kungliga resolutionen är knappt undertecknad — dock ej afsänd — förrän Gustaf III kommer på den tanken att använda spionen till något för denne särdeles passande, nämligen till en hemlig underhandling. Tillfälle till en dylik yppas just nu i Norge, där särskildt bland bergs-arbetarne i Röräs tendenser uppstått, som enligt kungens mening möjligen kunde vändas till förmån för en förening med Sverige. Att leda dessa underhandlingar med missnöjde norrmän, därtill är den mångrådige Armfelt själf-skrifven, och hvem skulle vara mera ägnad att biträda denne än den förslagne och med landet så förtrogne Man-derfelt! Denne sistnämnde borde därför först i Sverige sammanträffa med kungens gunstling, hvarpå de båda her-rarne gemensamt ägde vidtaga lämpligaste närmaste åtgärder.

Att meddela medhjälparen uppdraget — hvarom statssekreteraren för utrikesärendena Franc hålles i’okunnighet

— och anvisa den förre Karlstad som mötesplats med Armfelt, därtill beordras nu Sveriges chargé d'affaires i Köpenhamn, herr von Schlaff. (Manderfelt är visserligen genom den kungliga resolutionen förbjuden att före krigets med Ryssland slut komma till Sverige, men därvid fäster man sig nu inte.)

Schlaff beger sig omedelbart efter den erhållna befallningen till Carlsro för att meddela Manderfelt, som han då ännu inte kände, kungens afsikter. »Jag föregaf för att inträda hos honom en promenerandes nyfikenhet,» berättar han i sin därpå följande underdåniga depesch, »och efter att hafva blifvit igenkänd och med höflighet mottagen fann jag snart i hans försäkringar om fullkomlig hängifvenhet för Ers Maj:t den bästa anledning att anförtro honom det ämne, hvarom fråga uppstått. Hans goda vilja tog, efterhvad det föreföll mig, genast öfverhand. Hans första ord var: 'Djup och absolut hemlighet!' Jag behöfde följaktligen ej ålägga honom denna.»

Schlaff framställer därpå kungens önskan, att Mander-felt i hemlighet skulle resa öfver till Sverige och inställa sig i Karlstad. Vid detta ortnamn studsar dock denne och framhåller svårigheten af att förbli okänd i närheten af sin hemtrakt och af Norge. Och, hvad hemlighållandet af afresan från Carlsro beträffar, vore detta ytterst vanskligt. Denna hans uppehållsort vore ett tillhåll för värdshusvärdar och andra af politikens demon besatte dagdrifvare, som kanhända till på köpet vore polisens spioner. Dessutom gjorde hans enskilda ställning, en hustru, som inte släppte honom ur sikte, domestiker, som händelsevis vore mauvais sujets från Skåne, hans inkognito under en resa eller en längre bortovaro alldeles omöjligt. Och den minsta misstanke från danskarnes sida om mauvaise foi skulle ohjälpligt förstöra det förtroende, han, tack vare sitt kloka och försiktiga uppförande, vunnit i landet. Oändligt mycket bättre då att öppet företaga denna resa under någon förevändning, hvilken som helst, än att omgifva den med en illa bevarad hemlighet.

Men detta är blott första kontenansen så att säga från Manderfelts sida. Dagen därpå är han färdig med sin verkliga ståndpunkt.

Man får nämligen ej glömma, att han ännu inte vet af sin benådning, och att han öfver hufvud taget från svensk sida knappt erhållit någon belöning alls för sina tjänster. Skulle han inte nu, då man oundgängligen behöfde honom, uppge sina vilkor och söka skaffa sig garantier!

Påföljande morgon, den 18 februari, sänder han följaktligen Schlaff ett bref, hvari han säger sig hafva underrättat sin hustru om en förestående resa i familjeangelägen-heter. »Denna goda och respektabla kvinna», som älskade honom något för mycket måhända, hade först blifvit mycket förvånad öfver detta förslag, men, sedan honaf mannen något lugnats, hade hon slutligen förklarat sig samtycka till resan ehuru endast på det vilkor, att Manderfelt visade henne det rehabilitationsbref, hon visste kungen lofvat honom. Utan detta ansåg hon, att mannen ej kunde med heder och trygghet åter begifva sig till Sverige. »Och vid närmare eftertanke, min herre,» tillägger Manderfelt, »finner jag, att min hustru har rätt.» Han ber därför om ett utverkande af detta nådebevis och bilägger själf ett koncept »i enklaste uttryck» till den resolution, han önskar. Om konungen behagade bifalla detta hans förslag, så skulle han begifva sig till hvilken ort i Skåne som helst, endast hans majrts förtroendeman visade honom order, undertecknade af konungens egen hand, ty för dess helgade person och dess intressen ville han gifva sin sista blodsdroppe, men någon annan förlitade han sig absolut inte på.

Att filosofen på Carlsro iakttager en viss försiktighet i underhandlingen med en person, som han knappt känner, äfvensom att han verkligen vill försäkra sig om det ut-lofvade dokumentet, kan man ej förtänka honom. Men, att han själf sätter upp konceptet till den ifrågavarande resolutionen, måste betecknas såsom ett synnerligen näsvist tilltag, som för öfrigt ingalunda mildras genom följande af honom föreslagna »enklaste» uttryck: »Kungl. Majrt

vill i afseende på den trohet emot konung och fädernesland samt det redliga uppförande, som Kungl. Maj:ts för detta varande chargé d'affaires vid kejserliga ryska hofvet, Carl Ingman, hvilken nu skrifver samt framdeles må skrifva och kalla sig Mannerfeldt, beständigt har ådagalagt under all den tid, han varit skild från sitt fädernesland, härmed i nåder rehabilitera honom i alla sina fri- och rättigheter som svensk medborgare; likasom Kungl. Maj:t försäkrar honom, Mannerfeldt, om sin höga kungliga nåd och beskydd, om han fortfar att däraf göra sig förtjänt.»

Om man jämför detta förslag med den redan utfärdade resolutionen, finner man, att, då i denna sistnämnda Carl Ingman meddelas förlåtelse för fel och förbrytelser, har det andra mera karaktären af ett adelsbref, hvaruti, utan talom begångna synder, det nya namnet lämnas så att säga kunglig sanktion. Man finner äfven, att detta samma namn i förslaget — måhända ej alldeles utan afsikt — stafvas med två n i likhet med den verkligt adliga släktens.

Tre dar därefter skrifver Manderfelt direkt till konungen — med sveden borgaren Nordenskiöld — och upprepar sina försäkringar att på vilkor af rehabilitation utföra det hemliga uppdraget, hvarvid han ytterligare ger en vink därom, att han äfven som svensk minister i Köpenhamn med några tusen riksdalers lön skulle kunna låta sig brukas.

Nu först, ofvanpå dessa schackdrag och motdrag, kommer den verkligen utfärdade benådningsresolutionen till Köpenhamn.

Dock ej direkt till den benådade utan till ambassadören jämte ett förtroligt bref från Franc med några närmare till saken hörande upplysningar och råd. — Man påminner sig, att statssekreteraren var i okunnighet om kungeits nya planer med Manderfelt.

Meningen med det gjorda vilkoret, att denne ännu ej fick komma till Sverige, vore, att mannen på detta sätt skulle intill krigets slut med nyttiga underrättelser gå kungl. maj:t till handa. Till ytterligare säkerhet för hans förblifvande i Köpenhamn borde han inte ens få resolutionen i handom utan endast se och läsa högbemälta dokument, hvilket hans excellens borde hos sig intill krigets slut behålla. För egen del tillråder Franc dessutom ambassadören att ej uttryckligen uppmana Manderfelt att fortsätta med sådana berättelser, som dem han senast in-sändt, enär han däraf till statens gravation kunde taga sig anledning begära något arfvode, utan endast nämna, det denna relation, enligt hvad Sprengtporten af enskildt bref erfarit, blifvit med nöje och välbehag af kungl. maj:t ansedd.

Att affattningen af den meddelade resolutionen — särskildt underlåtenheten att nämna det antagna namnet — äfvensom det fintliga och försiktiga förfaringssättet medsjälfva dokumentet i hög grad misshagat den benådade, kan man taga för gifvet. Också fortsätter han att göra svårigheter i afseende på resan. Men ett hemligt uppdrag i kungl. • maj:ts tjänst var dock ej alldeles att försmå, och den 9 mars skrifver Gustaf III till Armfelt, som då be-gifvit sig till Värmland, att herr Ingman ändtligen bestämt sig för resan och skulle infinna sig i Karlstad den 17. Att denne dock ej i allt gifvit med sig framgår af en underdånig depesch från SchlafF af den 11 mars, hvar-uti till konungens höga vishet öfverlåtes, huruvida Man-derfelt, ifall han envisades att vilja i Karlstad mottaga sin benådningsresolution, borde fa denna sin önskan uppfylld eller ej.

XIX.

Det hemliga uppdraget.

Vi finna nu Manderfelt på resa i det gamla fosterlandet, där han ej längre riskerar åtal för herr Ingmans förbrytelser.

Vägen går genom hans hembygd, öfver Ekarebol, som han ej sett på elfva år. De gamla föräldrarna äro döda, men på gården, som, ännu oskiftad, står i pant för fadrens balans, bor brödren Andreas med en talrik familj. Mycket har för den mångfarne dalbon tilldragit sig, sedan han sist flyktig och »svärtad» vågade sig hit. Nu är han herr Manderfelt — adlad med detta namn kan man förstå på honom själf — i stor gunst hos kronprinsen af Danmark och på samma gång åter i stor gunst hos kungen af Sverige, i hvilken senares hemliga uppdrag han just kommer. Man kan tänka sig, hur den betydande mannen af alla släktingar och bekanta begapas och beundras. Men länge får hanej stanna; kungens gunstling väntar på honom, de viktigaste statsaffärer kalla honom åter bort.

Armfelt hade redan i början af mars anländt till Kristinehamn, dit kungen nu skickar en särskild kurir för att underrätta, det Ingman »denna utomordentliga varelse», som han kallar honom, lofvat den 17 inträffa i Karlstad.

Utan att afvakta dennes ankomst börjar emellertid Armfelt genast underhandla med några norske herrar, som mött honom ett par mil från Eda skans. Desse senare äro visserligen benägne för ett afskuddande af det danska

oket, men tyckas därför inte vilja veta af hvarken svenskt öfvervälde eller svensk statsförfattning, hvadan det heller inte kommer till något beslut mellan de underhandlande parterna. Man enas endast om ett provisoriskt program gående ut på underblåsandet af missnöjet bland bergsmännen vid Rörås, under det att städerna vid Kristianiafjorden förhölle sig lugna. Meningen härmed är att narra regeringen sända värfvade trupper till fästningarna till aflösning af de norska. Därefter skulle på en för svenskarne lämplig dag fästningskommendanterne arresteras och vissa andra nödiga åtgärder vidtagas, hvarvid äfven »tilltagsna» personer från Sverige skulle komma till hjälp.

Några dagar därefter fortsättas underhandlingarna mellan Armfelt och ett par af de redan nämnde norrmännen i Karlstad, dock utan att någon öfverensstämmelse i afseende på det slutliga målet uppnås. Härunder nämner Armfelt äfven Manderfelts namn, men detta tycks hos norrmännen ej hafva någon synnerligt god klang.

Allt detta berättar Armfelt i bref till sin kunglige vän, och denne svarar med att gilla allt, hvad gunstlingen hittills företagit. I afseende på Manderfelt manar Gustaf — med de förberedande SchlafFska underhandlingarna i färskt minne förmodligen — till försiktighet. »Akta er, han är större skälm, än man tror,» utropar han! »Men man kan draga mycken fördel af honom,» tillägger han.

Nu ankommer »den utomordentliga varelsen» emellertid, som det en pålitlig man anstår, på utsatt dag till Karlstad.

7. — Ingman-Manderfelt.Till något ingripande i underhandlingarna från hans sida kommer det dock ej.

Armfelt har nämligen å ena sidan funnit de missnöjde mindre mottaglige för sina idéer; å andra sidan efter första sammanträffandet med Manderfelt förstått, det norrmännens uppviglande mot danska regeringen ej alls är i den resandes smak, utan att denne har helt andra tankar om bästa sättet att gå till väga. Detta gör, att baronen ej tror sig böra förtro det minsta af saken åt den honom anvisade medhjälparen. Redan samma dag skrifver han således till kungen: »Manderfelt har ändtligen anländt. Det är en man med snille och talanger, som jag dock ej vågat anförtro mina åtgärder i Norge. Han ser denna sak från en helt annan synpunkt, efter hvad jag kan finna af hans tal; och för att ej röja mig samt skada Ers Maj:ts intressen har jag kommit öfverens med honom att förelägga Eder, Aller-nådigste Herre, en plan, han uppgjort, och som tycks beräknad på den fullständiga kännedom han har om sinnena.»

Sedan Manderfelt således ändtligen förmåtts att resa från Köpenhamn upp till Karlstad och dit ankommit, gör man allt för att hålla honom utanför frågan. Och inte nog härmed, man är så angelägen, att han ej skall få nys om det verkliga hemliga uppdraget, att man för syns skull lämnar honom ett annat. Och detta oaktadt man har de största tankar om både hans kunskaper och förmåga! Ehuru erkännas bör, att omständigheterna något förändrats, sedan Armfelt själf fått tala med norrmännen, är detta resultat af rådgifvarens tillkallande dock rätt komiskt.

Den, som emellertid med lif och lust griper sig an med det fingerade uppdraget, är Manderfelt. Till kungen skrifver han omedelbart efter ankomsten till Karlstad, att han i alla hufvudfrågor kommit öfverens med »herr N. N.», som han hemlighetsfullt kallar Armfelt. Om denne uttalar han sig med de största loford. »Herr N. N.» förenade med det renaste nit för Hans Majrts person det skarpaste förstånd för de stora affärerna, och vore för öfrigt den ende enskilde man i Sverige, till hvilken Manderfelt skulle för-trott sig. Vidare tackar han allerödmjukast för benådnings-resolutionen af den n februari, som Armfelt lämnat honom. Uti de uttryck, hvari denna handling affattats, vore det honom dock omöjligt att visa densamma i Danmark, »där ingen kände C. I., eller åtminstone ingen trodde honom brottslig, men där hofvet och allmänheten måhända respekterade C. M.»

Vi skola ock snart finna, huru Manderfelt under sammankomsten med Armfelt i förskottsbetalning för »planen* vetat betinga sig en vida bättre belöning, för att inte tala om det hela eller halfva löfte att bli minister i Köpenhamn, som kungens förtrogne, så otroligt det låter, vid detta tillfälle verkligen tycks hafva gifvit honom.

Förmodligen har han genast anträdt återresan och äfven härunder besökt Ekarebol. Den 26 mars finna vi honom i Göteborg, där han efter egen utsago bor i »den vördnadsvärde» biskop Wingårds hus — om verkligen äfven denne senares gäst är väl därför ej alldeles gifvet. Härifrån skrifver han till kungen, nu inneslutande såväl sin

föreslagna operationsplan som en chiffer, hvarjämte han äfven bifogar ett bref till Armfelt.

Brefvet till kungen består hufvudsakligen af trohets-betygelser, varning för spioner och beskärmelser öfver den förrädiska adeln. Öfverallt i de provinser, han genomrest, hade han funnit konungen välsignas af folket — utom af adeln, som vore fördärfvad och till Sverige ville öfverföra franska revolutionens fasor. Och därtill smicker naturligtvis. Det vore ingen annan skillnad emellan Gustaf III och den store Gustaf Adolf än den, att den förstnämnde öfver allt och erkanneligen af adeln varit lika illa tjänad, som den sistnämnde varit det väl.

Nu till operationsplanen!

Denna går ut på att hålla Danmark passivt under det pågående kriget mellan Sverige och Ryssland, att för den skull i första rummet motarbeta och paralysera prinsens af Hessen planer mot Skåne. För att vinna detta nödvändiga mål måste man mot såväl grefve Bernstorff som

593

210Bkronprinsen bruka all möjlig med deras karaktärer öfverens-stämmande uppriktighet och rättsinnighet; man måste hos desse stadga den åsikten, att Manderfelt vore lika tillgifven Danmark som Sverige och att inte minsta list dolde sig under hans underhandlingar. Hans politik skulle synas så enkel och okonstlad, att det skulle vara omöjligt för danska ministären att misstro honom. Han själf skulle i början till och med visa sig förvånad däröfver, att kungen af Sverige velat välja honom till sin minister i Köpenhamn, honom, som sedan tolf år var dansk undersåte och fäst vid detta land med de starkaste band. Men just däruti låge ett af det säkraste bevisen på hans maj:ts allvarliga bemödanden att borttaga hvarje skugga af misstroende hos danska hofvet och återställa den uppriktigaste harmoni mellan de båda nationerna. »Kännande mitt inflytande

hos grefve Bernstorff,» fortsätter ministern in spe, »är jag genom detta kloka och försiktiga uppförande säker att lyckas, förutsatt, att Hans Maj:t alltid blir döf för alla de rykten, jag låter utsprida, att jag i mina politiska principer är mera dansk än svensk, rykten, som mina afundsmän ej skola underlåta att förstora.» För att åter lyckas i af-seende på prinsen af Hessen, måste han gå till väga på motsatt sätt. »Jag får vara slugare än han,» förklarar Manderfelt, »söka bedraga denne räf, jag måste så skickligt bruka det förtroende, han redan visat mig, att han tror mig vara en af sina mest nitiske tjänare, på samma gång som jag riktar mina batterier för att krossa honom. Jag erkänner, att detta handlingssätt är diametralt motsatt min karaktär, men min konungs fördel, som är min högsta lag, gör detta till en nödvändighet. Jag skall göra hans afsikter misstänkta vid hofvet,» tillägger han, »jag skall kasta åtlöje öfver alla hans andeskådningsförslag, och jag skall begagna mig af alla tjänliga medel och verktyg för att öka det allmänna hatet emot honom.»

För denna plans lyckliga genomförande ansvarar Manderfelt med sitt hufvud, med det oeftergifliga vilkor likväl, att den hålles hemlig, i hvilket ändamål nu äfven chiflrenmedsändes. Skulle han därtill själf erhålla en svensk ministerfullmakt — detta har tydligen blifvit hans älsklings-tanke — blefve saken i hög grad underlättad. Slutligen omnämner han en med Armfelt muntligen afhandlad punkt såsom icke öfvergifven, ehuru ej lämplig att före fredsslutet vidröras. Förmodligen är detta ej annat än hans gamla grundtanke — allians mellan Sverige och Danmark.

Något, som i förbigående sagdt måste väcka förvåning, är Manderfelts här lämnade uppgift, att han sedan tolf år varit dansk undersåte. Hur kunde Gustaf III då i sin nådiga resolution kalla honom sin troundersåte? Eller var Manderfelt möjligen dansk troundersåte på samma gång som svensk?

Det politiska resultatet af Manderfelts mission till Karlstad vardt således denna operationsplan, h vilken från dubbelspionens ståndpunkt onekligen är skickligt hopsatt — nästan alltför skickligt, skulle man kunna säga, ty fråga är, om den inte rent af röjde författarens dubbelspel. Att misstanken därom hos Gustaf vaknade eller återväcktes, skola vi strax se.

XX.

Herr landtrådet.

Som nyss berättats hade Manderfelt vetat betinga sig den kungliga benådningen såsom belöning *för redan, det vill säga intill afresan från Köpenhamn, gjorda tjänster.

Nu kommer han till godtgörelse för det hemliga uppdraget äfvensom till handpänning för fortsatt verksamhet, anspråk, dem vederbörande inte alldeles kunna komma ifrån.Gifvet var, att den kunskapsrike förtroendemannen borde betalas. Men, då pänningbristen alltjämt var lika stor, måste ett betalningsmedel användas, som ingenting kostade, ett moraliskt understöd med andra ord.

Ett sådant hade man i en karaktärsfullmakt eller en med rang förenad titel.

I afseende på arten af denna senare är man ej så nogräknad, utan låter sannolikt fordringsägaren själf välja. Ej heller drar man nu ut på tiden. Redan i Göteborg, på återvägen från Värmland, skulle den behöriga fullmakten komma Manderfelt till handa. Detta finner man af följande i dagbladet »Göteborgs Nyheter» för den 27 mars 1790 införda notis, som den resande utan tvifvel själf inlämnat:

»Stockholm den 23 Martii. Genom öppen fullmakt, daterad Stockholms slott den 22 Martii, har det behagat Hans Maj:t att såsom bevis på sin höga nåd tillägga den i Danmark nu etablerade legationssekreteraren Carl Ingman-Manderfelt landtråds namn heder och värdighet.»

Landtråd således, en titel i samma väg som kammarråd, kommerseråd och dylika, endast något mera ovanlig, mera internationell, lånad från svenska Pommern, men äfven förekommande i Danmark.

Med självfva kungörandet af denna belöning brådskar dock ej regeringen å sin sida. Först den 23 april eller en hel månad efteråt tillkännagifves den i »Stockholms Posttidningar» på följande knapphändiga, man skulle kunna säga, halft skamsna sätt:

»Uti förleden mars behagade Kungl. Maj:t i nåder låta utfärda landtråds fullmakt för sekreteraren Carl Manderfelt.»

Uti Kongl. Maj:ts utgående expeditioner saknas, .såsom redan förut antydts, denna handling helt och hållet.

Ej mer än trettionio dagar således efter den f. d. oredlige ämbetsmannens förlåtelse för begångna fel och förbrytelser, erhåller denne samme ett nytt lysande bevis af kungl. maj:ts höga nåd!Själf är han dock ännu inte alldeles tillfredsställd, såsom man finner af ett från Göteborg till Armfelt af-sändt bref. Nödvändigt vore, att samme kurir, som bragte honom kungens gillande af operationsplanen, äfven medförde hans kreditivbref som svensk minister i Köpenhamn. Därtill begär han på denna post en årlig lön af 3,000 riksdaler. »Jag öfverlämnar till eder egen vackra själ att bedöma,» säger han, »om denna fordran, denna conditio sine qua non, bör nekas en man, som lämnar sin lyckliga och lugna lott för att ägna sin person, sin förmögenhet, kanske sitt lif åt Hans Maj:ts tjänst.» Den begärda lönen vore alldeles nödvändig för att sätta honom i stånd att mottaga och förpläga hofvets personer och andra, af hvilka han tänkte draga nytta, ty det vore blott efter små glada och förtroliga måltider, som man på bästa sätt underhandlade med danskarne. »Titeln af landtråd,» tillägger han i en apostill, »är just den mest passande för våra planer, ty det finns landtråd i Danmark med generalmajors rang. Men jag upprepar än en gång, allt skall gå upp i rök och i vackra ord utan verkan, om ej kungen värdigas gilla min plan och låta utföra densamma,» — d. v. s. först och främst göra honom till minister!

I detta samma bref till Armfelt far man i förbigående veta, att hans tillgångar smält ihop. Efter några ord om nödvändigheten af att stoppa utförseln från Sverige af myntadt silfver tillägger han: »Må det vara sagdt i förtroende, min herre, att jag är bättre räknemästare för staterna än för mig själf, och att mina finansförslag, som jag lämnat danska hofvet, betraktas som mästerstycken, hvilka man dock lyckligtvis är oförmögen att sätta i verket.»

Man frågar sig nu, om det är möjligt, att Gustaf III och Armfelt verkligen duperats i afseende på denne mans karaktär och förmåga.

Svaret måste bli, att de visserligen genomskådat karaktären, men att de i afseende på förmågan hade högst öfver-drifna tankar. Säkert är i alla händelser, att Manderfelts begäran att bli minister af kungen allvarligt bemötes,

ochatt Armfelt söker slingra sig ifrån densamma. Kungen och hans gunstlings tankegång härutinnan framgår af deras brefväxling.

Så här skrifver Armfelt den i april: »Manderfelt veut

aller vite, comme V. M. le verra par ses projets; mais

sans nuire à son plan, sans lui faire perdre l'espoir de

venir à son but, il faut, si j'ose dire mon avis, éluder

la question svinka undan och draga ut på tiden mais employer les talens et le crédit de l'ambitieux. Ses liaisons en Danemarck peuvent nous être de la plus grande utilité.»

Detta bref korsar ett från kungen, dateradt Borgå den 3 april, hvari det heter: »Jag förblir vid min första åsikt, det är en ärkelurifax (fourbe fourbissime), som bedrager både danskarne och mig, och som utöfvar det ädla yrket att vara spion på två håll, och som dessutom lider af en omåttlig ärelystnad. Knappt har han fångat en pardon och ett nådebevis, förrän han vill stiga högre, än de långvarigaste tjänster och den mest erkända skicklighet skulle berättigat honom efter trettio års arbete. Man bör, som ni säger, undanskjuta hans begäran, låtande honom förstå, att han skulle gifva anstöt åt kvalificerade herrar, som finnas för att representera mig, att detta till och med skulle skada våra affärer hos våra vänner genom att såra deras fåfänga, eftersom de anse sig ensamme fasthålla räfven, äfvensom att en dylik åtgärd skulle från vår sida visa tvifvel på deras inflytande (crédit) och en föga passande enträgenhet.»

Det torde sålunda vara klart, att såväl Gustaf som Armfelt, oaktadt de till sin rätta halt uppskattade Mander-felts personliga karaktär, dock af hans förmåga väntade sig stort gagn. Någon visshet om spionens dubbelhet, har kungen troligen dock ej ägt utan endast uttalat en till visshet gränsande förmodan. Egendomligt förefaller i alla fall monarkens skarpa yttrande om mannen omedelbart efter dennes belöning med den vackra karaktärsfullmakten.

Det nya landtrådets första omsorg är, som vi redan sett, att offentliggöra sin upphöjelse. Vid återkomsten tillKöpenhamn, så berättar han själf för kungen, beger han sig därför genast till grefve Bernstorff och visar sin fullmakt, då han verktygen får höra saker, som hans blygsamhet förbjuder honom att återge.

För Stockholmspublikens underrättande väljer han till språkrör sin gamle vän Gjörwell. Till denne sänder han jämte en nyss af honom själf utgifven skrift — till hvilken vi längre fram skola återkomma — dels en notis för »Allmänna Tidningar» dels ett bref med några närmare detaljer om sig själf. »Den samme Carl Ingman,» skrifver han bland annat, »som ni känt och älskat i hans ungdom, kommer att åter visa sig för sitt fäderneslands ansikte under ett nytt namn och titel, som kungen gifvit mig.»

Detta »nytt namn och titel, som kungen gifvit», anser den alltid välvillige och entusiastiske Gjörwell innebära, att den gamle vännen blifvit adlad. Hvilka följder i öfrigt denna mellan de båda litterära personerna återknutna förbindelse medför, skall längre fram berättas.

XXI.

Åter på en höjdpunkt

Manderfelt, som af Gustaf III officiellt ställts i jämnbredd med högre svensk ämbetsman, och under hand erhållit uppdrag att till kungen insända rapporter, har härigenom vid sidan af de ordinarie diplómateme anvisats en alldeles säregen förtroendeställning. Ej underligt, att han nu själf anser sig som den verklige ministern.

Ögonblicket är således inne att redogöra för de kvasi-diplomatiska aktstycken, han från denna tid efterlämnat.

Men vi hafva sett tillräckliga prof af hans skrifart idenna väg för att därmed vilja allt för mycket trötta. Endast några korta antydningar må därför göra tillfyllest.

Inalles sänder han till Gustaf III från den 4 april 1790 till den 23 september samma år fjorton depescher eller

rapporter, hvaraf ett par i chiffer, samt därjämte till Armfelt ett antal bref, hvaruti han vanligen närmare uppger sina egna fordringar och vilkor.

Till en början gäller det hans operationsplan, för hvars lyckliga genomförande dock fordrades kungens medverkan, på det sätt nämligen, att Manderfelt blefve minister i Köpenhamn och genast från statskontoret erhölle en summa pänningar — tre till fyra tusen riksdaler sp. — för inredande af sitt hus och för att »hålla sin cirkel och sina operatörer tillsammans». För denna summa skulle han noga redogöra. Han vore inte »den unge obetänksamme C. I. längre» utan en helt ny varelse, som hans maj:ts godhet skulle skapa, och som skulle göra heder och tillfredsställelse åt dess skapande snille. (Denna hans begäran att bli minister, eller åtminstone få häremot svarande af-löning, går som en röd tråd genom alla Manderfelts bref från denna tid.) Därtill komma berättelser om den politiska ställningens faror, om nödvändigheten att ej uppskjuta operationerna mot prinsen af Hessen och dennes anhang. Nu kunde Manderfelt vid sitt hufvud ansvara för framgången, men, väntade man en månad, vore den gynnsamma tidpunkten förbi. Men beklagligtvis kommer intet önskeligt svar från kungen. Hans maj:t hade visserligen genom sitt nådiga bref af den 12 maj visat sig nöjd med sin agents uppförande. »Men, min värdaste general,» skrifver denne senare till Armfelt, »ett enskildt bref är intet minister-kreditiv, som vardt mig lofvadt inom ett par månader.» (Att kungen skulle skrifvit till Manderfelt själf, förefaller dock helt otroligt.) Nu blir det följaktligen mindre och mindre tal om operationsplanen, hvars genomdrifvande äfven därigenom försvåras, att kronprinsen i trots af alla Manderfelts förutsägelser fram på sommaren gifter sig med prinsensaf Hessen dotter. I stället kommer talet om en allians mellan Sverige och Danmark, hvartill äfven Ryssland efter fredsslutet skulle sluta sig. Vidare meddelas som förr kejsarinnans tankar om kungen, som alltjämt vore mycket fördelaktiga, hvarjämte fredsförslag på grundvalen af status quo framställas. Manderfelt är säker, att kejsarinnan går in därpå, endast kungen för henne uttrycker sin önskan om krigets upphörande.

Och inte nog med de stora affärerna, äfven med vissa politiska småsaker måste Manderfelt ibland befatta sig, såsom till exempel med danska regeringens blidkande, då norska posten och norska passagerare en gång blifvit i Sverige uppehållna. Hela denna sak hade han emellertid till kronprinsens fullkomliga belåtenhet förklarat. Dock hade grefve Bernstorff på tal härom till Manderfelt yttrat: »Hvad tjänar det till, att ni alltid för ett fogligt och hjärtligt språk, att ni är färdig öfvertyga oss alla, då den, som är berättigad att underhandla, alltid blandar köld och högmod uti alla sina ord.» Om denne senare eller ambassadören äfvensom om dennes närmaste underordnade ger han i ett bref till Armfelt sin åsikt oförbehållsamt tillkänna. »Det är oförklarligt» skrifver han, »att en kung, som jag anser vara näst efter Fredrik II sitt sekels största snille och störste minister, kan låta sig ända därhän förblindas, att han sedan några år låter sina ärenden här komprometteras till den grad, som man sett. Kan H. Maj:t vara okunnig om, att den gamle ambassadören lämpar sig väl för den yttre representationen, men att detta är allt, och att han är högst oförmögen att underhandla om ömtåliga och svåra saker, hvilket också grefve Bernstorff ofta upprepat för mig? Kan H. Maj:t vara okunnig om, att den, som bär namn af chargé d'affaires, liksom dennes företrädare, ej lyckats i annat än att göra sig hatad och föraktad? Kan H. Maj:t vara i okunnighet därom, att den i Norge anställde haft enahanda framgång, och att allt detta stärkt misstroendet och fördärfvat mis-sionen hos ett hof, som för närvarande är medelpunkten för de politiska hemligheterna.»

Den ställning, han i Köpenhamn nu intar, närmar sig officiell. Han afsänder och mottager äfven enskilda bref med ambassadens post, han blir bjuden till cour på hofvet, han infinner sig till och med understundom på grefve Berndorffs konferenser (mottagningar). Och att han af kronprinsen-regenten gynnas för att inte säga skämmes bort, därpå tyder en knapphändig, odaterad men sannolikt under denna tid skrifven biljett till hofmarskalken v. Bulow, hvaruti det heter: »Jag ber Ers Exc. hafva godheten anmäla mig för H. K. H. Kronprinsen omedelbart efter taffeln, ty klockan fem måste jag nödvändigt resa tillbaka.»

Hos kungen af Sverige uppträder han som beskyddare för yngre uppåtsträfvande förmågor i hans egen väg. Så till exempel begär han pastorat för en präst i Skåne, en af hans maj:ts allra mest nitiske tjänare, som särskildt i denna af frondörer uppfyllda trakt skulle kunna vara till stort gagn — en begäran som likvisst lämnas utan afseende.

Emellertid får Manderfelt ledsamt nog aldrig något svar på sina många depescher. Gustaf III är för mycket upptagen af ryska krigets slutakt för att ägna någon större uppmärksamhet åt förhållandena i Danmark, från hvilket håll han troligen ej heller längre befarar något fredsbrott. Några förstreckningar i marginalen på dessa samma depescher tyda likvisst därpå, att kungen ej lämnat dem utan allt afseende. Under sådana förhållanden börjar rapportörens ton att blifva något klagande, ända till dess att underrättelsen om segren vid Svensksund ankommer, då den åter varder entusiastisk och högstämd.

Sådan varder äfven den skildring, han på Gjörwells begäran för dennes »Allmänna Tidningar» lämnar af en utaf ambassadören gifven fest till nämnda segers firande. I denna skildring, som i tidningen kallas »utdrag af ett bref från Skåne», berättas först om det Te Deum, som afsjöngs i ambassadens hotell öfver »den viktigaste seger i sin natur och följder, som någon svensk konung och hjältevunnit.» Tvenne svenske präster voro från Skåne ankomne för att förrätta gudstjänst, och många ståndspersoner likaledes från Skåne voro närvarande. »Och den skulle icke hafva ett hjärta skapt för mänskliga känslor, som utan innerligaste rörelse kunde hafva åskådat de glädjetårar, som bland 4 till 500 personer runno ur många ögon, icke allenast de infödde svenskars utan månge ärlige danskars, som icke kunde neka detta offer till mänskligheten, när Gustafs hjältemod och faror och segrar upprepades», försäkrar brefskrifvaren.

Efter att hafva vidare utbredt sig öfver ståten af denna akt samt rörande den sannt kungliga måltid, som därpå följde, kommer till slut ett omnämnande, som får sin egentliga betydelse däraf, att den anonyme brefskrifvaren ej är någon annan än Manderfelt själf:

»Dagen efter denna högtidlighet,» berättar han, »hade herr landtrådet Manderfelt, som sedan flera år vistas här-städes och äfven i Danmark lyser af sitt lyckliga snille samt stora patriotism, budit en del af de från svenska sidan ankomne ståndspersoner till sin sköna landtgård, en mil från staden, hvarest glädjen varade till långt på aftonen med mycken och synbar svenskmanna nit och kärlek för den bäste bland regenter, den störste bland hjältar.»

I sin sista depesch från denna tid, af den 23 september, omnämnes herr von Schlaffs död och de stora skulder, denne efterlämnat. Hade h. maj:t bestämt honom, Manderfelt, för en plats vid dess beskickning i Köpenhamn, skulle han akta sig att likna sin företrädare. Likvisst ber han nu, att så länge ambassadören är kvar, han ej måtte få ministers namn för att ej gifva denne vördnadsvärde gubbe någon ombrage. Han gör blott anspråk på den årliga lönen af 3,000 rdr.

Man finner, att han slagit något af på sina stora fordringar. Förhållandet är, att fred med Ryssland står för dörren, och att hans bästa konjunkturer äro förbi.XXII.

Aftackad.

Freden slutes i september 1790. Nu ändtligen borde väl kungen ha tid att höra på Manderfelt och besvara hans många ansökningar. Nu skulle den kloke politikern kunna framställa sin stora plan — allians mellan Sverige och Danmark — en framställning, som dock bäst läte sig göra personligen.

Ja, bäst vore verkligen, om kungen ville vara så nådig att kalla honom till sig.

Men hans maj:t tycks sannerligen ha glömt bort sin trogne Manderfelt. Någon kallelse höres ej af.

Under sådana omständigheter beslutar han sig för att resa upp till Stockholm. Redan af hans bref till Gjörwell hafva vi sett, att han i alla fall ämnat åter uppträda för sitt fäderneslands ansikte, och därmed kan han ej ha menat annat än i dess hufvudstad.

Resan företages i slutet af november månad, och den 2 december finna vi bland anmälde resande i Stockholm, boende i huset n:o 68 vid Stora Nygatan, landt-rådet Manderfelt från — Skåne. (Någon mystifikation skulle naturligtvis vara med i spelet!)

Att han efter femton års frånvaro och så många genomgångna skiften ej utan rörelse återser platsen för sin ungdoms verksamhet och första framgångar, kan man taga för afgjordt. All annan redogörelse för hans besök, än hvad som innehålles i ett par korta biljetter från honom till Armfelt, saknas emellertid. Uti den första af dessa

daterad den 1 december, anhåller han att blifva mottagen först af Armfelt och sedan af kungen — helst på Haga. »Det synes mig,» säger han, »som det ej vore något att hemlighålla, att jag gör kungen min uppvaktning; det är tillräckligt, att själfva mitt meddelande hålles hemligt. Hanskall inte ångra att hafva hört mig.» I den andra biljetten af den 17 i samma månad uttalar han sin tacksamhet för den nåd, kungen visat hans fattiga familj, hvarmed han förmodligen menar någon afskrifning af broderns skuld till kronan eller dylikt. För egen del anhåller han om utfående af 1,500 rdr om året eller chargé d'affaires' aflöning från och med den 1 april detta samma år, från hvilken tid han förvaltat platsen. Erbjuder sig därjämte att fortfarande i verkligheten förrätta denna tjänst, hvarigenom hans maj:t skulle kunna ge ambassadören permission — en ganska lång permission till och med — samt placera den nye chargé d'affaires, herr von Ehrenheim, annorstädes. Den ende, han skulle vilja bibehålla, vore den vid ambassaden nyss anställde Brelin, »som af honom ej skulle skämmas bort.»

Huruvida han verkligen fick någon audiens hos kungen, är osäkert. Reuterholm, som antagligen var i staden, tycks han ha undvikit, och den för tillfället opasslige Gjörwell — som nyligen gjort honom en stor tjänst, hvarom närmare längre fram — träffade han ej heller: Landtrådets

stunder voro nämligen så alldeles räknade, skref han, att han ej hann resa ut till Djurgården, där Gjörwell bodde.

Omkring den 18 återreser han till Köpenhamn, dock tagande omvägen öfver Göteborg. »Manderfelt har synts här i staden vid jultiden,» skrifver härifrån hans gamle medbroder i »Apollini sacra», lektor Malm, »mer vet jag ej om den äfventyraren.» En och annan fanns således, som ej alldeles förbländats af hans titel och adelskap — svenskt i Danmark och danskt i Sverige, såsom detta sistnämnda af Rosenstein karaktäriserats.

Vid svenska ambassaden i Köpenhamn hade, såsom redan antydts, kort före Manderfelts afresa till Stockholm förändringar inträdt. I stället för aflidne Schlaff hade kommit förutvarande chargé d'affaires i Dresden, von Ehrenheim (sedermera kanslipresidenten), h var jämte den tjugutvå-årige majoren i örlogsflottan, Brelin, som i sjöstriderna utmärkt sig (sedermera adlad Carlheim-Gyllensköld, död som vice amiral), i egenskap af ambassadkavaljer efterträdt Re-hausen.Rätt intressant är att i de af desse båda nykomne herrar sända bref eller depescher iakttaga deras uppfattning af den förstuckne kollegan. Så här skrifver Brelin till kungen:

Den 21 okt. 1790... »Han talar med entusiasm om Eder, Allernådigste Herre, och han talar synnerligen väl, det är allt, hvad jag kan se för närvarande» ...

Den 4 nov.... »Efter de undersökningar, jag haft tillfälle att hittills göra, har jag all anledning tro, att Manderfelt är uppriktigt tillgifven Ers Maj:ts person och intressen. Hvilket inflytande, han har hos kronprinsen och grefve BernstorflF, vet jag ej, men förhållandet är, att han står synnerligen väl hos dem. Alla upplysningar, han gifvit mig, har jag funnit riktiga, och det är blott en enda punkt, hvaruti vi aldrig skola komma öfverens: han påstår, att kronprinsen en dag skall bli en stor konung, och jag vågar mitt hufvud på motsatsen. Genom den kännedom, som herr Manderfelt tagit om allting, genom sitt snille och genom de förbindelser, han har, tror jag, att han i detta land skulle kunna vara af stor nytta för Ers Maj:t.» ...

Den 18 nov.... »Själfve ambassadören medger, att han, (Manderfelt) har mycket stora insikter rörande landet och säker kännedom om allt, som tilldragit sig. Såsom Ers Maj:t haft nåden säga mig, har jng snart funnit, att han ifrigt önskar att blifva utnämnd till minister här. Ehuru med någon erfarenhet om människorna misstror jag likväl min ålder och min skarpsinnighet. Eljes skulle jag ej ett ögonblick tveka att försäkra Ers Maj:t om herr Manderfelts obegränsade tillgifvenhet. Han talar öfvermåttan väl om detta ämne, och det synes mig, att man ej skulle kunna uttrycka en känsla med så mycken värme och kraft, om den ej kom från hjärtat.» . ..

Innan vi fortsätta att återge dessa Brelins uttalanden, kan det vara skäl att redogöra för den äldre och erfarnare Ehrenheims åsikter. I denne, som af eftervärlden erhållit namnet, den rättrådige, finner Manderfelt från första början en mera klarsynt bedömare, med hvars tillhjälp förmodligen äfven Brelins ögon skulle öppnas.

Redan den 20 januari 1791 skrifver Ehrenheim till Franc: »Herr landtrådet är mig fruktansvärd, dels för de stora relationer, han har hemma, dels för de planer, han lägger för sin lycka, ty med den front han har och med hans oförtrutenhet att nyttja alla medel är jag lätt förlorad och föreser redan med resignation, att vi lära komma i

kollision och jag tappa. Ännu äro vi i allmänna höfliga termer, och jag, som alldeles ej har att personligen beklaga mig öfver hittills, må ännu utan särdeles misstanke af partiskhet kunna säga sanningen, att Manderfelt, i dess här alldeles oansedda existens, så alldeles utan kredit han är, dock sannolikt synes göra mera ondt än godt. Han föreställer både för danskar och landsmän en fräck frondeur, men så öppet, att det faller de närvarande i ögonen, att det sker för att vinna, spinna sig in och bedraga, och hade ej vunnit något tilltroende utom af några fjäskare, som alla morgnar se honom i förmaket hos prinsen af Hessen samt då och då om aftnarna hos grefve Bernstorff, hvilken dock lånar honom blott ett öra. Nu, vid sin återkomst från Stockholm, gör han förtroenden, att han på den resan gifvit Danmark fred och skingrat moln, som uppginge ifrån Sverige. Han känner för väl, att han är en parasitväxt, som ej kan föda sig utan i en sjuk stam, och om han ger rapporter och skickar extra poster, som han själf skryter af, äfven när inga gå, så är det klart, att hans intresse är att brouillera för att bära paketer och betalas af två. Ovisst, hvilken blir bedragen. Jag ville önska, att han för att göra sig nyttig ej väfde trakasserier, kastade å ömse sidor fåfänga misstroenden och närde nationerna emellan ett inbördes agg, som vanhedrar dem båda.»

Efter att hafva förklarat, det Manderfelt efter allt utseende vore ett verktyg i prinsens af Hessen hand, hvilken senare herre ville skrämma danskarne, göra sin influence säkrare och sin närvaro nödvändig, tillägger Ehrenheim: »Hans» (prinsens) »adjutanter löpa med solklara lögner ochkonfe-

8. — Inyman-Manderfelt.rera med landtrådet. Denne åter, i mellanstunderna af sina arbeten, nyttjar tillfällen att häfta sig vid ambassaden, och detta kan äga två effekter för honom lika: antingen vinner han i publikens kredit eller förlora vi.»

Hvem skulle kunnat tro, att prinsens af Hessen förbittrade motståndare, som en gång med sina välriktade batterier skulle krossa »denne räf», nu lupe högstdensammes ärenden!

I början af februari berättar Ehrenheim, hur Manderfelt vid couren på hofvet gått som i en öken och cotoyerat ambassaden men blifvit tillbaka vid alla ingångar, hur han affekterat att tala med Brelin eller honom (Ehrenheim) fast detta alltid blifvit rätt korteligen. Den sistnämnde hade han rätt graciöst förebrått att ej hafva besökt honom, och Brelin hade han en gång förgäfves bjudit till middag. På couren låtsade ingen se honom.

Att Brelin fått befallning iakttaga Manderfelt, visar att Gustaf III, såsom redan anmärkts, mera misstänkt kunskaparens dubbelnatur än därom hyst fast öfvertygelse.

Mot slutet af 1791 — Brelins anställning räckte blott ett år — är denne senare färdig med sin åsikt, som han i ett bref af den 20 oktober på följande sätt meddelar kungen: »Herr Manderfelt var ett föremål, som jag skulle observera. Vid min ankomst hit var jag ännu ej botad för min olyckliga böjelse att tro människorna vara sådana, som de visa Jag hörde enkla och lifliga uttryck af trohet mot Ers Maj:t, jag såg mycket, som tydde på inflytelserik ställning, och jag bedömde herr Manderfelt oändligen mera gynnsamt, än han förtjänade. Det var först efter hans återkomst från Stockholm, som jag lärde känna honom. En utsväf-vande ärelystnad, ett ytterligt hyckleri, se där hans karaktär och hans uppförande! Nu har han äfven tillägnat sig komprometterade kvinnors privilegium, har kastat sig i fromleriet. Kapten Walden» (svedenborgaren), »som var här för att låta trycka sin nya lära, har helt och hållet omvändt honom, och han har nu dragit sig tillbaka till sitt land-ställe, trött på denna världen och högst missbelåten med sitt gamla fädernesland.»

Ändå större anledning till missbelåtenhet skalle han snart fa. På en ansökan ställd till »monsieur le baron» — sannolikt Armfelt — af den 4 november 1791 har kungen egenhändigt på franska tecknat följande beslut: »Man skall skicka honom två års lön, som han begär, men hvilket gör 1200 rdr i stället för 1800, tacka honom för hans goda vilja och säga, att efter vår anslutning till Ryssland hafva vi icke något trängande behof af att negociera med Danmark, hvarför vi vänta att använda honom, tills det blir nödvändigt att mera förtroligt underhandla med detta hof.»

Han var således tills vidare från svensk sida aftackad och försatt i disponibilitet.

Efter hvilken grund kungen beräknat spionens lön — den enda kontanta, han från svensk sida tycks hafva erhållit

— är svårt att fatta. Endast så mycket förstår man, att den beviljade summan betydligt understigit den fordrade.

Från dansk sida behandlades han, såsom redan omtalats, bättre i detta fall, så mycket mer som han ju hos regenten och förste ministern äfvensom hos prinsen af Hessen vunnit ett visst personligt insteg. Själf berättar han i ett bref, att han särskildt åtnjöte den sistnämndes intima förtroende och deltoge i dennes cercle privé, dit äfven kronprinsen komme ett par tre gånger i veckan. Detta hindrade honom dock ej att vid umgänget med landsmän och andra bekanta enligt Ehrenheims utsago anlägga en »larf af republikanism».

Synnerligen framgångsrikt hade emellertid hans politiska arbete ej varit under denna sista tid.

Men Manderfelt var, såsom vi erinra oss, inte endast politiker utan äfven skriftställare. I denna senare egenskap, hade han kort före stockholmsresan utfört sitt ryktbaraste verk, som på vissa håll skulle vinna stort erkännande Berättelsen härom torde förtjäna ett särskildt kapitel.XXIII.

Tidens falska politik.

Hela sin mognade politiska öfvertygelse, alla sina djupa insikter i statskunskap, historia, filosofi oeh moral hade Manderfelt nedlagt i en skrift, som han — nu ej längre anonymt — på danska i början af 1790 i Köpenhamn utgaf under titel: »Falsk Politik og slette Administrationer kappes med Tidernes Fordarv at $delccgge Stater. Et Arbejde, dikteret af den sunde Förnuft, bekroeftet af Erfaring, og enhver Regent, enhver Minister, ethvert tankende Menneske heiliget.»

Innehållet af denna skrift är i största korthet följande:

»En Voltaire, en Diderot, en Bayle, en Hobbes och hundra andre människoförståndets förförare hade med snillets hela styrka, under den fagra masken af nit för religions- och medborgerlig frihet liksom för mildare seder, befrämjat gudlöshet och en frihetsande, som i sina följder öfverträffat allt upptänkligt barbari, hvarjämte desse moderne filosofer infört ett sedernas fördärf, som upphäft gränserna mellan dygd och last, heder och skam, och snart skulle förvandla de mest hyfsade nationer till de föraktligaste på jorden.

Därhän hade det gått i Frankrike. »Hvilket segerfirande för ditt hjärta, o, Voltaire!»

Till hela denna förblindelse skulle emellertid franska nationen aldrig hafva kommit, om ej dess furstar genom svaghet och dålig regering därtill gifvit anledning. »Besinnen därför, I Europas store och mäktige, detta bestörtande exempel» utropar författaren! »Och I folk,» fortsätter han, »alltid bedragne, alltid olycklige, för det I aldrig viljen tänka, öppnen edra ögon och igenkännen edra förförare, som, under det de tillropa frihet, smida bojorh

Den borgerliga friheten — bestående i beskydd och säkerhet under lagarna för person, heder och egendom — ägde man ju för öfrigt öfverallt. Hvar och en åtnjöte verkligen af staten den frihet han behöfde att göra godt; det vore blott den att göra ondt han afsagt sig. Och under ingen regeringsform vore denna borgerliga frihet mera tryggad än under den monarkiska. Det vore följaktligen ej häri, orsaken till alla olyckorna låge, utan i missbruken, nämligen uti den falska politiken, den släta förvaltningen och sedernas ytterliga fördärf.

Den falska politiken vore en monarks eller ministers fasliga böjelse att bedraga andra monarker och ministrar — där han inte sökte bedraga sitt eget folk — att vara den slugaste hycklare med andra ord. Men en man i härskande ställning, som trodde sig skapad allenast för ett land, vore ovärdig denna sin ställning; han borde anse sig som människosläktets minister, eljes uppfyllde han illa sitt kall. (Endast en sådan minister — Bernstorff underförstådt — hade författaren under sin tjugeåriga politiska löpbafia träffat.) Att furstarne afveke från den sannskyldiga statskonsten, vore för öfrigt intet att förundra sig öfver, då de ända från vaggan förföljdes af smickrare och loftalare. För att öppna deras ögon funnes det blott ett enda medel, tryckfriheten, som, då den värdigt brukades, vore högst dyrbar.

För att motarbeta denna falska potitik måste man uppröra regenternas hjärtan, till dess att de kraftigt kände, det de ej blifvit upphöjde på tronerna för att plåga sina medmänniskor utan för att hjälpa dem. För ministrarne måste man upprepa orden: varen uppriktige, bedragen icke edra herrar, eder själfve och folken med edra eviga intriger!

Och alla nationer måste man slutligen söka öfvertyga, det de ägde en evig och obestridlig rättighet att inför regenter och troner framföra besvär och klagomål men ingen rätt att insultera sina styresmän eller upphäfva sina konstitutioner. Framför allt finge man icke underlåta att inskärpa, hur uppror vore det allra vådligaste af alla medel till att reformera missbruk i statsförvaltningen.

Näst den falska politiken, som här demaskeras, bidroge den elaka styrelsen till staternas fördärf. Denna yttrade sigi synnerhet i afseende på rättvisans skipande och på hushållningen.

Hvad rättskipningen beträffade, måste man afskaffa invecklade formaliteter och chikaner samt utaf den oräkneliga skaran advokater endast bibehålla de visaste och minst spetsfundige, hvilka borde lönas af regeringen, aldrig af parterna.

I afseende på hushållningen vore det en obestridlig sanning, att Europa aldrig varit närmare en allmän bankrutt än nu. Anledningen härtill vore i första rummet de ofantliga stående arméerna. Tyvärr vore dock en ständig fred, sådan som abbé S:t Pierre drömt om, alldeles omöjlig. Det enda vore, om man ville lyssna till förslaget om en internationell skiljedomstol staterna emellan, ett förslag, som, upprunnet i författarens eget hufvud, nu för första gången tillbjödes mänskligheten.

Den andra anledningen till finansnöden vore yppighets-handeln.

Förr hade bonden druckit sitt starka öl utur sin silfver-kanna och tömt skålen för en konung, som han älskat, och för ett fädernesland, som varit lyckligt. Nu drucke han ur koppar af kinesiskt porslin i kaffe, té, punsch eller viner skålar för den florerande yppigheten, hvilken förstörde hans hälsa och välfärd. Ville man göra handeln förmånlig för staten, måste den ditledas ifrån dess naturliga 'källor, ett blomstrande jordbruk och förökad produktion af nödvändighetsartiklar.

Efter detta följer ett glödande upprop till regeringar och folk, till Europas medborgare, till tidens lärde och starka andar, till fanatiske ordenssvärmare, till tolkar och förkunnare af de himmelska sanningarna, till medborgare af alla klasser att lyssna till förnuftets och religionens röst, hvarpå slutligen frågorna, hvad are vi, hvad vilje vi, hvad blifve vi, framställas tillika med varningen: tagen eder i akt stenhjärtan, att I icke bristen, när dessa frågor med sanningens rena språk besvaras 1Det var denna här refererade skrift — vid dess ut-gifvande af författarens »kommissionär» i Köpenhamns »Adresseavis» annonserad såsom »et af de laesvaerdigste Skrivter, der maaskee nogensinde har forladt vore Presser; forste Afdeling af et Verk, der vil gavne Europa, giore Dannemark JEre og for dets Vigtighed og skionne Udforelse altid blive et klassisk Arbeide» — det var denna skrift, som han sändt Gjörweli på samma gång han underrättat om sin upphöjelse till landtråd.

I afseende på broschyren berättar han, att man i Köpenhamn öfverhopat honom med komplimanger, inte allenast för innehållets förträfflighet, utan äfven för det glänsande sätt, hvarpå han behandlat danska språket. Hemställer nu emellertid, huruvida arbetet ej skulle förtjäna att öfversättas på svenska. Den medsända skriften vore dock endast första afdelningen af ett större verk, hvars andra afdelning, innehållande en skildring af Rysslands verkliga tillstånd, redan vore under pressen.

Egendomligt nog har detta i början af april afsända paket ej kommit adressaten tillhanda förr än fem månader därefter. Då skyndar sig emellertid gubben Gjörweli, välvillig och entusiastisk som alltid, svara »välborne herr landtrådet», att han med största förundran och glädje funnit sig hedrad med ett bref från en gammal vän och vitter man, samt att det ej kunde annat än högeligen fägna honom, om deras litterära bekantskap härmedelst finge förnyas.

Herr landtrådets nya skrift om tidens falska politik hade Gjörweli med ett bifall, en känsla läst, som den förtjänade; men, om han ej känt författarens eldiga snille, skulle han föga begripit, huru en svensk kunnat komma, inte till färdighet, utan till den höjd och skönhet uti danska språket, som nu låge för hvarje kännares ögon. »M. H. har liksom upplyft detta för medelmåttan och det komiska mera ägnade språk», förklarar han, »till den ädla sublima tonen, till att tolka de begrepp och känslor, som utgöra nationernas ära och folkslagens sällhet.»Genast, sedan han genomläst »och därunder liksom njutit hela denna skrift,» hade Gjörwell beslutat våga

ett försök till öfversättning, helst han funnit, att författaren det själf åstundade.

Slutligen uttalar Gjörwell sin stora nyfikenhet på den utlofvade af Manderfelts »mästarhand» uppdragna skildringen af Ryssland.

För att åter presenteras för den svenska allmänheten hade Manderfelt således vändt sig till rätter man. För dennes beredvillighet tackar han äfven, tilläggande, att, öfversatt af Gjörwells mästarhand, med dennes »företal och anmärkningar», skulle skriften i Sverige troligen läsas med begärlighet, af många kanske med nytta.

Redan den io oktober utkommer arbetet i svensk dräkt i Gjörwells »Statsskrifter» eller bilagor till »Allmänna Tidningar», af öfversättaren försedt dels med en tillägnan till Stockholms borgerskap, dels med ett förord, hvari talas om en ypperlig skrift af vitter penna, en skrift, hvars författare vore den samme herr Ingman, som hållit talet på »riksdagen» 1772, och som sedermera skrifvit äreminnet öfver Banér. Denne hade länge uppehållit sig utrikes, nu slutligen nedsatt sig i Köpenhamn samt vunnit adelskap och fullmakt af kungligt svenskt landtråd. Vidare omnämnes det ovanliga uppseende, det här till allmänheten öfverlämnade arbete väckt i Köpenhamn, till bevis hvarpå »Adresseavisens» ofvan anförda annons ordagrannt återgifves.

Vinken om företal och anmärkningar hade således för den beskedlige Gjörwell ingalunda gått förlorad.

Vi öfvergå nu till arbetets mottagande och bedömande.

I Danmark var det som det kunde med erkännandet från kritikens sida. Bröderna Berlings veckoskrift »Efterretninger om herde Sager» yttrade sig särskildt med anledning af »Adresseavisens» reklam på följande sätt:

»Denne tossede Roes og dette uhorte Pralerie er saa meget mere ublue, da Skrivtet intet indeholder, uden de almindeligste Hverdags Tanker, fremsatte i declamatorisk Tone; og disse loci communes, som koste en Rigsort, utgjorblot halvtjerde Ark vidtloftig Tryk! I! — Den anden Svensker, Praesten Kjerrulf, som hjemsogte os med slige Skrivter, er, efter Sigende, nu i Rusland.»

Detta kortvulna omdöme framkallar uti en annan litterär dansk tidskrift, »Kritik og Antikritik», ett försvar — enligt Manderfelts utsago af en viss B0gh — som man väl utan att misstaga sig kan anse inspireradt af författaren själf.

Efter att hafva förklarat det i Berlingska veckotidningen förekomna angreppet för ett non plus ultra af »Uforskam-menhed» fortfar försvararen: »Om et almindeligt Skilderie af Europas Stater, om et Skrift, der i det herligste Sprog paa faa Sider indeholder saa mange og store Sandheder, saa meget systematiskt og giennemtaenkt, at en anden Forfatter skulde derafgiort svaere Bind, har han» (kommissio-nären) »sagt, at det maaskee var et af vore laesvaerdigste Skrifter... Og hvem kan negte det? Ligesaa begribeligt er det vel og, at det maa gavne Europa, naar en Mand, der noie kiender dets fleste Hoffer, og ved disse har vaeret Philosoph nok til at berige sine udmerkede Talen ter med de störste Statskundskaber, i Sandhedens mandigste Sprog demasqverer alle Hoffernes Raenker, og laegger dem for Fyrsternes 0ine, og at et saa merkvaerdigt Skrift vil giore det Land iEre, der leverer det...»

»Den Berlingske Anmelder skämmer sig ikke ved at giore Sammenligning imellem den Mand, der i sit et og tyvende Aar ved de sieldneste Talenter i een Time udrettede store Ting hos et heelt Riges Representanter, den Mand, der ved sine Mesterstykker af Taler vandt Nationers Beundring, den Mand, der ved Conduite og Retskaffenhed nod Kongers Agtelse og Venskab, imellem den Mand ... og den Svenske Sigvard Lyche, Magister Kierrulf...»

»Og Fred vaere nu med ham» (den Berlingske kritikern), »indtil han igien prostituerer sig ligesaa stygt, da skal igien vor Antikritik vaere til hans Tieneste!»

Närmare om sitt arbete berättar Manderfelt själf i ett bref till Gjörwell till svar på några dennes frågor om den utlofvade andra afdelningen och om tidskriften »Efterretningerom laerde Sager», som Gjörwell önskade erhålla. Hvad andra delen — om Ryssland — beträffade, hade författaren fått brådt att taga tillbaka denna från tryckeriet vid underrättelsen om fredsslutet, ty han ville ingalunda utbyta sin härliga egendom i Danmark mot Sibirien.

»Efterretnin-gerne» vore ett blad, som aldrig lästes af folk med minsta smak och hade till utgifvare »en allmänt föraktad pedant med ondt hjärta», som hette magister Nyerup. Denne samme hade kommit med en skamlös kritik öfver den »Falska politiken» men hade fått ett sådant svar af den vittre Bogh, »en af Danmarks snällaste poeter och skribenter», att magistern fått »magekramp» däraf. För sin del läte Manderfelt desse herrar slåss och roade sig däråt, men det som fägnade hans hjärta vore, att den fattige Bogh, till hvilken han skänkt den danska upplagan, inom fjorton dagar sålt 2,000 exemplar af skriften och därpå vunnit 500 rdr danskt.

Fåfängt söker man nu i danskt biografiskt lexikon efter närmare upplysningar om denne vittre Bogh, hvars namn ej ens där står att finna. Nyerup är däremot den bekante aktade skriftställaren, bibliotekarien och skandinaven.

Sannolikt har Gjörwell af dessa upplysningar känt sig fullt öfvertygad och härigenom låtit sig förleda till ett ytterligare utpuffande af Manderfelts vittra förtjänster, sär-skildt af dennes outtröttliga arbete för åstadkommandet afen mera lefvande litterär förbindelse mellan Sverige och Danmark.

Som bevis härpå meddela äfven Gjörwells »Historiska allmänna tidningar» den 18 januari 1791 en dansk subskrip-tionsplan för grundandet af ett gemensamt organ för de båda ländernas skriftställare med förteckning på de blifvande medarbetarnes namn, hvaribland man finner Manderfelts (näst efter Suhms) tillika med flera af Danmarks förnämste skriftställares. Och ett par dagar därefter berättas det i samma tidningar, att denne vittre man (Manderfelt) använde sina lediga stunder äfven till utbredandet af svenska snillets kännedom och lof på utländsk botten, ett företag, som förtjänade alla svenska litteratörers högaktning och tacksamhet.Det utlofvade organet, hvars namn skulle varda: »Bibliothek for det nyttige og interessante», tycks dock aldrig hafva utkommit.

Ett par veckor därefter sänder Manderfelt sin vän det arbete, som gifvit den förre »en oförtjänt plats bland» (danska) »nationens upplyste skribenter» — förmodligen »Folkets röst till kronprinsen vid hans ankomst till Norge» — och frågar, huruvida detta också skulle kunna öfversättas till svenska.

Denna gång tycks Gjörwell dock vara mindre tjänstfärdig.

Förhållandet är, att den »Falska politiken» just i dagarna af ett den svenska smakens orakel blifvit långt ifrån gynnsamt bedömd. I ett par nummer (8 och 9) af Stockholmsposten för 1791 hade nämligen Kellgren underkastat den politiska skriften en granskning, hvarur här nedan några utdrag må anföras:

»Med denna skrytande titel anmäler sig ett litet häfte af 38 sidor, dediceradt af öfversättaren till Stockholms borgerskap. Dess korta innehåll är dock visserligen icke det fel, vi anmärke. 'Vi tro’, säger Voltaire, ’att auktorn till ett godt arbete bör akta sig för tre saker, titeln, dedikationen och företalet. Andra böra akta sig för det fjärde, som är att skrifva/ Det är i den första och fjärde punkten, som herr Manderfelt felat.»

»Hvad titeln på en bok angår, så ifall man har den dårskapen att utsätta sitt namn, bör det åtminstone ske under en sedig och blygsam form. Med desto mera skäl tillägge vi, att, när en auktor uppträder som reformator af Europas politik, att i egen person bestraffa dess konungar, ministrar, författare, i eget namn tilltala nationerna... bör han antingen äga ett för snille och dygder med vördnad kändt namn eller ock alldeles intet d. v. s. uppträda anonymt...»

»Vi nödgas uppriktigt förklara,» heter det vidare, »att vi i hela detta verk om sjutton blad icke funnit något annat än en mycket tom och oredig deklamation mot konungar och folk, mot förtryck och frihet, mot okunnighet och upplysning, mot sedernas fördärf genom té- ochkaffedrickning ur kinesiskt porslin, mot svärmare, alkemister, frimurare, magnetisörer etc.»

Efter att hafva uppräknat några ämnen, som bort med mognad och grundlighet hafva afhandlats i ett verk, afsedt att upplysa Europas konungar, ministrar och medborgare, utbrister recensenten:

»Men sannerligen, dessa ämnen utredas ej på några blad, ej med frågor och utrop. Detta sätt att beständigt apostrofera sina läsare: I konungar! I folk! I tidens lärde och starke andar! I fanatiska svärmare! I tolkar och för-kunnare af de himmelska sanningar! L medborgare af alla klasser! Hvad ären I? Hvad gören I? Hvad blifven I? Låtom oss ej upphöra att ropa till konungarne, att upprepa för minístrame, att öfvertyga alla nationer o. s. v.! —

Denna svärmande stil, denna larmande ton är icke tänkarens, undersökarens, filosofens. Den uträttar lika litet och är lika löjlig, då det angår att visa politiska missräkningar, som då frågan är att upptäcka begångna fel i en aritmetisk kalkyl.»

Författarens anklagelser mot furstarne att de föra en elak regering ger recensenten anledning till följande betraktelser: »Huru vill man förena dessa hårda beskyllningar mot regenter i allmänhet med den sanna frihet, det beskydd under lagarna, den säkerhet till person, heder och egendom, som efter auktors utttyck verkligen äges öfverallt i hela Europa? Hur vill man förklara så orimliga motsägelser? Genom ett sätt af tvenne: oredigt hufvud eller misstänkt uppsåt. Man vill passera för filosof och dock göra sin uppvaktning, vinna folkets aktning och konunga-gunst, blanda frihetens språk med smickrets, men det låter sig lika litet verkställas, som att på en gång stå rak och krypa.»

Att författarens förkastelsedom öfver den nya franska filosofin väcker rec’ensentens synnerliga förtrytelse, faller af sig själf.

Efter att ytterligare hafva bemött flera af författarens påståenden kommer slutligen Kellgren till förslaget ominrättandet af en internationell skiljedomstol, hvarigenom allt krig och alla arméer skulle kunna aflysas, och påpekar härvid en motsägelse från författarens sida. Denne utropar nämligen på ett ställe: »Hur kan man, utan att försoffas af en abbé S:t Pierres drömmar, fatta ett redigt begrepp om möjligheten af någon beständig fred», och afger strax därpå själf ett projekt till denna beständiga fred. »Det består däruti,» säger han (recensenten citerar alltjämt författaren), »att alla regenter och hyfsade nationer i Europa skulle stifta en nationell domstol, bestående af alla regerande furstar eller deras fullmäktige samt två de visaste och vördnadsvärdaste män af hvarje nation etc. "Må jag våga', säger auktor, ’att vara den förste att framlägga detta förslag i öppen dag/ Och detta förslag. . . hvem skulle väl tro, om ej hela världen visste det, att detta nya förslag, som herr landtrådet Manderfelt är den förste att framlägga, likväl befinnes precist detsamma, som han kallar abbé de S:t Pierres drömmar. Huru har man den djärfhet att bestjäla en auktor, på samma gång man smädar honom!»

»Det är denna tilltagsenhet att gäckas med läsarens insikter och tankegåfva,» så slutar Kellgren, »denna myndiga, preceptorala ton af reformator i politiken och sederna, den låntagna mask af tänkare och sanningsman, filosof och apostel; det är endast dessa egenskaper af författarens skrift, som hos upplyste läsare kunna göra vår ursäkt, för det vi så vidlyftigt och kanske nog allvarsamt ansett ett lappri, som i sanning förtjänar endast åtlöje. Må dumhetens välmening gärna skonas eller glömmas, men det falska vettet, den dristande okunnigheten, den skrytande medelmåttan, charlatanismen, alla de egenskaper som förleda eller såra, må sådana fel aldrig utan näpst framgå!»

Den, som närmare studerat Manderfelts politiska och litterära verksamhet, torde svårligen kunna bestrida befogenheten af denna Kellgrens uppfattning. Själf fann sig den kritiserade naturligtvis mindre belåten därmed. »Det står inte i herr Kellgrens makt,» skref han från Köpenhamntill Gjörwell, tom han än tog de öfriga 17 i Svenska akademien med sig, att skada min reputation; den, som icke andas annat än välmening mot sina medmänniskor, och arbetar utan allt eget intresse, sätter sig lätt öfver all ondskefull kritik. Löjligt är det dock, att en kungl. privatsekreter och hof-poet angriper mig så skamlöst just i en tid, då jag som ifrigast här arbetar för min konungs och fäderneslands intresse i de allra viktigaste mig betrodda statssaker. Men saken är den, att den svarta kabalen i Stockholm, som alltid varit mig hätsk, fruktade, att min apparition skedde för att tränga mig in i en betydande post. Den har högeligen bedragit sig, den vet icke, att jag mot ingen post kan bortbyta min härvarande lyckliga författning, helst så länge mitt fädernesland är uselt och olyckligt.»

XXIV.

En mäktig bundsförvant.

Med Kellgrens kritik är striden om den »falska politiken» emellertid ej ändad. En mäktig bundsförvant framträder till skriftens och författarens försvar — först ett år efteråt visserligen, men saken torde dock för sammanhangets skull lämpligast nu berättas.

Denne bundsförvant är Thorild.

Att under dennes anförande ett uppror utbrutit mot Kellgrens »tyranniska regering», veta vi alla. Mindre beaktadt är säkert, att Thorild härvid utdelat flera af sina skarpaste hugg just till Manderfelts försvar.

Det behöfdes nämligen knappt mer, än ha blifvit klandrad af Kellgren, för att vinna pris af denne hans vedersakare. Då därtill kom, att Manderfelt å ena sidan med skärpa uppträdt mot den franska filosofin och å andra anklagatfurstarne för dåligt regemente, så var det klart, att han i den nya skolans förkämpe skulle finna en svuren hjälpare.

Detta försvar och denna hjälp inrymde Thorild i sin skrift »Kritik öfver kritiker», en af de snillrikaste och våldsammaste stridskrifter, vår litteratur äger.

Ett kapitel af inledningen till denna litterära bärsärka-gång ägnas den Kellgrenska kritiken öfver Manderfelt. Detta — klädt i sina pittoreska trycktyper — lyder med några uteslutningar, som följer:

»Nya och dristiga snillen.»

»På dessa har man från lärdomens början till denna dag sett alla vanliga granskare stöta an, förgås och blifva vrak.»

»... Ni trodde er hafva begrafvit under mull och djupt i jorden en viss stor förtjänst. Se upp! Känner ni igen denna hotande för er något jättelika vålnad*

MANDERFELDT om den

FALSKA POLITIKEN.

»Det var er recension af detta lilla mästerliga verk, som gaf sista styrkan åt min harm och lät mig på en gång se, hur svag och tyrannisk er vittra regering var.»

»Då jag ännu icke kände Vitterhetens namn, var denne Autor redan en af de största Talare i mitt Fädernesland: i min ungdoms första gryende dag lärde jag anse Äreminnet öfver BANÉR för ett mästerstycke: och alltsedan skymtade aldrig för mig den tanke, att en gång skulle uppstiga i mitt Fädernesland den kala skamlöshet, som vågade säga till en sådan man: 'ni borde icke skrifva'.»

»Som ni känner jag ock denna märkvärdiga mans ungdomsirringar. Men från dessa vänder jag mina ögon

bort — med tårar. Vi vörda hos en berömd man icke hans fel utan hans dygder. Men ni, af hvilken ond andes röst lärde ni att, högst olik Gud och icke lik någon öm och ädel dödlig, förekasta en man hans ungdoms irringar? Att med dem om möjligt söka att för evigt utesluta honomfrån ärans heliga väg? Och att genom denna spetsfundighet af barbari vara den minst mänsklige af alla människor?»

»Den djärfhet eller högfärd ni inbillar er det vara — att tala så fritt och med denna styrka till ministrar och konungar, är blott hos eder en oförståndig och ömklig feghet...»

»Men denna er pysslighet i statskonst är för klar. Mänskligare är den villa i eder hjärna 'att endast en själf ren och helig man bör säga oss sanningen.'»

Efter att hafva omnämt, huru Demosthenes, Sallustius, Cicero m. fl. hade sina fel, fortsätter Thorild:

»Men det är icke, och bjud till att begripa denna klara sanning, det är icke för deras fel man tillbeder dem utan för deras välgörande och gudomliga storhet.»

»... Allt detta minskar dock icke det heliga behaget af ett rent och obefläckadt lif. Det visar endast — att om en viss borgerlig riktighet i seder är en liten sak i stora mäns lopp, så utgör den dock hela storheten hos vanliga människor.»

»... Ni ser klart, att ni tagit er en Lagsaga långt öfver edert förstånds krafter, och att i trots er lilla ovisa myndighet den mästerlige Autor, hvarom vi tale, hade en ren, stor och evig rättighet att skrifva.»

»Han har ock skrifvit — en manlig, upplifvad fri, ädelt dristig bok, märklig och viktig för oss alla, och af hvilken är omöjligt att icke väckas och röras. Jag vädjar häruti frimodigt till hvarje svensk man.»

»Deklamerande är denna bok — därför att den just är en Deklamation: det är, ett utbrott af en varm och stor känsla för allas sällhet.»

»Men att som ni samla på ett ställe tillhopa alla O! Ack! och utrop i hela boken — det är en konst så ömklig som oärlig.»

»Misstaget med S:i Pierre hos denna Autor är ett lappri emot det hela. Men detta ert eget underbara misstag, min herre, då ni påstår: 'tillika vilja vinna Folkets aktning och Konungagunst — är så omöjligt, som att på en gång stå rak och krypa, hvad menar ni väl, att kungarne skola menaom det? Vill ni verkligen därmed säga oss, att alla de vackra och lysande snillen, som nu hafva sina konungars gunst — krypa, så fruktar jag endast, att ni får se er själf och alltför många af ed ra bästa vänner på fyra fotter.»

»Dock jag förstår, att det som här gjort er så blind af arghet, är denna Autors mäktiga anfall emot den Nya Philosophien och emot eder dödliga Gud, VOLTAIRE. Jag, min herre, tillber som ni Voltaires undransvärda snille, jag älskar så häftigt, och häftigare än ni den nya Philosophien; jag anser den revolution, som min Autor så dristigt hädar, för den största händelse på jorden, näst Syndafloden, hvilken också tog bort några goda själar men dränkte alla skälmarna; ja, jag påstår, om denna revolution ock med människo-snille kunde visas vara orätt, att den dock evigt är den mest höga och majestätliga af de dödligas villfarelser »

».... Herr MANDERFELDT har framställt de tankar i sin bok, hvilka jag själf ytterst ogillar, med alldeles densamma snillets kraft och höghet, som dem hvilka jag gillar. Han förtjänar af mig samma vördnad, när han är emot, som när han är med mitt eget Förstånd. Ty ingen dödlig har patent af Himmelens Gud på — att ensam hafva rätt; men för att finna detta Rätta har hvar dödlig en ren, en evig FRIHET sig gifven — att med sin själs bästa kraft Tänka i sanningens värld.»

»Må i Köpenhamn, ja Amsterdam, hela grodsången af Dagblads-Snillen skallande mot himmelen, instämma med Eder. Jag — vädjar lika kallt i denna sak till hvar förståndig och redlig man: och tillika tror, att människosnille icke kan skrifva en dom öfver Er, bättre än ni gjort det själf i dessa ord:»

»JMå dumhetens välmening gärna skonas eller glömmas, men det falska vettet, den dristande okunnigheten, den skrytande medelmåttan, charlatanismen, alla de egenskaper som förleda eller såra, må sådana fel aldrig utan näpst framgå!'»

Vid denna antikritik är bland mycket annat att erinra, det Kellgren aldrig förekastat Manderfelt hans ungdoms

9. — Ingman-Manderfelt.irringar eller påstått, att endast en själf ren och helig man borde säga oss sanningen. Dessa sistnämnda hos Thorild med citationstecken anförda ord finnas alls ej i Kellgrens kritik.

Att närmast bemöta Thorilds angrepp åtog sig som bekant Leopold med sin mästerliga satir: DEN NYA LAGSTIFTNINGEN I SNILLETS WÄRLD något litet i fråga satt men omnämner häri Manderfelt endast i förbigående, i bredd med Bjugg, Haqvin Bager och Don Quixote. Själf tog Kellgren långt därefter åter till orda och åberopade, livad Manderfelt särskildt beträffade, den tyska »Allgemeine Litteratur-Zeitungs» recension öfver dennes på franska af honom själf gjorda öfversättning af arbetet. Uti denna recension kännetecknas skriften som nonsens och platt deklamation, hvarjämte öfversättningen säges vara eländig och full af de löjligaste språkfel. Sannt är, att Manderfelt stundom äfven i sina fint affattade franska rapporter begår grofva grammatikaliska fel.

Per Tham, som, ehuru Thorilds vän och gynnare, finner den Kellgrenska kritiken »dråplig», förmodar, att Mander-felts skrift varit något »politiskt agn», en uppfattning, som dock synes hafva föga skäl för sig.

Sin tacksamhet till Thorild för den lämnade hjälpen har Manderfelt säkert ej underlåtit att framföra. Såsom sådan torde man väl äfven kunna anse ett bref, som han i januari 1792 skrifver till sin försvarare: »Kom hit,» (till Köpenhamn) »käraste Thorild, här är den rätta fristad för alla snillen. Ingen stat i världen styres efter mera

republikanska principer in effeetu än Danmark.» Och längre fram i samma bref försäkrar han: »Här, icke i Norge, är

den rätta verkstad för en Thorilds snille; och vill min vän komma hit, så skall verkstaden uppresas i mitt hus, och då skall ni få pröfva den vänskap jag uppriktigt till-bjuder er. Allt hvad jag fordrar för er sejour här i landet, är ett exemplar af allt, hvad ni skrifvit och tänker skrifva.»

Skäl till tacksamhet hade han visserligen. Ty Thorilds svärd och sköld hjälpte honom inte allenast för tillfället utan skulle äfven täcka honom ett godt stycke in i eftervärlden.Full af beundran för Thorild skulle nämligen Atter-bom femtio år därefter så godt som obetingadt underskrifva dennes domslut om den »falska politiken» och tillerkänna skriften många förtjänster. »Säkert är,» förklarar han, »att man efter läsningen af själfva den Kellgrenska

recensionen... visserligen ännu kan tveka om den fulla rättmätigheten af Thorilds försvar, men att man icke längre gör det, sedan man äfven lärt känna själfva boken och i allmänhet hvad dess författare skrifvit. Man skall då upptäcka, att mannen — hurudan han än må ha varit

för öfrigt — väl ingalunda besatt all den storhet, hvartill

han af sina försvarare upphöjdes, dock var en person af både hufvud och talang.»

»Att denne författares skrifart,» förklarar Atterbom

vidare, »öfverhufvud röjer en stark benägenhet för deklamation är sannt, likaså, att hans deklamatoriska utfarter ofta förråda en icke nog ren och säker smak, men äfvenledes, att det, som hos honom sålunda utsväfvar, dock (vanligtvis) är verkliga tankar.»

I vår tid har Ljunggren utan att vilja motsäga Atter-boms yttrande, att Manderfelt var en man med hufvud och talanger, dock förklarat sig finna Kellgrens omdöme om hans skrift mera träffande än Thorilds.

XXV.

Vännen Reuterholm.

Vi återvända till politiken.

Man kan tänka sig, att Manderfelt sprungit upp från skrifbordet vid underrättelsen från Stockholm om skottet på operamaskeraden.I någon högljudd klagan utbrast dock ingalunda den forne hofpoeten och öfversvinnelige loftalaren. Därtill hade han alldeles för fint politiskt väderkorn. Något tacksamt minne bevarade han väl knappt heller af den, som »sällan varit hans välgörare», såsom han någon tid därefter uttrycker sig.

För spionen var i alla fall Gustaf III:s bortryckande en förlust. Från svensk sida skulle äfventyrspolitiken upphöra och från dansk misstroendet mot Sverige minskas, tvenne omständigheter, som gjorde Manderfelts tjänster mindre eftersökta. Men luften var det oaktadt full af rykten och politikens vatten grumligt nog, så att någon egentligen dålig tid var heller inte att befara.

Det gällde emellertid att hålla sig framme hos efterföljaren, hertigen-regenten, och framför allt hos dennes gunstling.

Den senare är ingen annan än Manderfelts ungdomsvän, den »lilla honetta, beskedliga Gösta» — nu Sveriges mäktigaste man.

Till denne hade han redan strax efter återkomsten från stockholmsresan skrifvit dels för att godtgöra sitt fel att ej därunder hafva träffat honom, dels och hufvudsak-ligen för att framföra hälsningar och vänskapsbetygelser från prinsen af Hessen — »denne dygdige och upplyste prins» — hvar jämte Manderfelt, under ett vidare ordande om det lyckliga tillståndet i Danmark och det bedröfliga i Sverige, uttryckt det hopp, att Reuterholm ville hedra honom med ett svar, som kunde visas för prinsarne.

Något svar hörs emellertid inte af, och Manderfelt fortsätter för denna gång ej den skriftliga förbindelsen.

Men så inträffar regentombytet och därmed Reuter-holms framträdande i förgrunden. Då är Manderfelt åter färdig att uppvakta den forne vännen för att därefter ej så lätt släppa taget.

»Det är med verklig och ren glädje, som jag ändtligen ser er på er rätta plats,» skrifver han på hösten 1792.»Ja, rätta platsen för en man af er karaktär, herr baron, är att vara en upplyst och regerande furstes vän och förtrogen (utplånom för alltid det låga ordet gunstling)U Därpå några rader till frimuraren: »Om med en fast förtröstan

på den gudomliga godheten ni ger hela äran af allt godt åt Herren utan att dela dm med honom, är jag säker, att han skall välsigna edra bemödanden. Förlåt, min värde baron, hjärtats uttryck, jag föraktar alla andra, och jag talar med en man, som jag håller af, som jag önskar se länge lycklig, alldenstund jag vet> att er själ träffats utaf några strålar utaf det sanna ljuset. Jag vet äfven, att man kan medverka till det allmänna bästa, då man gör ett sannt bruk af furstars vänskap och förtroende. Med mindre talanger och stora egenskaper än ni, njuter jag ofta af denna ljufva glädje att frambringa det goda genom det förtroende, hvarmed dygdige och upplyste furstar här sedan flera år hedra mig. Men jag känner djupt,» tillägger han, »att jag ej annat är än redskapet, att Herren själf utför allt det goda, som sker, och att människan är mycket lycklig, då hon får vara mediet för Hans inflytelser.» Efter att hafva åberopat sina obelönade tjänster under salig kungens tid — det var nämligen han, som förekom en andra brytning med Danmark, han som till kungen expedierade en kurir med underrättelse, att kejsarinnan för att få fred gick in på alla fordringar — kommer han slutligen till den ännu kvarstående Ingmanska balansen, hvars afskrifning han ödmjukligen besvär Reuterholm att hos iegenten förorda.

I ett efterföljande bref anhåller han ytterligare om baronens hjälp i sistnämnda afseende.

I ett därpå följande erbjuder han sitt biträde i en högst viktig politisk fråga — en defensiv, mot Ryssland riktad allians mellan Sverige och Danmark — hvarom han trodde sig kunna bättre underhandla än någon annan. Endast af fosterlandskärlek och såsom religiös plikt ville han på hertigens uttryckliga befallning åtaga sig saken, och någon betalning härför ville han ej taga emot. Herren hade visathonom, förklarar han, ett värdigare mål för en odödlig själ, och mot detta mål ginge han under denna högsta ledning; ingenting i världen skulle afvända honom från den väg, som den Store Offraren föreskrifvit honom allt ifrån det ögonblick, då han för Hans fötter gjort offret af sin egen vilja.

På självfva detta erbjudande tycks Reuterholm hafva svarat med ett bref, hvari han, utan att bestrida riktigheten af Manderfelts principer i alliansfrågan, förklarar sig ej med saken kunna taga någon befattning.

I början af juni 1793 gratulerar han till excellensvärdigheten. Denna kunde ej lägga något till Reuterholms stora egenskaper, men glädjande vore i alla fall, att regenten på detta sätt erkände den sanna förtjänsten.

För maktens utöfvare fick han emellertid ej alldeles glömma bort dess innehafvare.

Sitt första bref till hertigen sänder Manderfelt den 17 juni 1793, däruti underrättande om en Sverige hotande stor fara. Tvenne hof hade nämligen sam mansvurit sig mot detta land. Närmare kunde han ej förtro åt papperet, men vore beredd att för regenten — för ingen annan — förklara, därest h. k. h. täcktes under sin resa till södra orterna tillkalla honom — och förse honom med nödiga respenningar.

Förmodligen har hertigen äfven tillåtit Manderfelt uppvakta, ty att denne af hertigen vardt mottagen i Karlskrona, berättar landtrådet längre fram för såväl Reuterholm som Gjörwell, därvid omnämnande, huruledes han mycket talat med regenten, med hvars uppriktighet och goda hjärta han vore särdeles nöjd. Vid detta samma tillfälle hade hertigen äfven tillåtit Manderfelt fortfara med afsändandet af underdåniga meddelanden från Köpenhamn.

Då hertigen den 21 juli 1793 kommer till Landskrona, sänder honom Manderfelt med estafette ett bref, rörande ett föreslaget sammanträffande mellan de båda regenterna, hvilket bref enligt påteckning dagen därpå besvarades. Synnerligen nådigt hade detta hertigens svar varit, förklararManderfelt i ett tredje bref af den 4 augusti, så sannt och så vackert, att han ej kunnat underlåta visa det för danske kronprinsen, som efter att hafva läst detsamma berömt hertigen och kallat honom — till motsats mot salig kungen — en uppriktig och hjärtlig man. (Manderfelt hade gjort allt hvad han kunnat för att förmå kronprinsen glömma salig kungens handlingar men utan att lyckas.)

Utom det, att den genomresande herr Boheman får i uppdrag att lägga Manderfelt för h. k. h:s fötter, uppvaktar landtrådet hertigen med flera ytterligare skrifvelser om den högre politiken, alliansen mellan Danmark och Sverige, prinsarnes och Bernstorffs yttranden, Manderfelts inflytande hos desse samme m. m., hvarjämte en för svenska regeringens räkning uppgjord plan omnämnes. I afseende på denna senare ginge Manderfelt, berättar han, med stora steg mot det stora målet. Det berodde uteslutande på h. k. h. att låta honom komma längre fram, genom gillande af hans åtgärder nämligen, så att danska hofvet kände, det han ej handlade af sig själf utan vore väl understödd. Särskildt skulle ett bref från hertigen till Bern-storff vara önskligt, ett bref hvaruti h. k. h. täcktes gilla Manderfelts brinnande nit för den gemensamma saken.

Den gamla taktiken från Gustafs dagar, som man ser, ehuru mellanlöparen visserligen nu betydligt stämt ned sina anspråk.

Hufvudsaken är dock alltid att vinna Reuterholm. I denna afsikt tillbjuder Manderfelt excellensen sina politiska tjänster, på samma gång som han i flera bref talar så bevekande som möjligt dels om sin gamla hos svenska staten innestående fordran, hvars godtgörande vore honom så mycket angelägnare, som alla hans resurser nu uttömts och hans kreditorer med häftighet ansatte honom, dels om Ing-manska balansen, som ännu ej afskrifvits. Komme ej regenten till hjälp, skulle såväl han själf som hans fattiga familj förlora Ekarebol, som nu hölle på att gå under klubban för kronans räkning. Detta allt här och där till-satt med mystiskt religiösa talesätt, för hvilka han tycks hafva fattat mer och mer smak.

Att Reuterholm hyst något förtroende för Manderfelts förmåga som kunskapare eller underhandlare, är knappt troligt. Något annat tillmötesgående har han i alla händelser ej visat än utverkandet af den tjugeåriga balansens af-skrifning, hvarom han underrättar den forne vännen.

Inte ens som religionsmystiker lyckas Manderfelt slå an på Reuterholm, hur ifriga försök han än gör i denna väg, särskildt efter upptäckten af den Armfeltska komplotten. »Min samvetsplikt,» skrifver han vid detta tillfälle, »och högre befallningar, hvilka den nyfödda själen aldrig motstår, ålägga mig att för Ers Excellens direkt, eftersom jag ej vet, om H. Exc. baron Stael befinner sig på platsen, omtala det, som sades mig i går afton i ett andligt samtal: Regentens skyddsängel säger: ingen blodsutgjutelse men evig landförvisning. Jag hoppas, att baron Stael skall kunna genom kännedom af förhållandet underrätta Ers Exc., i hvilken andlig ställning, det har behagat Gud att sätta mig, och att Ers Exc. skall fa se autentiska bevis härpå, som jag till denne upplyste man öfverlämnat. Jag har på samma väg mottaget slående upplysningar öfver en allmän reform, som måste göras i Sverige nästa år för att förekomma en blodig revolution, men jag har ingen tillåtelse att skriftligen omnämna denna. Kunde jag flyga en dag för att under ett par timmar härmed underhålla hertigen, Ers Exc. och baron Stael I ... Otaliga onda andar hafva utgått med mordängeln och anfalla allting etc....»

Bekantskapen med ambassadören i Paris, baron Stael, som under första hälften af 1794 uppehåller sig i Köpenhamn för afslutande af ett svenskt-danskt fördrag till handelns skyddande, har förmedlats af den i staden bosatte svenske religionssvärmaren J. G. Halldin.

Med landtrådets bekantskap tycks Stael, till en början åtminstone, varit mycket nöjd. »Jag far mycket att säga hertigen och dig om Manderfelt,» skrifver han den 15 maj 1794 till Reuterholm. »Jag tillstår, att jag gjort honomorätt, hvilket jag önskar kunna reparera, han har afbetalt mycken skuld för sin salige fader, som synes af hosföljande kvittence, nu begär han endast, att den summa måtte af-skrifvas, som hans fader aldrig uppburit, och hvilken summa således icke synes med billighet kunna fordra af dess barn, innelyckt finner min vän ett bref för H. K. H. och ett för dig, en promemoria samt en supplik till kungen, efter den tanken jag har om saken behöfver jag rekommendera dig henne, ty jag tror att hon rekommenderar sig själf. » Å sin sida förklarar Manderfelt den »dygdige och vördnadsvärde» Stael vara »den renaste och redigaste man» (l'homme le plus pur et le plus net), han känt. Redigheten hos den berömda fruns man måste dock, att döma af detta prof på hans brefstil, i någon mån betviflas.

Landtrådet hade således vetat intressera baron Stael för sin person och sina affärer. Ett par veckor senare berättar

äfven den sistnämnde, att Manderfelt visat honom mycket pikanta papper med tillstånd för honom (Stael) att meddela dem till hertigen och Reuterholm.

Men att vinna denne sistnämndes, den allsmäktige Reuterholms förtroende, ser för Manderfelt alltjämt mörkt ut. Dock, ju längre det lider mot förmyndarregeringens slut, och ju sämre hans egna penningaffärer gestalta sig, dess mer anstränger han sig i detta syfte. Och erkännas bör, att han slutligen härutinnan visar sig som en svindlare i stor stil.

Den 22 februari 1795 sänder han nämligen ett sorts ultimatum. Om han ej rådfrågat annat än sina personliga skäl att vara missnöjd, förklarar han, skulle Reuterholm inte haft en rad från hans hand. Men, då det gällde att förebygga stora olyckor och åstadkomma mycket godt inte allenast för hans excellence personligen utan äfven för regenten och fosterlandet, kände sig Manderfelt tvungen att i korthet framställa följande förslag:

1:0. Att svenska regeringen sände honom en förtroendeman — själf företoge han nämligen ej längre några resor — eller ändå bättre befallde dess minister muntligen meddela sig med honom, då Manderfelt förbundesig att lämna underrättelser, hvarpå regeringens och landets välfärd kunde bero.

2:0. Men, hafvande nästan alltid varit de stores dupe, in läte sig Manderfelt ej i någon afhandling, förrän han genom en formlig resolution blifvit tillförsäkrad den samma årliga pension af 1,800 rdr bko, räknadt från år 1790, som salig kungen beviljat honom, och hvarom hans maj:t till och med gifvit statskontoret order (såsom sagda kontor väl visste), ehuru han aldrig fått en skilling. Och så säker vore Manderfelt på sina underrättelsers värde, att han medgåfve regeringen rättighet återtaga pensionen, ifall han sedermera skulle finnas ej hafva gjort sig förtjänt af densamma.

Att själf svara på detta förslag, därtill nedlåter sig ej Reuterholm utan öfverlämnar genom rikskanslern Sparre saken åt Ehrenheim, som efter Sprengtportens död i slutet af 1795 blifvit beskickningschef. Denne får befallning muntligen säga Manderfelt, att, ifall han verkligen hade så värdefulla underrättelser att gifva, kunde han för deras meddelande vara säker på regeringens erkänsla och frikostighet till och med öfver hans förväntan, men att man ingalunda vore villig på förhand förbinda sig till någon ersättning, äfven om denna sedan kunde tagas tillbaka.

Af Ehrenheim får man emellertid rent besked, huru sig med saken förhåller.

Anledningen till Manderfelts anbud vore ingen annan än hans behof af pänningar.

Han befunne sig nämligen i en svår knipa, då häkt-ningsutslag för gäld mot honom utfärdats. Hade redan sålt en del hemligheter — Gud vet hvilka — till kronprinsen af Danmark för 3,000 riksdaler, hvilken summa, han fått som lån visserligen men utan säkerhet och med rättighet att afbetala, när han kunde. Det vore andra gången, som kronprinsen på detta sätt kommit honom till hjälp. Ja, 7,000 riksdaler hade Manderfelt dittills fått för sina uppvaktningar i förmaken, och alldenstund dessa summortagits af en kanslifond för hemliga och extraordinarie utgifter, kunde man väl förstå, för hvilka tjänster, herr Manderfelt blifvit på detta sätt betald!

För sin del anser Ehrenheim, att mannen hvarken kunde gagna eller skada. Att han särskildt nu dukat opp en historia om hotande faror, berodde på osanna rykten från Stockholm, som han hopsamlat, och hvilka han redan förut omtalat för Ehrenheim. Emellertid på grund af

erhållen befallning hade ministern gifvit honom valet emellan att antingen öppet meddela de riksviktiga underrättelserna eller aflämna ett förségladt memorial till Reuterholm, hvilket skulle med beskickningens post afsändas. Men båda dessa utvägar hade Manderfelt afböjt, enär det vore honom alldeles förbjudet att på detta sätt omnämna sina politiska upptäckter, och hade han nu förklarat sig vilja resa upp till Stockholm för att personligen tala med baron Reuterholm.

Detta leder emellertid till ett förbud för Manderfelt inte allenast att komma till Stockholm utan äfven att vidare skrifva till Reuterholm, då hans råd vore fullkomligt öfverflödiga. På denna genom Ehrenheim framförda tillsägelse svarar landtrådet, att han på förhand visste, det man ej vore benägen profitera af hans upplysningar, men att han velat tjäna sitt gamla fädernesland och freda sitt samvete, att han ej åsyftat någon egen fördel, utan

vore en oberoende filosof och ej behöfde någonting med flera andra uttalanden i hans vanliga »af egenkärlek och självklokhet uppfyllda stil.»

Ehuru förbjuden fortsätter Manderfelt i alla fall att sända bref till Reuterholm med allt fasansfullare uppenbarelser om komplotten mot denne och riket. Den 19 mars skrifver han sålunda, att hatet och afundsjukan, ständigt i verket mot hans exc., nu ändtligen skulle triumfera. En infernalisk kabal, förberedd sedan långt tillbaka, vore nära sitt mål. De tre personer, som förberedde hans fall, skulle till sig draga tvenne ännu större än Reuterholm själf. Det funnes blott ett enda medel att undgå katastrofen, ettmedel, som för sista gång stode honom till buds, det nämligen att låta sig af Manderfelt upplysas.

På samma sätt som förut far Ehrenheim uppdrag från rikskanslern att för säkerhets skull höra efter, hvad Manderfelt menade, ehuru man antog allt endast vara intriger från hans sida.

Och åter upplyser Ehrenheim, att det hela intet annat vore än en pänningspekulation. Manderfelt gjorde hvad han kunde för att blifva betald från Sverige, liksom han redan blifvit det från Danmark. Senast hade kronprinsen, såsom förut omnämnts, räddat honom från bysättning. Ville man veta orsaken till denna kronprinsens gifmildhet, så låge den dels uti det politiska skvaller och prat, hvarmed Manderfelt roade och bedroge h. k. h., dels i en viss svag godhet hos sistnämnde höge herre att inte öfvergifva ett dåligt redskap, af hvilket man under kritiska omständigheter dragit fördel.

Men ännu ger inte Manderfelt spelet förloradt. Ännu har han en komplott mot Reuterholm att omförmäla, en gräslig kabal, som utginge från Ryssland och de gamla gustavianerna tillsammans. Förmyndarregeringens slut skulle medföra gunstlingens fall. »Man skall snart glömma edra omsorger,» skrifver han i en med frimurarekorset undertecknad promemoria, »edra arbeten, edra vakor, edert nit för er herres bästa; man skall ej tillräkna er annat än det onda, som ni aldrig tänkt eller aldrig kunnat förekomma. Alla edra så kallade vänner skola lämna er för att buga för den uppgående solen. Allt för stolt för att krypa, alltför trofast i ert hjärtas känslor för att öfvergifva en ädelmodig välgörare skall ni finna er ensam med hertigen och med er dygd emot en här af otacksamme och elake. Denne gode furste skall varda, om ej öppet misshandlad, dock helt och hållet förbisedd; och om det ryska partit får tillräcklig makt för att våga återupptaga processen med Armfelt, som man lofvat fullkomlig upprättelse, skall Ers Excellences lott blifva mycket hård.»En godtköpsprofetia, kan man inom parentes säga, som verkligen skulle visa sig innehålla en del sanning.

Profeten kan dock anvisa ett medel till räddning. Inuti en några dagar därefter afsänd skrifvelse af ungefär liknande innehåll ligger nämligen ett koncept af Manderfelts hand med följande öfverskrift: Förslag till bref öfverlämnadt till en mogen och lugn granskning.

Det föreslagna brefvet — som skulle skrifvas af den unge konungen till kejsarinnan af Ryssland — börjar så här:

»Hafvande gifvit vika såväl för H. K. H:s, min farbroders och för detta förmyndares, öfvertalning som för trängande omständigheter, har jag fattat regeringens tömmar några månader före den i min aflidne faders testamente föreskrifna tid.»

Meningen är lätt att förstå. Utan att närmare i ord kläda sin tanke råder Manderfelt härigenom Reuterholm att förmå kungen till en myndighetsförklaring i förtid. På detta sätt skulle förmyndarens gunstling hos den myndigvordne bibehålla sin ställning.

Att det ligger en viss djärthet i denna plan, måste man medgifva.

XXVI.

Mot tryckfriheten.

Att personligen eller skriftligen uppvakta den kärfve och stränge Gustaf Adolf, anser Manderfelt förmodligen lönlöst. Och då den unge konungen därtill alldeles saknar gunstlingar, till hvilka partigängaren kan vända sig, varder följden den, att hans meddelanden för svensk räkning helt och hållet upphöra.Såsom danska regeringens aflönade däremot, måste han naturligtvis fortfarande utveckla en viss verksamhet, ehuru denna under dessa år

antagligen varit af öfver-vägande litterär art.

Det har redan nämnts, att hans Falsk politik etc. af 1790 hufvudsakligen riktats mot franska filosofin. Två till tre år därefter utger han en ny skrift, som han sänder Gjörwell, och som han i bref den 1 september 1793 till »min herre och vän», kallar sin confessio politica, en skrift, förklarar han, den ingen i Danmark vågat antasta eller motsäga, och som i Sverige kanske kunde än bättre be-höfvas till preservativ för många politiska och rasande febrar. »Gifve Gud, mina landsmän,» utbrister han i sammanhang härmed, »ville låta förnuft och exempler verka till förbättring, innan törödelsens styggelse kommer för dörren! Tiden är kommen, att antingen bättre upp lysning och bättre conduite eller eld och svärd skall afgöra regenternas och nationernas öden.» Hvilken denna skrift för öfrigt är, kan ej här uppgifvas.

År 1794 håller han på att komma i delo med P. A. Heiberg. Denne senare hade i ett konservativt blad vid namn »Folkevennen» blifvit angripen af en anonym författare, som särskildt lofvat framkomma med vissa bidrag till Heibergs biografi, hvarigenom den stormande frihetsmannen skulle sättas i ett förhatligt ljus. Misstänkande Manderfelt vara denne anonyme författare skrifver den angripne till sin förmodade motståndare ett harmfullt bref, hvari han bland annat säger sig sedan fem år tillbaka sysselsatt med att samla anekdoter till dennes mandomshistoria för att offentliggöra dessa, på hvilket byte han ej trodde att herr landtrådet skulle komma att vinna.

Mot det påbördade författarskapet protesterar Manderfelt emellertid på det lifligaste såväl i »Adresseavisen» som i ett enskildt bref till Heiberg, hvarunder han på samma gång ger sitt fulla erkännande åt denne senares talanger. »Besök mig i mitt logement, Gothersgade n:o 136, lär att känna min verkliga karaktär,» så slutar han sitt bref tilldenne. På denna förklaring följer ett rätt höiligt svar från Heiberg, hvaruti denne på Manderfelts ord erkänner sig hafva begått ett misstag och beklagar, att han förnärmat den andre.

Antagligen har landtrådet fruktat den väldige tribunen. Men, var han rädd att utsätta sig för en skarp strid med denne och dennes meningsfränder, tvekade han ej att inför kronprinsen och Bernstorff lägga i dagen sina religiösa och samhällsbevarande tänkesätt särskildt i fråga om tryckfrihetens missbruk. Nej, om också universitet, biskop och kansli ej sågo, hvarthän detta missbruk ledde, kunde Man-derfelt ej för sitt samvetes skull underlåta att i detta fall säga Danmarks regent och dess minister sin tanke rent uti

På grund häraf inlämnar han äfven till dessa högt-ställda personer ett par långa hemställningar eller predikningar, rättare sagdt, rörande tronens och altarets upprätthållande i Danmark.

Den första af dessa hemställningar är på tjugutvå folio-sidor, den andra på sju.

Några korta, språktrogna utdrag af dessa nu i danska riksarkivet förvarade aktstycken må här nedan meddelas.

I det första, inlämnadt i oktober 1795 till kronprinsen och grefve Bernstorff tillsammans, heter det bland annat:

»Paa en tid da mörkets forste med en rasende wrede bestormer all sandhed og dyd paa jorden, vel vidende, at han ej lang tid haver i dette verdens siste qvartal, hvor om muelig end og de udvalgdte skulle forfores, paaligger det en hver Herrens tilbeder at meer end nogensinde vaage paa sin post, gaae fienden i mode og knuse ham, paa det han ej skal underkue oss. Og saa i dette land, fredens og retferdighedens sa?de har Satan udsaendt sine apostler, for at andfaegte baade religion og regiering... Man laese kuns hvad der i vore periodiske skrifter trykkes deels paa original dansk, deels i oversaettelser...»

. .. »Min heele opmaerksomhed faestes paa den forste,og hans vaerdigste raadgiver, som af Herrens aand ere blevne oplyste, af Herrens kraft skyddede, velsiignede, og som have laerdt at kiende, hvem Herren er paa en naermere maade end de fleste dödlige. Til Dem er jeg saend at tale; af Dem fordrer jeg at blive hord, naar jeg taler sandhed i den herres navn, hviss store redskaber De ere, hviss ringe verktoj jeg er og skal forblive i evighed ...»

... »Jeg har og gjort en ed, Herren hördte den, men den er at frimodig byde alle de djevle spedsen, som vove at smaede den religion og den regering, mit hierte har hyldet. Derfor skal den tid, den kraft og jndflydelse, Herren

skienker mig, andvendes paa at give vore religions spottere og politiske svermere min siste salvelse, og ssette dem paa deres rette staed. Men det er ikke nok at knuse dem med sandhedens vaaben, de bor og knuses ved lovens» ...

... »Naar en Winding for sine smasdelser slipper med ioo rdr og hans forsvarer, Stendrup, i sit jndlsegg, som skal vaere forfattet af erts fritaenkeren Gamboe, udöser ioo:de gange grovere smiedelser imod religionen end i selve skriftet, som var andklaget, uden at hverken fiscal eller dommere faeste attention dertil; naar Vcekkeren slipper saa let, at han tager 7 andre aander til sig meget vierre og staer kere end han selv, og med fordobbled frekhed traeder frem som Jerusalems skomager, for at insultere regeringen under allegorier, uden at man taler ham et ord til; naar en Horrebov, en Gundelach, en Burchhardt, en Brunn og jeg ved icke alt, hvad den heele sorte cohorten hedder, faaer upaatalt udtomme den bittreste galde, baade imod religion og statsforfatning, saa kunde den gode borger snart tamke, at man var bange for at komme disse helte for naer, og de ere dog for sine personer, intet minder end farlige; der ville vist ingen rebellion skie, hverken i hoved-staden eller provindserne, om heele den jacobinske fabriken med samtelig sine bogpresser, blev forflotted til Grönland for at afkioles...»

.. . »Det er derfor i Herrens allerhelligste navn og for regeringens egen sikkerhed skyld som jeg beder, athvad jeg her, og i mit forher meddelte udkast till et kongel. rescript, trykkefrihedens missbrug angaaende, af reeneste nidkierhed har anddraget, maatte vaerdiges den alvorlige og modne overvejelse, som sägens vigt fortjener, og den deraf flydende beslutning, som religionens hellighed og statens sikkerhed kraever!!!»

Den andra inlagan — till kronprinsen ensamt — daterad den 30 november 1795, innehåller i hufvudsak detsamma som den förut anförda d. v. s. beskärmelser öfver tryckfrihetens missbruk och uppmaningar till lagens strängare handhafvande däremot. »Til mine siste mundtelige underdanigste reflexioner boer jeg efter min samvittigheds drift og pligt endnu tillaegge folgende,» börjar han, hvaraf man ser, att han äfven personligen underhållit regenten med samma ämne.

»Den gud,» så slutar han denna inlaga, »jeg dag og natt anraaber om kraft, oplysning og velsignelse baade for Deres kongel. hojheds person og for Deres heele regering, vil vist icke lade mine bonner og mine bestraebelser blive uden frugt. I övriget er det icke med ord, men med handlinger som jeg stedse har viist, og til min siste stund skal viise, om jeg med sand underdånig troeskab, med redlig nidkierhed og dybeste erkiendtlighed imod min storste velgiorer blandt mennesker er Deres kongel. höjheds etc.»

Med dessa underdåniga hemställningar nöjer sig Man-derfelt dock ej, utan han söker äfven att genom offentliga skrifter ingripa i striden om tryckfriheten. Dessa skrifter äro naturligtvis riktade mot nämnda frihet eller mot dess missbruk rättare sagdt; ehuru man visserligen ej kan säga, att författaren uppträder med någon synnerlig skärpa, än mindre att han utdelar »den sista smörjelsen», såsom han i sin hemställning till kronprinsen utlofvat. De häften, som han i detta, ämne utger, äro tijl en början: Er det

klogskab og retfardighed at satte groendser for trykkefriheden ? samt Pressefrekhedens karakter og virkninger, bada tryckta

10. — Ingman-Manderfelt.i Köpenhamn 1797, den förstnämnda hos kungl. hof-boktryckaren N. Möller & Son.

Att närmare redogöra för innehållet af dessa utgjutelser torde vara öfverflödigt. Endast så mycket kan nämnas, att frågan, om gränser böra sättas för tryckfriheten, besvaras med ja, och att till afdömande af pressförbrytelser föreslås inrättandet af en domstol, bestående af en teologie, en filosofie, en juris och en moralium professor vid universitetet tillika med polismästaren i Köpenhamn, från hvilken sålunda sammansatta rätt skulle kunna vädjas till Hojeste Ret.

Slutligen utger' landtrådet år 1798 en mot Heiberg riktad rätt sansadt och höfligt skrifven broschyr: Forn0dne oplysninger ved hr Hejbergs draabe i det store hav, sandheden helliget.

Synd vore säga, att dessa hans inlägg af motsidan väl upptogos. Om hans »gränser för tryckfriheten» uttalar sig en recensent i tidskriften »Iris og Hebe» på följande sätt: »Uagtet autor ikke har sat sit navn paa titelbladet, robes han dog snart saavel ved sine svenskagtige talemaader, som ved de friheddrasbende grundsaetninger, man

kjender fra andre charteqver. Skade for det smukke hvide papir, som hofbogtrykkerne have anvendt til at trykke slige usselheder paa!» Och hans mot Heiberg riktade skrift ger en annan recensent — med märket O. — i samma tidskrift anledning att utropa: »Her er den livagtige svensker igjen med sit skiljagtighed (ligesom s. 31 med sit kjendedom), der ved flere vigtige nationalanliggender har leget dansk patriot, og hvis maal og falske grundsaetninger altid robe ham, om end ingen af hans navn siettes paa hans usle charteqver».

Inte nog således, att hans grundsatser och litterära verksamhet klandrades; äfven hans danska språk, som enligt hans eget påstående skulle varit »modell», vardt här underkändt.

Skriften mot Heiberg är Manderfelts sista offentliga ord i Danmark.

Hans uppehåll i detta land skulle nämligen icke längre utsträckas.Längtade han efter mer än tjugeårig bortovaro till sitt hemland? Detta är ingalunda omöjligt, ehuru troligare är, att han nödgades rymma fältet för sina kreditorer, som allt häftigare och häftigare ansatte honom. Äfven de gamla fordringsägarne, enkannerligen Stenbockska arfvingarne, hade vid underrättelsen om hans erhållna stora förmögenhet, stämt honom inför dansk domstol för att slutligen — såsom det framgår af ett bref från landshöfdingen i Göteborg, grefve Axel v. Rosen, bror till Ingmans forne lärjunge — af Höjeste Ret få ett utslag emot honom. Närmare underrättelser om detta mål kunna dock efter slottsbranden i Köpenhamn 1884, då handlingarna uppbrunno, ej anskaifas. Han stämdes ännu den 16 april 1799 men uteblef då, så mycket vet man.

Efter all sannolikhet har han lämnat Köpenhamn hösten 1798 eller våren 1799.

Vid afvikandet från Petersburg kvarlämnade han, som man erinrar sig, ett fläckadt namn. Och stort bättre lär det väl ej gått honom vid afresan från Köpenhamn. Redan 1794 skref Rahbek, en af Danmarks främsta litterära personligheter, till P. A. Heiberg om »Manderfelt, alias Heste-tyven Ingmann, Dansk spion i Sverig och Svensk i Danmark, der asgtede Laurwigs Hore for at bestiasle hans Fallitboe.»

Denna karaktäristik, ehuru i vissa detaljer något felaktig, torde dock beklagligtvis i det stora hela varit sann-

XXVII.

Hembygden.

Det var till den undangömda svenska hembygden, som Manderfelt med sin norska maka och sin danska pension återflyttade, till fädernegården Ekarebol, som nu, efter ba-lansens afskrifning tillhörde honom själf och hans med-arfvingar.

Här, hos brödren Andreas, som med hustru, Brita Kristina Ekelund, och barnskara alltjämt bor på stället finna vi makarne Manderfelt — i kolumnen för ridderskap — första gången mantalsskrifna hösten 1799, hvilket visar, att de måste hafva inflyttat efter föregående års skrifning, sannolikt såsom gäster eller inackorderade, då i mantals-längden någon betjäning för dem ej upptages.

Det sätt, hvarpå den vidtbereste och mångkunnige mannen mera offentligt ger sig tillkänna, är rätt ståtligt. Detta sker nämligen söndagen den 21 juli, då han med ett tal för Grimstads (grannsocknens) »församlade menighet» öfverlämnar kungl. patriotiska sällskapets för odlingsflit tillerkända belöning — en förgylld silfverbägare af 50 lods vikt — till bonden Nils Sandberg i Ekbro.

För innehållet af detta sedermera i Göteborg tryckta och patriotiska sällskapet tillägnade tal — egentligen predikan öfver ämnet: flit och ihärdighet grunden till ett folks lycksalighet — må här en kort redogörelse lämnas.

Efter några erkännande ord till bonden Sandberg följa en rad af betraktelser:

Till en början öfver pänningen, som far en ganska hård dom. »Naturens fader skapade,» förklarade talaren, »allt hvad människan behöfde till nödtorft, nöjen och bekvämlighet undantagandes pänningen. Och samme fader skylde visligen i de hårda klippors djup de skatter, som han förutsåg, att människorna ville missbruka till att skapa sig onaturliga behof och härigenom fördärfva sitt släkte.»

Därpå öfvergår talaren till allmogens oemottaglighet för upplysningar och råd närmast i afseende på jordbruk och

landthushållning. »Om här ännu funnes stordårar,» utbrister han på tal härom, »som hafva hjärnlöshet nog att yttra, fräckhet nog att påstå, att upplysningen kunde blifva skadlig för all slags boskap kanske, men aldrig för människor, så skola vi därför icke fälla modet, mine bröder, men i tålamod hoppas, att förnuftets sol, som skimrar bakmolnen och kastar strålar åt tronerne, en dag skall framträda i all sin glans och förjaga allt mörker och alla fördomar till afgrunderne. »

Att upplysningen kanske kunde blifva skadlig för all slags boskap, är en sats, hvars mening man svårligen fattar. Lättare att förklara äro de därpå följande uppmaningarne till flit, sparsamhet, nykterhet, uppodlingar, rågsådd, skogsvård samt varningar för brännvinsbränning, öfverflöd m. m. Men onödigt i alla händelser att härför närmare redogöra eller att med talaren »blicka ut öfver Sveriges gränser, där kriget rasar och bestormar himlarne.» Ej heller torde hans erkännande ord såväl om kyrkoherden Florelius som om landshöfdingen Lilliehorn samt hans högstämda beröm öfver konungen förtjäna mycket afseende. Mera att taga fasta på är, hvad han yttrar om sig själf:

»Jag är född ibland eder,» säger han. »Jag är från barndomen känd och älskad af eder, och månge bland eder lefva, som ännu torde erinra sig, att jag som svag yngling från detta åt andakten helgade stället talat till eder, uppmuntrat eder att följa religionens bud. Det var min lyckligaste och gladaste tid . . . Det blef ej min lott att på denna sköna bana fa uppfylla mina plikter. Jag skulle på ett vidsträcktare, mera lysande, mindre tillfridsställande sätt lära att känna människan och världen, strida mot strömmen, krossas mot klipporna men alltid stå bergfast och orygglig i min nitiska kärlek för konung och fädernesland, dem jag, stundom misskänd, haft glädjen att fa bevisa de trognaste tjänster.»

Talet afslutas med några ord till såväl Sandberg som menigheten: Till den förre heter det bland annat: »Lycklige bonde! Gif mig din hand och svär i din själ, att den hedersskänk, jag nu öfverlämnar dig, aldrig skall missbrukas, aldrig af någon i ditt hus, i din släkt skall orenas med svalg och dryckenskap, en farlig fiende för alla stånd, farligast för bonden.» Och till menigheten uttalar han följande slutord: »Måtte edra bördiga fält länge tillväxa

och blomstra, när en liten jordtorfva blir nog att gömmamig undan världens buller, och måtte min själ, om den får kasta en blick tillbaka på mitt fädernesland, med hugnad skåda, att mina ömma råd blifva för eder och edra barn till välsignelse.»

Länge far Manderfelt dock ej njuta af det idylliska landtlifvet. En ledsam anledning — hans hustrus behof af läkare vård förmodligen—tvingar honom att i början af 1800 flytta in till det nära belägna Vänersborg.

I afseende på hustruns sjukdom visade sig dock all läkarehjälp vanmäktig, och fru landtrådinnän Ingeborg Manderfelt, född Akeleye, lämnade i Vänersborg den 2 juni 1800 det timliga. Dödsorsaken var enligt anteckning i kyrkoboken »trånsjuka».

Sin närmaste änklingstid tillbragte landtrådet fortfarande i Vänersborg, i hvars mantalslängd för året han figurerar jämte två personer i sin tjänst. Själf står han antecknad såsom innehafvande packvagn och guldur.

Från detta år, 1800, förskrifver sig hans i Stockholm anonymt utgifna broschyr: Finnes här en nationalkaraktär i Sverige? Så är just nu tiden att visa den, en skrift på fyrtiosex sidor, hvari författaren vänder sig till svenska folket, enkannerligen dess vid Norrköpings riksdag församlade representanter.

Man väntar sig efter denna titel en framställning af de svenskes afund och andra svåra fel — ehuru visserligen i så fall eftersatsen, »så är just nu tiden att visa den», inger någon förvåning. Men på titeln bedrar man sig. Här är nämligen inte fråga, om hvad vi nu förstå med nationalkaraktär, utan här menas nationalkänsla. Hörom den förklaring, hvarmed författaren inleder sin uppsats!

»Det allmänna förtroende och tillgifvenhet för de grundlagar, den regering, under hvilken man njuter säkerhet; den varma känsla för fosterlandet, som slafven aldrig ägde, egoisten aldrig var värd att äga, som lismaren bär på tungan och den redlige mannen i hjärtat; det stolta nit, som uppeldar allas bröst till stora företag, till viktiga uppoffringar,så ofta detta älskade fosterland är i fara; det kväfvande förakt af alla enskilda små intressen, när det gäller det största, allmänna välfärden — sådant allt förenadt utgör den karaktär, som bestämmer en nations

verkliga adel och värde. O, mitt fädernesland!»

Efter att hafva närmare visat, hur nationalkänslan såväl annorstädes som i Sverige utvecklat sig, huru detta senare land i sin nye Gustaf Adolf fatt en konung lika rättvis som god, lika sträng i sina seder som i sin hushållning, fortsätter författaren:

»Ilen honom» (konungen) »med trofasta hjärtan till mötes, lären blott att känna honom för att välsigna honom!»

»Men om ännu en niding skulle finnas i detta land — dock hvar är den svenska jordtorfva, han skulle beträda utan fruktan att sjunka — som vågade misskänna försynens godhet, hvilken skänkt oss en sådan re^ent och redan be-fästat hans ätt på tronen, så måste han skynda sig undan vår hämnande blick. Darra brottsling, under hvad mask du kryper; ty nationens hat för alla de lömska ränke-makare, som söka att skilja en vördnadsvärd konung från ett älskadt folk, är lika så bestämdt, som dess afsky för alla förrädare mot Konung och Fosterland är bitter och förblifver outsläckelig!»

»Medborgare, jag har icke sagt för mycket! Jag tager frimodigt hvarje svensk man till vittne, att jag icke tolkat annat än folkets röst, och den bör jag tolka utan konstiga ord, ty den är lika ren som min känsla. Aldrig lånte jag ett drag af min penna, en tanke i min själ, som förnedrade sig till smicker; jag har blott lärt att tala sanning, eller att tiga . .. Men jag kunde icke motstå den drift, som råder i min själ, att tala till mine medborgare vid fäderneslandets altare, där jag också går att nedlägga min skärf, när den stora frågan om rikets räddning skulle afgöras.»

Den hotande faran är enligt Manderfelts åsikt hufvud-sakligen finansiell, vållad i första rummet af en odräglig riksgäld, som kommit pappersmyntet att sjunka, och vidare af brännvinsbränningen. Mot dessa olyckor föreslår hauinbetalning af statsskulden och bränneriernas ersättande med spannmålsmagasin. Till inbetalning af den förra borde alla medborgare utom de fattige bidraga, hvar med 5 proc. af sin egendom, hvilken gåfva, kallad rikshjälp, skulle lämnas i silfver eller, där icke sådant funnes, i banko- eller riksgälds-sedlar efter en viss kurs. Efter att hafva närmare utvecklat sin finansplan, utropar författaren: »Lägg den ena handen

på ditt hjärta, känn om där rinner svensk blod, lägg den andra på fäderneslandets altare, och svär att icke öfvergifva det, förrän du framburit dina frivilliga offer och sett vår stora frälsningsdag 1 Ja, vi alla, som äge mindre eller större förmögenhet, skole slingra våra armar kring detta altare, svära den samma ed, frälsa vårt fosterland, hugsvala millioner af våra fattiga och lidande medborgare, bevisa för samtid och eftervärld, att i slutet af i8:e seculum under en Gustaf Adolf, ett stort namn och stora dygders regering, fanns ännu en hög nationalkaraktär i Sverige.»

Som man ser, röjer sig Manderfelt, trots anonymiteten i hvarje rad. Men hvarför utsatte han ej lika väl här sitt namn på titelbladet som på talet för Grim-stads menighet? Ett fullt tillfredsställande svar på denna fråga är ej lätt att finna. Självfva bevekelsegrunden till detta glödande och som det tycks välmenta upprop torde i alla händelser böra sökas dels i nöjet att få framlägga en finansplan, hvaruti Manderfelt visste sig vara mästare, dels i det oafvisliga behofvet att åter få ge sin vältalighet luft.XXVIII.

Göteborg.

Men den lilla uppstaden vid Vänern varder den store kosmopoliten snart för trång. Han lockas, om ej tillbaka till utlandet, så åtminstone till en ort, som med utlandet står i liflig beröring. En sådan ort är västkustens hufvud-stad, Göteborg. Redan i början af 1801 finna vi ock herr landtrådet härstädes bosatt.

Första spåret af hans därvaro är en af honom författad artikel i dagbladet »Göteborgs Nyheter» för den 5 februari ofvannämnda år. Det är Englands tilltag att uti dess hamnar lägga embargo på alla svenska skepp, som uppkallat honom och bragt hans blod i svallning.

»Om nu den händelsen inträffar,» frågar han, »att en viss regering, förhärdad mot den lidande mänsklighetens tårar och förbannelser, ännu vill utbreda den krigslågan, som härjar Europa, hellre än att tillåta fredliga och neutrala nationer att drifva sin handel och skeppsfart utom dess odrägliga förmynderskap, skall väl en enda af

dessa nationer vara nog lågt sjunken för att underkasta sig ett dylikt järnok utan motstånd?»

»Nej, svenskar,» svarar han »vi hafva väl ofta lärt att vara olycklige men aldrig att blifva föraktlige! Så snart det gäller att försvara nationens frihet och egendom mot våldsverkare, skall hvarenda man, som kan bära vapen, blifva soldat. Fäderneslandets röst kallar till försvar, en elektrisk eld genomtränger allas bröst, och patriotismens allmänna föreningspunkt gör oss oöfvervinnerlige; den fiende, som vågar nalkas våra stränder, våra murar, skall finna döden under sina spår. Måtte hvar blodsdroppe stelna i hans ådror, som ej kan möta en ankommande fiende utan att skälfva, ty detta blod var aldrig svenskt!»Artikeln är visserligen endast undertecknad Af. men på »svenska blodet» känner man igen dess upphofsman.

Men det är ej blott fosterlandskärleken, som vid landt-rådets ankomst till Göteborg, skulle komma hans hjärta att klappa fortare. Äfven af vänskapen och högaktningen för en kvinna skulle detta nu intagas. I maj månad finna vi honom nämligen förlofvad med den i staden boende femtioettåriga fru Johanna Charlotta Greig, född Lauterbach, sedan tre år änka efter den från Skottland inflyttade handlanden Henry Greig och mor till tvenne söner.

Gubben Greig, en hedersman af gamla stammen, hade gjort sig känd för »stilla medborgerliga dygder» och nit om samhällets bästa. Det var han, som uppgjort planen till Kallebäcks vattenledning, han, på hvars förslag stadens kvarn och sluss blifvit ombyggda. Dessa båda sistnämnda verk hade han äfven af staden arrenderat, och detta arrende innehades nu af änkan.

Hur bekantskapen mellan den fine världsmannen och den hedervärda borgarfrun knutits, är svårt att veta. En gissning — ehuru synnerligen djärf, det erkännes — kan dock möjligen vågas.

Tänk, om den, som omedvetet åstadkommit detta närmande, ej varit någon annan än landtrådets höge beskyddare — eller höga offer, hvilket det nu var — prins Karl af Hessen!

När denne som norska arméns öfverbefälhafvare bröt in i Bohuslän och tågade mot Göteborg, hade han högtidligt utlofvat ersättning för all den skada, som armén skulle komma att tillfoga det främmande landets fredliga invånare. Och nu hade det ej burit bättre till, än att norrmännen vid ankomsten till Lilla Edet verkligen tillägnat sig ett parti där befintliga, just herr Greig tillhöriga, bräder (»Prins Karl af Hessen-Holstein» [sic] »för bräder, som han uti oktober 1788 vid inbrottet i landet tagit vid Edet, enligt räkning till honom af den 15 Martii 1789 [vide faeturaboken 12/19] Sp. Rdr 440:52 men i anseende tillosäkerheten af betalningen calculerat till 1 Rdr», så lyder en post i bouppteckningen efter den aflidne affärsmannen.)

Möjligt är nu, att efter fredslutet Greig — i Göteborg eller Köpenhamn — för att få någon ersättning för sin lidna förlust vändt sig till Manderfelt, som han hört vara synnerligen bekant med prinsen, samt att häraf bekantskap och vänskap mellan landtrådet och familjen Greig uppstått.

Huru som helst finna vi som sagdt Manderfelt i maj månad 1801 förlofvad med änkefrun samt närvarande vid bouppteckningen efter hennes aflidne man.

Efter att vid detta tillfälle hafva uppvist den sistnämndes under den 20 augusti 1798 upprättade testamente anförde herr landtrådet följande till protokollet:

»Efter detta testamentes bokstafliga innehåll försäkras änkefru Greig en odelad besittningsrätt af all mannens kvarlåtenskap, löst och fast, så länge hon lefver, utan allt förbehåll, antingen hon lefver gift eller ogift. Men då denna disposition hvarken kan eller bör försvaga barnens arfsrätt efter lag, så önskar jag, som vill hafva rena händer, att den arfslott, som efter denna bouppteckDnings belopp salig Greigs tvenne omyndiga söner tillfalla kan, blifver dem i fast egendom försäkrad, dock oskiftad, så länge modren lefver, likmätigt fadrens testamente. Huruvida räntorna af barnens arfslott kunna anses tillräckligt svarande mot kostnaden af deras underhåll och uppfostran under deras omyndiga år, hemställes till vederbörandes pröfning. Med glädje och visshet känner jag blott, att så länge jag lefver, skola min afdöde vän, Henry Greigs barn aldrig sakna en faders ömma omvårdnad, så framt de vilja likna sina föräldrar, blifva goda och nyttiga menniskor. För att lägga mina grundsatser i denna delen för öppen dag, förklarar jag offenteligen, att jag icke anser mig berättigad att till min enskilda fördel använda det minsta af den egendom, sal. Greig under mångårig möda och arbete för-värfvat. Jag gifter mig icke

med hans egendom utan med en dygdig maka, hvars ägande hos mig har ett högre värdeän alla kapitaler. Af sådana tänkesätt styrd kan jag med tryggt samvete inträda som man och fader i detta hus.»

Bröllopet firades förmodligen i början på juni, det vill säga omedelbart efter sorgårets slut för den ena parten. Den 16 i denna månad är Manderfelt faktiskt åter gift, såsom synes af följande annons i »Göteborgs Tidningar» af nämnda dag:

»Då jag numera som änkefru Greigs man inträder i boets rättigheter och förbindelser, anmodar jag mina medborgare, som antingen förr haft eller hädanefter vilja hafva affärer med detta hus, att vända sig direkte till mig själf för att pröfva, i hvad mån jag kan förtjäna deras förtroende och uppfylla mitt valspråk, ordning och redlighet. Vid detta tillfälle åligger mig äfven som plikt att varna en hvar för att utlämna pänningar eller pänningevärdt till hvem det vara må utan mitt eller min hustrus skriftliga bevis medföljer, ty endast dessa honoreras promt af

Carl Manderfelt

verkelig borgare och karaktäriserad Landtråd.»

Enligt egen förklaring gifte sig Manderfelt ej med några kapital utan med en dygdig maka. Kapitalen vore ej heller så stora, då efter den Greigska bouppteckningen tillgångarne endast med 2,646 rdr öfversköto skulderna.

Men till de förra hörde dock huset n:o 39 vid Drottninggatan att bo uti, och därtill kom det värdefulla arrendet af stadens slussverk och kvarn, som säkerligen, om väl skött skulle lämna god inkomst.

Verklig borgare, som Manderfelt kallar sig i sin annons, varder han dock först den 5 oktober detta samma år, då han såsom handlande i staden erhåller burskap.XXIX.

Tidningsfajd.

Borgaren med det vackra namnet och den klingande titeln glömmer dock ej, att han äfven är politiker och skriftställare. Den tid, som affärernas skötande och smekmånadens ömma omsorger kunna lämna honom öfrig, ägnade han förmodligen som förut åt politisk och ekonomisk läsning, åt brefskrifning samt en och annan gång åt offentliggörande af sina åsikter i stadens dagblad.

Under denna senare verksamhet finna vi honom snart invecklad uti en rätt hetsig polemik, hvars olika skiften må här nedan återges såsom ej saknande ett visst komiskt intresse.

Såsom prolog till striden kan betraktas en af Mander-felt — nu med hans fulla namn — undertecknad till såväl »Göteborgs Tidningar» som »Göteborgs Allehanda» inlämnad artikel, hvaruti till besvarande framställes följande spörsmål:

»Om det är en bevist och solklar sanning, att en väl styrd handel vore en af hufvudkällorna till rikets uppkomst, i hvad mån befordra eller förhindra vissa ekonomiska författningar detta ändamål?» Han ägde icke — förklarar författaren — dumhet och högfärd nog, att tilltro sig alla erforderliga kunskaper till ofvanstående frågors besvarande i all den vidd, som ämnets vikt förtjänade. Men just på denna grund utbad han sig »sina medborgares» biträde, mogna tankar och råd, helst skriftligen, till en sådan af-handlings fullkomnande.

Som man ser en ganska anspråkslös inbjudning till offentlig diskussion.

Denna inbjudning tycks dock till en början hafva förklingat ohörd, och först sex veckor senare skulle diskussionen komma i gång. Detta efter en af Manderfelt inlämnad ny artikel, hvaruti han — alltjämt med öppet visir — i »Alle-handa» riktar ett skarpt klagomål mot myndigheternas åtgärd att upptaga inkvarteringsafgifter, då en kasärn till en kostnad af tio tunnor guld nyligen blifvit uppförd. Om det funnes tjuge till trettio familjer, förklarar han, som utan afsaknad kunde fördraga alla bördor, så borde aldrig glömmas, att tusende skulle digna därunder. Efter att hafva uppmanat stadens magistratspersoner till noggrann vård om borgerskapets privilegier slutar han med följande utbrott: »Jag har som husägare och borgare i staden icke

mer än en röst, men oupphörligt skall denna svaga röst tala för de fattigare och enfaldigare af mina medborgare,

som ej kunna tala för sig själfve; ty jag menar, att deras rättigheter äro likaså heliga som de mäktigas; jag menar, att vi åtminstone i lagens ögon äro alla lika, när fråga är om rätt, och att de, som handhafva lagarne, måste sätta sig öfver alla de fördomar, som prydt fåkunnighetens ocli mörkrets tidehvarf. Att tiga med sådana sanningar, så ofta de kunna talas med foglig frimodighet, när det gäller medborgares lagliga rättighet, vore en feghet, hvaruti jag aldrig tänker göra mig brottslig, så läqge jag lefver som borgare i detta samhälle; och en gång måste sanningen segra. Väktare, hvad lider natten?»

Nu kommer det svar. Några dagar därefter får man nämligen uti »Göteborgs Tidningar» under rubriken Samtal läsa följande anonyma framställning:

A. »Jag lyckönskar dig min vän som göteborgsbo: din stad måste vinna i upplysning och anseende, sedan den bland sina invånare kan räkna verklige borgare och karaktäriserade hofrådet Carl Manderfelt.»

B. »Huru så, min vän?»

A. »Är du väl okunnig om denne nitiske folkupp-lysares bemödanden för sina medmänniskors sällhet, har du ej hört hans upprop i Göteborgs Allehanda n:o 95?»

B. »Nej! Jag bekänner uppriktigt, att jag sällan läser stadens dagblad. De utländske nyheterna inhämtas mera fullständigt ur tyska avisorna, och kungörelserna angå mig icke.»A. »Men herr Manderfelt vore illa belönt för sin möda, om ej sådane sanningens vänner, som du, äfven lärde känna hans nit. Icke är han nöjd med det'bifall, som på näringsställen eller dylika samlingsrum ljuder till hans ära; han hör väl gärna den mera upplystes lof,

ehuru han egentligen höjer sin röst för den fattigare och enfaldigare.»

B. »Men förtjäna hans arbeten då läsas?»

A. »Arbeten äro de just icke, min vän, ty slumpen synes hafva alstrat både tankar och uttryck 1 Om de förtjäna att läsas, är en fråga, hvilken en viss slags allmänhet redan med ja besvarat. — Demagogen får alltid medskrikare.»

B. »Hvem har då gifvit honom rättighet att höja sin röst för folket?»

A. »Snillet har rättighet att obudet meddela sig till de okunniges upplysning; men snille måste då gifvas. Fåfängan, skritklådan och begär efter anseende äro andra motiver, hvilka ofta inbilla den egenkäre ägandet af en rättighet, som förnuftet bestrider.»

B. »Men skrifver han då nonsens?»

A. »Kanske min vänl Jag vågar ej döma. Misstag äro åtminstone ej sällsynta.. Han påstod till exempel i det nämnda dagbladet, att Göteborgs stad utgifirit öfver tio tunnor gtild till kasärnbyggnaden.»

B. »Denna summa har visst icke staden utgifvit. Kostnaden bestriddes af borgerskapet genom upptagne lån af enskilde medborgare, och inkvarteringskommissionen betalar räntan härföre. En författare bör känna, hvad han skrifver.»

A. »Ja, en författare. — En utropare, uppmanare, en skrikare är ej författare.»

B. »Men, om ämnet är illa valdt, om grundsatserna äro falska, är då stilen så skön, att den ger värde åt dessa foster, hvilka efter ditt påstående skola upplysa och hedra Göteborg?»

A. »Stilen är svulstig nog efter tidens sed. Metapho-rerne tämligen hårddragne. Magistratspersonerne kallas väk-tare, och herr landtrådet tillfrågar dem: Hvad lider natten? Förstår du denna sublima fråga? För min del tycker jag, att väktarena borde hålla visst folk inom hus för att slippa blifva oroade genom onödiga frågor.»

B. »Jag tycker så äfven. Efter hvad jag hör, lär jag ej komma att läsa herr Manderfelts utrop.»

A. »Uppriktigt sagdt, min vän, den mindre enfaldiga allmänheten önskar äfven slippa läsa den.»

Detta skarpa anfall besvarar Manderfelt genast på följande sätt i den anonymes egna språkrör:

»Till samtalaren i n:o pj och 96 af dessa Tidningar.»

»Om min herre, innan han företog sig att skrifva emot mig, gjort sig den mödan att lära känna min personliga karaktär och mina tänkesätt som undersåt och medborgare, tänkesätt som jag ofta i publika skrifter som verkelig författare ådagalagt, tänkesätt dem jag vid flera viktiga tillfällen fatt bevisa, så hade min herre åtminstone icke tillåtit sig att på mig använda såsom smädeord: demagog, utropare, uppmanare m. m., så hade min herre icke misskänt renheten i mina afsikter, icke förvrängt sanningen i mina ord, så hade min herre under sitt fulla namn talat mig till i ett språk, som jag kunnat besvara, anständighetens och förnuftets språk, ty på ovett och ondska har jag aldrig lärt svara. Paskiller öfverlämnar jag åt lagarnes näpst eller åt allmänna föraktet.»

Manderfelt.

»P. S. »Jag skänker min herre gärna efter alla möjliga titlar, ty den jag mest värderar, att vara tänkande människa och redlig medborgare, trotsar jag själfva helvetet att be-röfva mig. Men upplysningsvis vill jag blott säga min herre, att jag aldrig var hofråd, utan att i konung Gustaf III:s nådiga fullmakt tillägges mig lika namn och värdighet med kungl. svenska landtråderne i Pommern.»

Denna kraftiga tillrättavisning hjälper ej. »Samtalaren» har blodat tanden och fortsätter fejden dagen därpå i ett delvis satiriskt anförande, hvaruti landtrådet framställes såsom den där förde de fattigares talan med tillgjord värma, medstora ord, prunkande eller ohöfligt. En sådan person blefve alltid farlig i en stat, ty om än nationen utgjordes af aldrig så stilla och trogna undersåter, väckte han likväl misstroende till de styresmän, som voro allmänheten närmast, och skördade ett anseende, som kunde missbrukas. »Herr landtrådet må ock sluteligen tillåta mig en fråga, väckt genom herr landtrådets» (första) »anförande uti Göteborgs Allehanda n:o 77», så heter det till sist i detta genmäle. »Herr landtrådet säger sig icke hafua högfärd och dumhet nog. Huru mycket skulle väl herr landtrådet önska sig af förra eller senare slaget? Var måttlig i edra begär, min herre, eller skall det bli en afgjord sanning, att den rike aldrig är förnöjd med sin lott?»

Den näsvise »samtalaren» har synbarligen ungdomens käckhet och stridslystnad till sitt förfogande, om han äfven ej kan tillerkännas någon egentlig kvickhet. För det bedagade landtrådet ser det därför efter dessa hugg tämligen illa ut. Synnerligen hårdt är det äfven för honom att, då han en enda gång i sitt lif verkligen visat sig anspråkslös, just på denna grund varda anfallen. Lyckligtvis kommer honom en tredje person till hjälp med följande inlaga i »Allehanda»:

»77// herr landtrådet Carl Manderfelt.»

»Jag vet väl, att den verkliga förtjänsten är öfverbåde tadel och beröm; men om de redligas högaktning och förtroende för edra insikter och tänkesätt samt deras utmärkta ovilja och förakt för den, som under namnlöshetens mask i ett af våra dagblad sökt, fast förgäfves, att göra eder misskänd, kunde tjäna herr landtrådet till någon uppmuntran eller belöning, så njut trygg denna belöning, den tillägnas eder uppriktigt af alla sannings-älskande och rättänkande medborgare.»

Opartisk.

För egen del insänder landtrådet samma dag i »Göteborgs Tidningar» följande korta genmäle:

11. — Ing man-Manderfelt.»Min herr paskillant!*

»Skratta så högt ni kan, men solo, ty ni lärer ej finna många medskrattare! Det gifves tvenne försökta recepter att kurera paskillanter: prygel eller laglig näpst. Hvad behagas ?

Manderfelt.

Sedan motståndarnes antal fördubblats, anser sig »samtalaren» å sin sida äfven böra uppbåda en — sannolikt fingerad — vapendragare. I »Tidningarnes» nästa nummer finner man följaktligen såväl en vers från Alldeles opartisk som ett stycke prosa af Författaren till samtalet.

Versen är af följande lydelse:

»Hvad svensken kallar käpp i Pommern heter stock, gjord för hvar stockdum af naturen; och den, som ger recept, han har väl smakat ock ingredienserna till kuren.»

Möjligen syftar denna okvicka vers inte allenast på det prygel, hvarmed Manderfelt hotat, utan äfven på den med förgylld knapp prydda käpp, hvarmed han lär ha vandrat omkring på stadens gator, käpp hvars längd och ståtlighet väckte skolgossarnes beundran och häpnad.

Inlägget på prosa är långtrådigt och torde här saklöst kunna öfverhoppas. Dess hufvudsakliga innehåll är, att man för sista gången besvarade herr landtrådets och dess väns anförande, därvid insinuerande, att den till hjälp komne »Opartisk» ej skulle varit någon annan än herr landtrådet själf.

Härpå i »Tidningarne» den 21 augusti följande sista replik från den angripnes sida:

»Jag har hittills hört på paskillantens gläfs emot mig utan minsta uppmärksamhet, men sedan han börjat skälla för groft, måste jag väl låta honom lära att veta hut. Farväl, Alldeles opartisk samtalare, tills vi träffas på rätta

stället!

Manderfelt.Därmed är den skarpa polemiken slut, uti hvilken Manderfelt, som man ser, ingalunda dragit det kortaste strået. Sista ordet hade han i alla händelser fatt behålla.

Hvem »paskillanten» var, kan man ej bestämdt veta. Man gissar på den unge, inbilske stadsnotarien och vitterlekaren A. D. Hummel, som vid denna tid ännu vistades i staden.

XXX.

Affärs- och kommunalman.

Det har redan nämnts, att Manderfelt genom sitt gifte blifvit arrendator af stadens slussverk och kvarn. På vinsten af denna affär tycks han hafva gjort sig goda förhoppningar, ty han skyndar begära förlängning på sju år af det den 1 oktober 1809 utlöpande kontrakt, som hans »företrädare i äktenskapet» med staden ingått, hvilken begäran äfven af magistraten på vissa vilkor beviljas.

Dessa vilkor äro, att Manderfelt före förlängnings-tidens början skall låta på egen bekostnad fullborda en redan påbörjad kanal med därtill hörande damfästen, för hvilka arbetens ordentliga utförande han bör ställa vederbörlig borgen. Har han inte satt kanalen i fullkomligt stånd ett halft år före den 1 oktober 1809, varder han vid denna sistnämnda tid utan gensägelse skild från arrendet.

Säker i sadeln således för en lång tid bortåt bereder han sig nu att med »ordning och redlighet» sköta sin rörelse. Han far af magistraten en ny taxa fastställd för

slussning och målning och utber sig i en annons den vänskap af samtlige sina värde medborgare, att de täcktes hos honom anmäla hvarje skälig orsak till klagomål öfver behandlingen vid kvarnen, då han genast skulle rätta allt,hvad rättas borde. Ty att drifva detta verk till allmänhetens förmån skulle beständigt blifva hans förnämsta syftemål.

Detta är ena sidan af hans valspråk — redligheten. Om den andra sidan — ordningen — vittnar följande af honom den 21 december i »Göteborgs Tidningar» inlämnade annons:

»Då jag med nästa års början själf antager hela administrationen af denna stadens under arrende hafvande slusskvarn, så behagade alla, som vilja mala vid detta verk, låta uttaga sina nummer eller kvarnsedlar på mitt kontor, Drottninggatan n:o 39, alla dagar för- och eftermiddagar från den 1 januari tills vidare, då hvar och en kan vara förvissad om att få mala utan uppskof i den tur, han inkommer. Och, om minsta oordning skulle begås af mitt folk, skall sådant genast rättas, så snart det hos mig an-mäles. Bryggarne och bagarne, mina synnerligen goda vänner, kunna för deras mera bekvämlighets skull få med mig hålla kontraböcker för att kvartaliter likvideras, ty jag vill helt opartiskt göra verket så nyttigt som möjeligt är för alla mina medborgare. Äfven öfver slussafgifterna kan kontraböckar hållas för deras bekvämlighet, som det åstunda.»

Af härefter följande annonser framgår, att han ej allenast utför mäld och slussning utan äfven idkar mjöl-och grynhandel. Såväl i hans försäljningsbod vid slussen som i hans hus, n:o 39 Drottninggatan, kunde alla dagar köpas och betingas större och mindre partier af bästa mjöl-och grynsorter. Äfven från andra städer och landsorter är han villig mottaga rekvisitioner. Alla, som ej fordrade af honom annat, än det han fordrade af andra, nämligen billighet och redbarhet, skulle fa orsak att vara nöjda. Efter den 1 april tycks han hafva inrättat ytterligare en salubod uti fru direktörskan Törngrens hus vid Kungsgatan, där han äfven annonserar en hel del mjöl- och grynsorter, ansvarande för såväl varornas godhet som en ärlig behandling från säljarens sida.

Men inte allenast i afseende på sin affär visar sigManderfelt som verklig borgare. Han vill äfven som god samfundsmedlem verka för det allmänna bästa. Ett tillfälle härtill erbjuder sig, då på allmän rådstuga den io november 1801 en högviktig fråga föreligger till behandling.

Det gäller anskaffandet af medel till stadens nyinrättade fattigförsörjning, den första ordnade fattigvård i riket. Åsikterna härom äro delade; somliga af borgerskapet yrka på uttaxering, andra åter — och dessa äro flertalet — föredraga ett vädjande för hvarje år till den frivilliga välgörenheten.

Manderfelt, som å nämnda allmänna rådstuga uppträder med ett långt anförande, erkänner det berättigade uti de båda åsikterna, ehuru han för sin del är mest böjd för den frivilliga beskattningen; han berömmer de värdige män, som förestå fattigförsörjningen, och frågar, om man skulle lämna dylike män utan understöd. »Bort en sådan tanke från borgarens bröst,» utropar han, och. redogör därefter för orsakerna till pänningmedlens otillräcklighet, på samma gång som han särskildt framhåller nödvändigheten af »ofta fader- och moderlösa barns» försörjning »Är det vår plikt att hjälpa den maktlösa vandraren under armarna,» förklarar han, »att han ej må försmäkta på den korta väg, han ännu har tillbaka för att gå ut från jämrens boning, så är denna plikt dubbelt helig och öm, att draga faderlig försorg för de späda uppväxande telningar, att de ej förkväfvas och förvandlas i okrut. Det vore ett mord emot mänskligheten att blottställa dem för att blifva uslingar eller brottslingar, förlorade för tid och evigheter, som vi kunna dana till nyttiga medlemmar af samhället.» Sitt tal slutar landtrådet med en uppmaning till sina medborgare att på stället tillsätta en kommitté af sakförståndige, redlige och erfarne män, som tillsammans med fattigförsörjningens direktion skulle utarbeta den bästa möjliga plan till ändamålets vinnande. Denna uppmaning vinner äfven församlingens bifall; en kommitté tillsättes omedelbart, hvarjänite ett antal personer på samma gång utses att gåomkring med subskriptionslistor och insamla frivilliga bidrag för det kommande året.

I kommittén insattes visserligen ej Manderfelt, men bland bidragsinsamlarne far han vara med. Man kan således säga, att hans uppträdande vid detta tillfälle krönes med en viss framgång. Också är han själf högst belåten och uttalar, efter ofvannämnda besluts fattande och valens företagande, till rådstugan följande erkännande ord:

»Den utmärkta samdräglighet, foglighet, beskedlighet och lugn, som härskat i denna vår rådplägning, länder mina göteborgska medborgare till högsta heder, och, när sådant tänkesätt beständigt får råda i våra sammankomster, skall Göteborgs borgerskap aldrig kunna blifva misskändt men äradt af alla redlige svenske män.»

Den 27 maj 1802 hålls åter allmän rådstuga i samma ämne, hvarvid kommitténs förslag företages till behandling.

Gillande kommitténs hufvudprinciper uttalar dock landt-rådet vid detta tillfälle sina betänkligheter mot det föreslagna sättet för medlens anskaffande. Han bestrider sålunda stadens förmåga att för fattigförsörjningen kunna bära en årlig beskattning af tie till tolf tusen riksdaler. »Väl har jag länge hört talas och skrytas öfver Göteborgs ofantliga rikedom,» förklarar han, »men, som jag tagit afsked af chimérernas värld och söta vanskligheter, har jag, sedan jag själf blifvit etablerad borgare på stället, funnit förmögenheten hvila inom några få och fattigdomen vara här såsom annorstädes allmänhetens lott. Betraktar man de lägre näringsklasser, huru få bland dem äga mer an knappa nödtorften ? Det är sannt, att öfverdrifna priser på alla handtverksarbeten måste göra dess afsättning trög, men det är lika sannt, att dyrheten på alla lifsmedel är skuld härtill, men hvem har skapat denna dyrhet? Ni själfva, mina herrar göteborgare! Hvarför slitas och öfverbjuda hvarandra på alla inkommande födevaror, hvarför vänja landtmannen att här få sina varor långt högre betalte än på något annat

ställe i riket? Ser man på de mindre handelssocieteter, så saknas all princip, enighet, öfverens-stämmelse och förståndighet till att göra deras handel säkrare och jämnare, den ena söker ofta att undersälja den andre för att i hast skrapa ihop några pänningar, och säkraste följden af en sådan vinglande handel blir bankrutter, misskredit, uselhet; kastar jag åter min blick på den större handelskåren, så finner jag icke den solida grundvalen, hvarpå deras förmögenhet kan hafva bestånd, så länge vår handel och sjöfart icke bero af de bäst öfverlagda spekulationer och kalkyler utan af de politiska orkaner, som ut-störta från de större kabinetter och aldrig erkänna andra lagar än öfvermaktens. Af dessa reflexioner drager jag den slutsats, att Göteborgs verkeliga han dels välsmakt icke blir den säkraste grund att bygga någon varaktig publik inrättning på, och att vi böra vara mycket försiktige vid nya bördors påläggande, så att de icke stanna på några få skuldror, hvilka därunder kunna digna.»

Af samma skäl vågar han ej tillstyrka den af kommittén föreslagna afgift på växlar. »Jag vill bestrida, så länge jag har en röst, som kan höras,» utropar han, »alla taxationer på mina medborgares frivilliga gåfvor, ty de äro onaturliga. Jag har själf med glädje erfarit under den tid, jag i min rote insamlat gåfvor och subskriptioner till fattigförsörjningen, att känslan för religion och människokärlek ännu andas i de flestas bröst, att många utan knorr gifvit snarare öfver än under sin förmåga, och att blott ett par käringar, hvars känslor förmodligen voro utnötte, visat mig på dörren.»

Att vidare referera detta hans anförande skulle bli för långt. Må det vara nog sagdt, att han häruti vidrör inte allenast kommitténs förslag utan mycket annat mellan himmel och jord.

Men fogligheten och samdrägligheten voro denna gång mindre. En minoritet, som dock utgjordes af stadens rikaste och dess mest ansedde män, yrkade mot mängdens mening på en bestämd fattigskatt såsom uteslutande sätt för medlens anskaffande. Man kunde ej enas, och rådstugan måste uppskjutas till hösten.Det var då, den 2 september, som borgaren Mander-felt åter lät höra sig — ibland höjande sig till det sublima ibland sänkande sig till burlesken dock utan att annat än undantagsvis vidröra självfva ämnet. »Låtom oss göra godt af all vår förmåga, medan vi lefva,» utropar han bland annat, »snart, ofta snarare än vi förmoda, befinna vi oss vid banans slut, och på det omätligaste fält, som då öpppar sig för vårt häpna öga, hvad se vi utom frukten af de frön, vi här utsått? Det är för sent att på grafvens bräddar utdela skatter, som man ej mer kan bruka, och att därigenom draga växlar för sig i evigheterna till en betalning af gammal gäld, hvilka ofta med protest torde komma tillbaka från den, som pröfvar hjärtan och afsikter.»

Efter att ytterligare hafva utslungat några fraser i denna tonart kommer han för ett ögonblick till självfva saken och påyrkar en frivillig beskattning, sådan den efter sakens natur och för medborgarnes heders och säkerhets skull borde vara. Såsom rättesnöre här vid lag kunde möjligen den allmänna bevillningen tagas, ehuruväl härvid en och annan orättvisa förekommit, sådan som den till exempel, att han själf nyligen blifvit alldeles för högt taxerad.

»Men jag står icke här och talar för mig själf,» fortsätter han, »en värdigare driffjäder höjer min röst, jag talar för mina fattigare medborgare, isynnerhet af den arbetande klassen. Dessa böra så litet som möjligt är få vidkännas tyngden. De, som släpa och svettas 6 dagar i veckan, icke på krogen men vid sitt arbete, böra vi åtminstone unna att på den sjunde få äta sin soppa och stek i lugn. Utom deras flit och möda att förskaffa oss allt, hvad till lifvets öfverflöd, bekvämlighet och nödtorft hörer, skulle den rikaste med alla sina pänningar lefva som en usling. En tunnor gulls karl, till exempel, ulan skor och utan byxor i vårt blida klimat, där man dväljes 7 månader om året vid kakelugnen, skulle föreställa en löjlig figur. Arbetaren, den aktbare arbetaren, är sin lön värd, och denna lön bör ejså hårdt kringskäras af skatter och pålagor, att han får litet eller intet öfver att mätta hustru och barn.»

Slutligen föreslår han, att hvarje stånd eller klass utnämner en deputerad för att sammanträda med taxerings-männen och gemensamt efter nogaste urskilning, oväldighet och samvete fastställa, hvad en hvar till fattigförsörjningen borde afgifva under de 3:ne första åren. »I denna kommitté,» förklarar han, »önskar jag få inträda blott som de fattiges assi stent eller taleman. Jag skall icke blygas för denna titel, emedan den är oegennyttig; och jag skall aldrig kunna förebrå mig den lågheten, att någonsin hafva smickrat de mäktigare på de svagares bekostnad. Skulle jag finna motstånd i tidens härskande känslolöshet för allt, som ej kittlai egennyttan, så skall jag dock aldrig upphöra att tolka sanning och att i detta lugna bröst finna min fred och frälse.»

Möjligen har denna vältalighet på »de fattigare och enfaldigare» af hans medborgare gjort något intryck. På rådstugans beslut inverkade den visserligen ej. Detta vardt nämligen, i motsats mot Manderfelts yrkande, upptagandet af en obligatorisk fattigskatt.

XXXI.

Bränd.

Åtskilligt vatten på sin kvarn både i egentlig och figur-lig bemärkelse hade Manderfelt i alla fall fått i Göteborg. Men äfven här skulle han snart drabbas af hårda motgångar.

En obetydlig förlust, som han fram på hösten får vidkännas, skulle ej förtjäna nämnas, såvida ej hans sätt att bära densamma utgjort ett bevis på hans filosofiska och toleranta världsåskådning. Tvänne honom tillhöriga ungkalkoner hade sluppit ut genom bakporten af n:o 39Drottninggatan. »Om en ärlig människa upptagit dessa,» heter det i hans annons härom i tidningen, »så torde jag se dem åter. Äro de fallna i röfvarehänder, så väl bekommit måltiden för denna gången!»

Värre är det med hans kanalarbete vid Nidsjö, hvar-till han enligt kontraktet med staden är förpliktigad. Han hade låtit gräfva kanalen, men visst folk, som i synen lyckönskat honom till ett arbete, hvilket de aldrig sett, och beklagat hans dryga utgifter, hade, så snart han vändt ryggen till, sökt förklena hela arbetet under påstående, att inte vattenverket vore försvarligt byggdt m. m. »Dessa fromma själar vill jag hänvisa till slussen och till Nidsjö med sina gratulationer för att där se, om de hafva ögon att se med, just finna motsatsen af hvad de falskeligen utspridt, och sedan njuta de i all maklighet det otäcka nöjet att ljuga allt hvad ljugas kan. Sladdret hör till dagens ordning; jag kan ej hindra det, jag kan blott pålägga mig själf att därvid blifva döf». Så uttalar han sig i en annons af den 1 december.

Men allt detta är småsaker mot hvad som förestår. En af de svåraste hemsökelser, som någonsin öfvergått Göteborg, skulle särskildt hårdt drabba den nyvordne affärsmannen. Den 20 december detta år — 1802 — utbryter en vådeld, som rasar nära tvenne dygn och lägger förutom domkyrkan hundrasjuttio hus i aska. Bland dessa är äfven Manderfelts eller hans frus, hur man vill kalla det. Och inte nog härmed; han själf varder vid detta olyckliga tillfälle svårt skadad. På hvilket sätt framgår af ett läkare-betyg, som Manderfelt sedermera bifogar en till konungen ställd underdånig ansökan om en honom långt förut lofvad ersättning, hvilken nu i hans svåra belägenhet vore honom så mycket mer nödvändig. Betyget, utfardadt den 28 december 1802 af stadsmedikus Carlander och regementsfältskär Ewert, är af följande innehåll:

»Landtrådet herr Carl Manderfelt, som vid eldsvådan härstädes den 20 hujus blef genom explosionen af en krutfjärding illa skadad, är ännu för närvarande i ganskabeklageligt tillstånd. Hela ansiktet utom hakan och nedre delen af kindbenen är i bulning efter förbränningen, högra ögat mycket inflammeradt, yttre sidan af vänstra handen och fingrarna i samma tillstånd som ansiktet, högra handen på lika sätt men ännu värre, emedan där tillika ett stycke af huden och underliggande cellulosa af mer än en riksdalers vidd sphacelerats och utfallit, så att senorne af fing-rarnes utsträckningsmuskler ligga blottade och till en del blifvit skadade; vänstra benet har fått en stark kontusion strax ofvanför inre fotknylen och bakåt hälsenan, hvarest nu efter styckets utfallande är ett tums djupt sår af ungefär 21/, tums längd och en tums bredd. Såret på högra handen blödde mycket den 25 sistlidne och natten därpå vid det mortifierade styckets aflossande, hvarigenom den lidandes krafter nog försvagades.»

»Att alla dessa skador medföra mycken sveda och värk är en begriplig och nödvändig följd, men de möjliga följderna för framtiden kunna ännu icke så noga utstakas, ehuru det är att befara, att högra ögat kan blifva lidande af inflammationen, om den icke låter sig snart hämmas, att vänstra fotens rörelser kan lida af kontusionen och påföljande djupa bulning, om några underliggande senor därvid äro skadade, samt i synnerhet att fingrarne på högra handen blifva mer eller mindre obrukbare i anseende till ut-sträckningssenornes skadande.»

Länge tycks han hafva lidit i följd af denna förskräckliga tilldragelse. Fyra månader därefter är han dock något så när återställd, om hvilket lyckliga förhållande han genom en annons på följande sätt underrättar:

»Af Allmaktens hand ryckt ur dödens eldsprutande gap och genom en värdig läkares sorgfälliga bemödande åter

helad, men ännu alltför matt för att personligen kunna af-lägga mina ¿skyldiga besök, betygar jag offentligen min varma och ödmjukaste tacksamhet mot alla både högre och lägre, som under mitt hårda lidande behagat bevittna mig sitt deltagande. Måtte ingen bland desse ädle och godenågonsin få smaka droppar af den bittra kalk, jag från mer än en kant ur rågadt mål måst uttömma 1»

I sina mystiskt religiösa utgjutelser hade Manderfelt ibland profeterat om förödelsens styggelse, som skulle komma öfver släktet. Denna hade nu öfvergått honom själf, och ingen kan förvånas, om han längtade tillbaka till den fridfulla landsbygden.

Nu hade han också — på hösten 1802 förmodligen —

— mot lån på inteckning i Ekarebol därifrån utlöst sina medarfvingar och följaktligen såsom ensam ägare af detta gods all anledning att här slå sig ned. Här finna vi honom äfven den 3 juni, under hvilken dag han skrifver till läkaren i Loka förklarande sig ej, såsom han ämnat, komma att besöka detta bad men anhållande i alla fall att få veta, om han skulle betala något för de redan tingade rummen. Gent emot Göteborgs stad är han i affärshänseende inte fullt så älskvärd, då han den 17 juni skrifver till högädla magistraten

— som haft den ogrannlagheten att förfölja honom med kraf på kvarnarrendets erläggande — att han nu vore på sin landtegendom för att sköta sin hälsa och inte sina affärer, samt att han vid återkomsten till Göteborg skulle besvara herr stadskamreraren Nordenbergs »ganska onödiga fruktan för arrendets betalande med kontant likvid.»

Att flytta tillbaka till Göteborg finner han dock ej för godt utan öfverlämnar tills vidare åt sina borgesmän att betala den utkräfda arrendesumman. Till förvaltare vid kvarnen antar han till en början sin brorson, C. O. Ingman, och efter dennes konkurs en viss Magnus Gewalt, själf alltjämt bibehållande arrendet, som dock längre fram skulle vålla honom inte allenast »odrägliga förluster» utan äfven både ledsamheter och processer.

Af en eller annan orsak har ej landtrådinnan följt med till landet utan, antagligen efter öfverenskommelse, kvarstannat i Göteborg.XXXII.

Landtbrukare och ståndsperson.

Rätt intressant skulle nu vara att se, hur landtrådet sköter sina fält och åkrar. Men af hans verksamhet på detta område hafva tyvärr spåren försvunnit. Det enda falt, hvarpå han ännu alltid med säkerhet kan anträffas, och som han inte ens på denna undangömda ort försummar att odla, är vältalighetens. Hans anspråkslösa forum är nu församlingens sockenstämma. Första gången han här uppträder är den 23 april 1804 och sista gången den 20 oktober 1805.

Hans märkligaste anförande till sockenstämmoproto-kollet torde vara ett skriftligt af den 13 maj 1804, då »välborne» herr landtrådet, förbehållande sig att framdeles till församlingens pröfning ingifva en närmare plan, propo-nerar anläggandet af ett med trenne bottnar försedt spannmålsmagasin för 200 tunnor spannmål, hvaraf 175 tunnor hafre och 23 tunnor råg. Till denna magasinsbyggnad utfäster han sig att bidraga med 100 rdr rgs samt lofvar vidare att anskaffa därtill behöfligt timmer och skänka 20 tunnor spannmål (15 tunnor hafre och 5 tunnor råg) till att börja självfva magasinsinrättningen, allt i den förhoppning att hvarje korn till utsäde i den fattiges hand skulle njuta den högstes välsignelse, den enda belöning han eftersträfvar.

Fortsättningen af hans anförande till protokollet i denna fråga utgör en verklig predikan. »Jag hoppas,» säger han, »att alla vältänkande medlemmar i församlingen villigt följa mitt efterdöme. Måtte ingen ibland eder tro sig vara förmögen nog att trotsa försynens lagar, de äro alla i Guds hand, vi så, vi arbeta, men Herren gifver växten. Tro därför icke, att du, som i år hafver mera, än du med ditt hus kan äta upp, att det så skall vara till evig tid 1 Ho har sagt dig, att icke dina barn och efterkommande en dag kunde tränga till brödfödan af detta visthus och skolaförbanna dig i grafven, för det du motstod medlet till deras räddning! Tänk icke du, som kan skratta åt den fattiges tårar, när du säljer honom dyrt sädesskäppan, hvarför han ofta måste arbeta med blodig svett, tänk icke, Herrans öga ser mig ej, Hans hand träffar mig ej, då den kanske redan är utsträckt öfver ditt hufvud; ådrag dig därför icke suckar, då du borde skörda välsignelse 1 Detta lände såsom ett minne för eftervärlden af hvad skäl jag, såsom både kristen och människa har tillstyrkt detta magasinet, och de af församlingen, som äro af lika

tankar med mig, skola också en dag välsigna den stund, de därtill samtyckt.»

Det är vältalighetens demon, skulle man kunna, säga, som här far fram.

Den utlofvade planen, hvars antagande skulle utgöra ett vilkor för hela företaget, tycks dock aldrig hafva framlagts.

De svårt brända fingrarna hafva, som man finner, återvunnit den gamla färdigheten att skrifva. Till och med på den gamla bortglömda lyran kunna de ännu leka, det visar en sång på den förut nämnde brorsonens, handelsmannens i Göteborg, herr Carl O. Ingmans »bröllopsdag med» mademoiselle Sara F. Högvall i Stafnäs prostgård den 21 oktober 1804. Af detta kväde må här anföras den sista versen, hvars sista rader tyda på författarens egna personliga erfarenhet:

»När hvardagshopens veka själar af skuggverk bygga lyckans slott, när gulds och höghets låga trälar blott trifvas under nya brott, då, CARL, uti din SARAS famn glöm, att din värld är full af narrar, att afund bits men bleknar, darrar vid skymten af ett redligt namn!»

På jordbruk och landthushållning ledsnar landtrådet snart emellertid. Detta till den grad, att han genom gåfvobref af den 12 mars 1805 skänker hela Ekarebol till sin brors-dotter, Beata Ingman. Såsom ren frikostighet får väl denna gåfva dock ej uppfattas utan kanske snarare som en sorts fint af en i klister kommen affärsman.

Söndagen den 4 augusti 1805 går han för sista gången till skrift uti Bolstads kyrka, och på senhösten samma år inflyttar han ånyo till Vänersborg för att där såsom ståndsperson taga sitt hufvudkvarter.

I afseende på hans verksamhet de första åren af denna tid stå högst få underrättelser till buds. Förmodligen har han gjort skäl för sitt danska understöd genom rapporter till vederbörande, och såsom lifligt intresserad kommunalman har han gifvetvis äfven deltagit i stadens allmänna rådstugor, ehuru detta senare genom rådhusets och dess arkivs brand nu ej låter fastställa sig.

Någon litterär verksamhet har han under denna tid ej utöfvat, åtminstone ej i tryck utgifvit något arbete.

De enda tillgängliga uppgifter rörande hans förhållanden äro mantaislängdernas torra data. Af dessa erfar man, att landtrådet Manderfelt haft hos sig boende mademoiselle Beata Ingman (brorsdottern) samt i sin tjänst en piga och en dräng, äfvensom att han skattat för kalesch, schäs och guldur, hvarjämte han erlagt afgift för kortspel.

v

XXXIII.

Politiken igen.

Naturligt hade varit, om Manderfelt, nu en sextioett års man, trött af år, skiften och vedermödor, i sin lilla vrå af världen låtit sig af inga yttre stormar störas i sin hvila och sina betraktelser. Men, att han åren 1808 och 1809, då Sverige råkat i krig med både Danmark och Ryssland på en gång, att han under en så storartad —ehuru visserligenkinkig — konjunktur skulle förhållit sig stilla, det hade varit för mycket begärdt af den gamle partigängaren. Nej, nu om någonsin gällde det för honom, att fatta pennan och hålla sig på benen! När därtill kom, att ingen mindre än Manderfelts gamle patronus, Armfelt, hade beklädts med öfverbefälet öfver den mot Norge opererande västra armén, så kan man ändå bättre förstå den forne underhandlarens ifver.

Den 14 mars 1808 anländer Danmarks krigsförklaring till Stockholm. Den 9 april är Manderfelt i Karlstad och inlämnar eller insänder därifrån till Armfelt en på franska affattad promemoria om Norges politiska och militära ställning.

Efter att hafva talt om sitt gamla nit, som återupp-tändts vid fosterlandets fara, vid hans konungs omringande af sammansvurna fiender, om sin önskan att ännu göra några väsentliga tjänster på grund af sin ingående kännedom af det land, man går att anfalla, öfvergår Manderfelt till faran af ett infall i detta samma land. Armfelt kunde med sin tappra armé och sina militära talanger göra allt utom det omöjliga. Fästningarna Fredriksten, Fredrikstad och Akershus, vid hvilka franske ingeniörer anställts, vore försedda med förråd af alla slag för ett år. Akershus'

kanoner beströke Kristianias gator. Arméns befälhafvare, prinsen af Augustenburg, vore ett slughufvud med goda kunskaper. Alla vägar, på hvilka Armfelt skulle kunna gå fram, vore spärrade med förhuggningar. Generalen måste vänta sig stora hinder och bakhåll öfver allt. Med svenska arméns ringa styrka och omöjligheten af att medföra lifs-medel skulle denna armé, efter att hafva inträngt i Norge, gå sin upplösning till mötes. Enda möjligheten till framgång låge i Englands kraftiga hjälp såväl till lands som sjöss, men engelska politiken vore trolös, och engelsmännen kunde till följd af handelsförbindelser betraktas som norrmännens naturliga bundsförvanter. Det vore Rysslands infernaliska politik, som drifvit Sverige och Danmark till strid för att, sedan dessa riken sönderslitit hvarandra, lättarekunna dela hvad af dem återstode. När han tänkte härpå, vore han färdig att dö af sorg, men innan han dog, skulle han dock vilja i det djupaste af helvetet instoppa denne världens förhärjare, detta odjur, Bonaparte, som vore första orsaken till alla våra olyckor!

Men om en militärisk ockupation af Norge vore så godt som omöjlig och ett försök därtill ytterst farligt, vore förhållandet annat med en fredlig eröfring af landet. Och härmed kommer Manderfelt fram med den gamla planen från Gustaf III:s tid att locka norrmännen till förening med Sverige. Denna anslutning, ginge nu, efter den store statsmannens grefve Bernstorffs död, ändå lättare än förut, synnerligast som Fredrik VI som konung ej vore på långt när så älskad, som han varit som kronprins. Norrmännen skulle blott tillförsäkras inte allenast sina gamla privilegier utan äfven en ändå mera utsträckt frihet — under engelsk garanti. Detta skulle man från svensk sida lofva och bokstafligen hålla, så kunde en förening med Sverige möjligen låta sig göra.

Detta är i korthet innehållet af promemorians första del, hvaruti Manderfelt framställer det välrustade Norge såsom för svenska armén ointagligt, en framställning, som i betraktande af sistnämnda armés ringa styrka och otillräckliga utrustning visserligen synes öfverflödig. I senare delen kommer han till sina egna intressen. Här fram-hålles, huru Armfelt hade önskat Manderfelts närvaro under detta mödosamma fälttåg, hur denne senare nog äfven skulle kunna vara till nytta uti ett land, där han tillbragt åtta år, bibehållit många vänner och förbindelser med de förnämsta personer, hvarifrån han äfven fått sin hustru, den danske amiralen von Akeleyes enda och i alla afseenden aktningsvärda dotter. Men, innan han tänkte på att uppfylla generalens önskningar i afseende på denna förfärliga resa, hade han en högst helig plikt att uppfylla, den, att sätta sin fattiga och talrika familj i säkerhet och skydd mot nöden. Hans enda återstående ressurs vore nämligen en årlig ränta på 2,000 rdr sp., som han köpt i Köpenhamn

12. — Ingman-Manderfelt.för 20,000 rdr — återstoden af hans hustrus förmögenhet. Och denna från ett pänningverk under kunglig garanti utgående lifränta skulle han ganska sannolikt för alltid förlora, om man finge veta, att han tagit en verksam del uti kriget mot Danmark. Af detta skäl, huru liflig hans önskan än vore att tjäna under en general, som han högaktade och älskade sedan tjuge år tillbaka, kunde han ingenting göra, förrän kungen genom sin nådiga resolution beviljat den ansökan, som han, med föresats att ej anförtro sitt närvarande och kommande öde i någon annans händer än hans majestäts, nyss direkt med en kurir afsändt, en ansökan, som han smickrade sig med att generalen god-hetsfullt skulle understödja.

Och inte nog med denna promemoria. Manderfelt författar äfven proklamationen till norska folket vid svenska arméns öfverskridande af gränsen. Uti denna proklamation heter det bland annat, att svenskarne ingalunda ville förleda till otrohet mot den lagliga regeringen — »denne krigsmaade, uhört blandt nordens folk, bruges blot af Russer og Tartarer» — dock framhållas de fördelar, som skulle följa, ifall Sverige segrande utginge ur striden. Intet ok skulle då trycka det fria norska folket, dess privilegier skulle utvidgas, inhemske ämbetsmän tillsättas, självbeskatt-ningsrätt erhållas m. m.

Armfelt, som redan tjuge år förut bländats af Man-derfelts djupa insikter och i detta fall ännu ej tycks hafva fatt ögonen öppna, insänder till konungen både promemoria och proklamation. Och sannolikt har generalen äfven på samma gång förordat Manderfelt till erhållande af någon intendentplats vid armén, då en ersättning till denne från den utarmade statskassan väl ej kunde komma i fråga.

Gustaf Adolfs svar är sådant, man af denne olycklige men rättrådige monark kan vänta. »Jag återsänder Man-derfelts memoire,» skrifver han, »som kan vara väl grundad, i afseende till hvad han däri nämner om Norges

försvarsanstalter och svårigheten af anfallet mot detta land. Meni anseende till det politiska vill jag ej fullkomligt instämma i dess gjorda betraktelser, ty den utgifna proklamationen synes mig innefatta allt, hvad som fordras; och att gå längre blifver alltid ett sätt att förföra från plikter och skyldigheter, hvilket är en obehaglig utväg, och som af erfarenheten blifvit ännu mer afskyvärd. Jag kan heller ej tillåta Manderfelt att göra tjänst vid armén, emedan dess person ej är så väl känd, som därtill fordras.»

Svenska armén inföll som bekant den 15 april i Norge men gick efter ett par obetydliga krigshändelser snart tillbaka på eget område, hvarpå hela kriget ända tills fredens afslutande halftannat år därefter antog karaktären af en gränsbevakning. Härunder var det underhandlingar, hemliga och officiella, som mer än militära operationer sysselsatte befälhafvarne å ömse sidor.

Vi kunna följaktligen ej känna oss öfverraskade att den 19 juni finna Manderfelt i norska högkvarteret uppgifvande sig som parlamentär från svenske öfverbefälhafva-ren med uppdrag att underhandla om vapenstillestånd, en sak på hvilken prins Kristian August dock ej tycks vilja ingå. Parlamentären passar emellertid vid detta tillfälle på att för vidare befordran öfverlämna ett chiffreradt bref till den nuvarande statsministern grefve Bernstorff d. y., hvilket bref med några uteslutningar är af följande lydelse:

»Ni skall utan tvifvel bli förvånad att se mig här, men Ers Excellence skall snart finna, att den gamle Manderfelts nit och tillgifvenhet för er konung och ert land aldrig åldras.»

»Det är förmedelst ett parlamentärpass från general Armfelt, som jag kommit till prinsens af Augustensburg högkvarter, och har jag af denne senare herre äfven blifvit med godhet mottagen.»

»Det är här, jag andas en friare luft än i Sverige Jag bör begagna mig af den tillåtelse prinsen gifvit mig. att sända mitt bref på en säker väg till Ers Exc. Knappt hade baron Armfelt blifvit öfverbefalhafvare för armén, förrän han kallade mig till sig att bistå honom med minaråd. På samma göda skäl som år 1790, då han vardt utsedd att göra ett infall i Norge, afrådde jag honom från all anfallsrörelse mot ett land, som han ej skulle kunna intaga med 100,000 man. Han insåg sanningen af mina grunder, gjorde flera gånger föreställningar hos konungen, men allt förgäfves, ty hans svenska majestät tar inte skäl. Generalen fick de mest positiva order att anfalla på olika punkter, och utgången har visat, det hans majestät i själfva verket hade orätt.»

... »Emellertid fann hans majestät uti min freds-promemoria så mycken kännedom af landet och det folks natur, som han ville bekämpa, att han erbjöd mig en plats som generalkrigskommissarie med 4,000 Rdr Bankos lön. Jag afböjde naturligtvis detta förslag, föregifvande min stora okunnighet uti alla dessa ämnen; den verkliga orsaken var, att jag förstår dylika saker allt för bra, men att jag på grund af de heligaste plikter, som binda mig vid konungen af Danmark, ej mottager någon befattning, af hvad slag det vara må, under denne lille högst olycklige konungs af Sverige regering.»

»En sanning är, nådige herre, att han ej kommer att stå sig länge, sedan hans trosbekännelse blifvit Jungs Erklärungen über die Offenbarung Johannis, och sedan han tror, att ärkeängeln Gabriel skall nedstiga från himmelen för att på en hvit häst sätta sig i spetsen för hans arméer och nedlägga vilddjuret ur afgrunden, som han kallar Bonaparte. Men, under det att han tror på underverk, tänker nationen allvarsamt på att aflägsna honom från tronen. Allt lagar sig här till en stor hvälfning, som äfven för landets räddning är nödvändig ...»

»Mer än någonsin i stånd att genom mitt inflytande på baron Armfelt och det oinskränkta förtroende, han för mig hyser, gifva väsentliga prof på min obrottsliga trohet emot eder konung, som äfven är min, skall jag försöka, om det är möjligt, låta er fa underrättelser om mig genom prinsen här, då hvarje direkt brefväxling med Köpenhamn är af bruten. Emellertid skall jag söka på den merkantilavägen sända mitt kvitto på min pension, som jag af försiktighet måste kalla lifräntepension...»

Det framgår också af ett bref utaf den 30 juni från kungen af Danmark till prinsen af Augustenburg, att, om äfven Manderfelt såsom parlamentär ej tages allvarsamt hans hjälp dock i annat afseende fortfarande påräknas af danska regeringen. »Manderfelt,» skrifver kung Fredrik, har redan för öfver sjutton år sedan spelat en roll af spion för såväl oss som de svenske; emellertid bjuder klokheten att låta honom utfå hans pension, när hans

anvisning kommer in.»

Från svensk sida träffar honom likvisst nu en motgång. Den i onåd fallne Armfelt skiljes i medlet af augusti från befälet öfver västra armén, och därmed kommer äfven Manderfelt att för någon tid utveckla mindre verksamhet.

Hos Gustaf IV Adolf försöker han i alla fall i början af juni 1809 ännu en gång sin lycka. Han insänder en underdånig ansökan, hvaruti han förklarar sig genom krigets fortfarande vara beröfvad hoppet att utfå sin enda ressurs, en dansk lifränta, hvaraf han i många år, och — han vågar tillägga, hvad hela publiken kände — hvaraf många fattige med honom lefvat. Bönfaller på denna grund om hjälp, hemställande till hans maj:ts eget aller-nådigste välbehag »räddningssättet», antingen hans maj:t täcktes tillåta honom af ränteriet i Vänersborg uppbära 2,000 rdr sp. såsom förskott på den danska lifräntan mot hans revers, att denna summa återställa, när han komme i åtnjutande af berörda lifränta, eller ock att aller-nådigst förunna honom en post, hvarvid han kunde blifva nyttig i hans maj:ts tjänst, och hvartill han i underdånighet vågar föreslå en reseintendents beställning för att inspektera alla västra arméns sjukhus.XXXIV.

Efter statshvälfningen.

Manderfelt hade i afseende på Gustaf IV Adolf spått rätt. »En stor hvälfning, som äfven för landets räddning var nödvändig,» inträffade verkligen.

Man kan också förstå, att profeten skulle gnugga händerna och spritta af lifaktighet. Den sträfve Gustaf Adolf efterträdd af den tillgängligare farbrodern, nya män i regeringen, af hvilka möjligen något stode att vinna, och därtill riksdag, konstitution, tronföljd, fred! Så mycket att stå i för landtrådet! Så mycket att skrifva om!

Länge hade hän afhållit sig från den offentliga diskussionen. Nu kastar han sig in i densamma med en förvånande ifver.

Åtminstone fyra häften — hvaraf två under bibehållande af anonymiteten — utslungar han rörande dagens brännande frågor. Men sannolikt har han anonymt skrifvit ännu flera, ehuru man ej, där »svenska blodet» och vissa andra älsklingsuttryck fela, kan vara absolut säker på författarskapet. Dessa fyra skrifter äro följande:

i :o. Svenska folkets röst till sina fullmäktige vid riksdagen 1809. Nationens fullmäktige, samlade omkring sin dygdige furste åligger att gifva fred för det närvarande och säkerhet för framtiden, att sätta en konung på det gamla Sveriges vördade tron — de kunna inte ett ögonblick tveka att med denna värdighet bekläda riksföreståndaren — vidare att gifva sig goda lagar och en god konstitution, i afseende på hvilken senare man ej får återgå till 1720 års utan antaga en ny dock på nationell och historisk grund.

Kungen bör sålunda hafva oinskränkt makt att stifta allt möjligt godt men intet ondt. Han skall vara sitt folks fader och beskyddare, icke dess tyrann, skall uppehållaordning, säkerhet och laglydnad, men far icke börja krig eller sluta offehsiva förbund med främmande makter samt ej heller pålägga skatter. Folket må genom sina fullmäktige, kanske hvart sjätte år, stifta eller förbättra sina lagar, beskatta sig och förvalta sin bank och sitt pänning-verk. Börd får ej längre vara ett vilkor för uppkomst på ämbetsmannabanan. Såsom grund för representationssättet bibehålies ståndsinrättningen, ehuru med inrymmande af valrätt och valbarhet åt ofrälse brukspatroner, proprietärer, civile tjänstemän och domare; eller också, hvilket vore ändå bättre, införes allmänna val — efter någon förmögenhetsgrund länsvis — hvarvid tvenne kamrar, en lagstiftande och en beskattande, bildas. Vidare måste lagstiftningsverket förbättras samt departementalstyrelse införas. I afseende på armén och flottan föreslås stor besparing, för att ej säga fullständig indragning. Denna sistnämnda åtgärd vore den förståndigaste, en liten stat kunde vidtaga. En handlande nation, som ej vill blanda sig i andra makters stridigheter, kan, då samma nation icke har någon örlogsflotta eller stående armé, som retar de andra, och då alla parter be-höfva dess hamnar och varor, aldrig tvingas att taga parti för någon viss. All krigsmakt bör man dock ej vara utan, hvarför en arméorganisation liknande den norska, — lämnande en styrka af 50,000 man med 21 dagars årlig exercis för det mellan i8:e och 36:e året varande manskapet, bör antagas. Slutligen påvisas den förskräckliga finansnöden och nödvändigheten af bot häremot.

2:0. Sändebref till rikets lagstiftare, af författaren till »Svenska folkets, röst till sina fullmäktige, C. Manderfelt»,

innehåller ett förslag till konstitution i fyrtio paragrafer enligt ungefär samma grunder som de i föregående häfte uppgifna.

3:0. En nödig kontraprospektus till afhandlingom national-representation i Sverige, riktad mot en anhängare af den fyrdelta representationen eller rättare mot de af denne anförda skäl för bibehållandet af de fyra stånden, hvilka skäl skulle vara adelns behjärtenhett prästernas upplysning, sedlig-het och religion, samt borgarnes och böndernas »fysiska och mekaniska odling.» Detta tal håller Manderfelt för nonsens och tar »Kellgrens vördade skugga» till hjälp för att visa, det dessa egenskaper alls ej inneslutas inom några vissa klasser eller stånd. Håller för öfrigt fast vid bildandet af ett femte stånd bestående af ofrälse manufakturister, civile ämbetsmän m. fl.

4:0. Hälsning till författaren af»Några ord om enigheten.» En varm uppmaning till enighet slutande med följande ord:

»Och hvem har då smidt våra bojor utan vår egen oenighet 1 Rysliga tanke! O, mitt fosterland! Men jag skall icke begråta ditt fall. Nej, jag skall förr gå trotsande, fast med stapplande steg mot alla faror, alla dödar till mötes. Jag har då icke mer ett fädernesland, men jag har en graf, som skall gömma mig undan tyranners hot och Sveriges förstöring.»

»Rikets ständer! Ännu ropar folkets skarpa röst till eder. Försummen icke ett ögonblick att med förenadt nit och kraft hjälpa vår gode konung och rädda Sverige eller begrafven eder under dess ruiner!»

»Detta är mitt sista offentliga ord vid detta riksmöte. Måtte det vara sagdt i sin rätta tid och elda de redligas bröst men komma de svaga och förvillade att blygas!»

Alla dessa häften tryckas i Stockholm, dit äfven landtrådet för att vara närmare till hands vid riksdagens början själf beger sig.

För det allmänna glömmer han emellertid ej alldeles sina egna affärer. En af Manderfelts första omsorger är att till den nye konungen framställa en gammal fordran, den nämligen om ersättning för hafda kostnader under konung Gustaf III.s tid, då som bekant, de viktigaste värf blifvit honom anförtrodda, till stöd för hvilken ansökning han fogar ett intyg från Armfelt, att högtsalige konungen verkligen lofvat honom belöning. Det minsta, han kan nöja sig med, är 4,050 rdr banko, som motsvarar chargé d'affaires' aflöning under två år och tre månader. Ansökningen inlämnar han till sin gamle kanslikamrat, dennye statsministern för utrikesärendena, baron Lars von Engeström. Den 17 juni, dagen efter sin uppvaktning hos denne, sänder han exceltencen såsom ett ringa vörd-nadsoffer ett exemplar af hans vid riksdagen utgifna skrifter, hvarjämte han för egen räkning supplicerar, att hans väl-färdssak kunde blifva kungl. maj:t nästa vecka föredragen, då han ej hade råd att uppehålla sig å den dyra orten. Skulle omständigheter yppas, tillägger han, som gjorde en diplomatisk mission till Norge nödvändig, så anhåller han komma i åtanka, emedan ingen svensk där hade så många liaisons som han, och det skulle vara honom en glädje att fa visa konung och fädernesland en viktig tjänst.

Återkommen till Vänersborg erfar han, att prinsen af Augustenburg utkorats till svensk tronföljare. Denna högst intressanta underrättelse ger honom anledning att åter — den 18 juli — skrifva till utrikesstatsministern. Efter att hafva påmint om sin ansökan — »värdes, monseigneur, låta åter lysa öfver mig någon stråle af rättvisa och välvilja» — fortfar han: »Om, som jag förmodar, en mission snart skall äga rum till prinsen af Augustenburg, bönfaller jag hos Ers Excellens att låta utnämna mig till ambassadråd endast för att skaffa mig tillfälle att än en gång göra mitt fosterland viktiga tjänster.» Ingen skulle, försäkrar han, göra så betydande sådana som han på grund af hans därvarande förbindelser, särskildt med prinsen af Augustenburg, till hvilken han året förut sändts af general Arm-felt för att utverka ett stillestånd, som ännu fortfore.

Den diplomatiska fullmakten dröjer, men själf kan han ej dröja. Påminnande sig, hur en rapport om ställningen i Danmark en gång skaffat honom förlåtelse och nådebevis af Gustaf III, försöker han nu, hvad en förtrolig skildring från Norge skall kunna inbringa. Han insänder därför den 8 augusti en rapport till Engeström, hvaruti han säger sig, förutseende, att ambassaden eller deputa-tionen till den blifvande kronprinsen ej så snart kunde äga rum, och drifven af sitt osläckliga begär att göra sitt fädernesland tjänster, hafva företagit en resa till Norge för att

själf se och undersöka allt.Det allmänna läget i detta land vore alls ej sådant, som man i Sverige trodde. Prinsen, besvuren af nationen och armén att ej öfvergifva landet, trakasserad af danska regeringen, som gjorde allt för att hindra honom efterkomma svenska folkets fria val, vore uti det största bryderi. Tre partier funnes för tillfället i Norge, det engelska (köpmännens), som ville ha fred och fri handel med England, det danska (fåtaligast) bestående af danskfödde officerare och ämbetsmän samt slutligen det norskt patriotiska, omfattande de mest upplysta af alla klasser tillika med största delen af militärerne. Detta sistnämnda parti vore på vissa vilkor böjdt för en förening med Sverige samt äfven beredt att i lif och död följa sin älskade prins af Augusten-burg. Denne behöfde blott säga ett ord för att utropas till konung af Norge. Men detta ord ville prinsen — måhända en smula för mycket filosof — inte säga.

Manderfelt hade under sin resa inhämtat högst viktiga saker, som dock ej kunde anförtros åt pennan. Hade äfven i Norge rättat många fördomar och misstag i uppfattningen af Sveriges förhållanden och i bedömandet af vissa, i spetsen för svenska styrelsen stående, personer.

Efter förklaring, att han ej nu hade råd att resa vidare, uttalar han till slut den förhoppning, att hans ännu ej af-gjorda ansökan efter "detta bevis på nit och tjänstaktighet måtte vinna nådigt bifall.

I farten med att skrifva till Engeström liksom fordom till Armfelt, Reuterholm m. fl. insänder han emellertid åtta dagar därefter — från Göteborg — några tillägg till sitt förra b ref.

Hvad som i Norge väckt synnerlig förvåning, berättar han nu, var den kungliga propositionen till ständerna om tronföljarvalet, hvaruti konungen lofordat de stora tjänster, prinsen af Augustenburg under sista kriget gjort Sverige. Denne senare om sitt anseende ytterst finkänslige herre hade däröfver blifvit mycket missnöjd, och vid danska hofvet hade man äfven med största förargelse upptagit saken samt låtit prinsen veta, det denne inför Europas ochsin konungs ansikte borde protestera mot den honom i Stockholm gjorda släta komplimang, att han skulle allt för väl tjänt sina fiender. Denna olyckliga incident skulle bestämma prinsen för afslag, om ej den största delikatess från vår sida och några ord från den store Napoleon skulle förändra saken. Under tiden hade dock Manderfelt varit tillräckligt väl underrättad for att kunna ge norrmännen de positivaste försäkringar, att denna passus i kungliga propositionen endast tillkommit såsom bevis för den stora aktning, prinsen äfven såsom en fientlig armés general åtnjöte, samt att dessa uttryck emellertid alls ej behagade hvarken kungen eller hans ministrar med anledning af den tydning, illasinnade ej skulle försumma ge däråt.

Äfven hade norska armén blifvit förvånad öfver vissa svenska trupprörelser på gränsen. Vore det meningen att förnya kriget, frågade man sig i Norge? Enligt Mander-felts åsikt skulle, om ej varaktigt stillestånd eller fred snart undertecknades, före september månad striden från norska sidan med förbittring åter uppflamma.

Vidare omnämnes, att en af Danmarks högste ämbetsmän, kanslipresidenten Kaas, nyss passerat Göteborg på väg till Norge. Denne hade låtit förstå, det han gärna skulle vilja träffa general Armfelt, som nu åter beklädts med öfverbefälet öfver västra armén. Skada, att denne senare ej funnits tillstädes, ty af ett möte mellan de båda herrarne kunde mycken nytta för den goda saken komma.

Att tala om sig själf och sin ansökan glömmer naturligtvis brefskrifvaren ej heller denna gång bort, så mycket mindre som visse af hans fiender, som visserligen ej hade något att afundas honom i afseende på talanger, tycktes finna med deras fördel öfverensstämmande att från bestyren aflägsna en man, som endast kunde tala ren sanning. »Mot mina belackare,» förklarar han, »sätter jag mitt uppförande och en bepröfvad trohet; jag trotsar dem att kunna påvisa ett enda tillfälle i mitt lif, då denna förnekat sig. Jag har gjort en dumhet i min ungdom, som icke hadedet minsta med statens affärer att göra; en stor konung har för tjuge år sedan förlåtit mig denna, därför att jag genom lysande tjänster hade godtgjort dem, sade han. Detta Gustaf III:s vitsord är mig tillräckligt, ett rent samvete tröstar mig, jag afimdas ej de förste skådespelarn e på den politiska scenen deras efemera ära; finis coronat opus!»

Å detta samma bref har Engeström gjort en anteckning af innehåll, att Manderfelt ville göra sig gällande och skada baron Adlersparre (det var således denne senare, som åsyftades vid talet om fiender och belackare), men att

den förstnämnde icke syntes hafva något förtroende hos ansedde norrmän. Själf hade Engeström redan från början undanbedt sig Manderfelts hjälp men inte nog med, att denne nu reste till Norge och negocierade med norrmännen, han utgaf sig äfven till detta ändamål vara försedd med order från svenska utrikeskabinettet, ett påstående mot hvilket Engeström — i bref till Adlersparre — på det lifligaste protesterar.

Äfven den eljes saktmodige Karl XIII finner sig uppfordrad att desavouera den opåkallade politiske mäklaren. »Statsrådet Plåten har i dag sagt mig,» skrifver han den 14 augusti — också till Adlersparre — »att en viss landt-råd Manderfelt skall utgifva sig för att vara hemligt sändebud från mig till Norge, hvilket är en stor osanning, och som jag ber Er på det högtidligaste förneka, så mycket mer, som han lär varit dömd för tjufveri.»

Det var förrymde Carl Ingman, som gick igen i hans majestäts tankar.XXXV.

Underhandlingar.

Bristen på uppmuntran hindrar emellertid Manderfelt hvarken från att fortsätta sin rapportskrifning eller från att söka göra fäderneslandet de »viktigaste tjänster».

Sålunda inberättar han från Vänersborg den 30 augusti — alltjämt till utrikesministern — huruledes han i förra veckan i egna angelägenheter gjort en resa till norska gränsen och därunder i Strömstad träffat en kurir, som kanslipresidenten Kaas, då ännu kvar i Norge, sändt till general Armfelt för att af denne begära ett möte på gränsen. Dagen därpå hade Manderfelt händelsevis träffat den danska excellencen själf, med hvilken han sen gammalt vore bekant, då denne förklarat sig vilja träffa den svenske generalen för att underhandla om varaktig vapenhvila och om fred, som danska hofvet så lifligt åstundade. Åtskilliga andra ämnen hade äfven kommit på tal mellan herrarne Kaas och Manderfelt, hvaribland äfven prinsens af Au-gustenburg affär, som nu af danska regeringen ansåges som reglerad. Armfelt som sedermera verkligen sammanträffat med Kaas, hade Manderfelt ej haft tillfälle att träffa. Af detta möte hoppades emellertid landtrådet, att det bästa resultat skulle gifva sig tillkänna. »Må Gud välsigna alla kloka och uppoffrande mått och steg i afseende på freden,* tillägger han, samt påminner slutligen excellensen i all ödmjukhet att ej glömma skaffa honom tillfälle att väl tjäna fäderneslandet.

Ingen torde förtänka den hederlige Engeström, om han vardt uppbragt öfver denna påflugna och oombedda hjälp i sitt ämbete.

Påverkad af Adlersparre, som »med största vedervilja och förtrytelse» meddelat, det h. exc. Armfelt haft ett sammanträde med presidenten Kaas på norska gränsen,»samt att det skulle varit Manderfelt, som haft bestyret med detta sammanträde», utfärdar utrikesstatsministern nu ett formligt förbud för denne sistnämnde att befatta sig med allmänna ärenden.

Af denna tillrättavisning känner sig diplomatins frivillige till en början något stött. »Höggunstiga skrifvelsen af den 6 hujus,» skrifver han omedelbart tillbaka, »antyder mig Kungl. Maj:ts nådiga vilja att icke blanda mig i allmänna ärendena. Konungens vilja är min lag. Ers Exc. täcktes blott tillåta mig att i anledning häraf allra ödmjukast få förklara:»

1:0. »Jag bar aldrig direkte inblandat mig i något publikt ärende, som mig ej varit ombetrodt, men jag har heller aldrig kunnat motstå en fyrtioårig vana och drift att nitälska för konungens och fosterlandets intresse, så ofta mig därtill gifves anledning och tillfälle; nu känner jag, att det blir min plikt att tiga, när det ej befalles mig att tala.»

2:0. »Jag har aldrig varit, aldrig ansett mig vara och kan aldrig blifva annat än svensk af själ och hjärta; och jag har aldrig rest öfver gränsen utan med sådana Kon:s Befallningshafvandes pass, som till deras utfärdande af Kungl. Maj:t bemyndigade äro.»

Brefvet slutar emellertid på samma sätt, som hans föregående, med en anhållan om gynnsamt svar på den af honom i juni månad inlämnade underdåniga ansökan, den enda nåd — han vågar tillägga, den enda rättvisa — som han af konungen begärt, och som han med ödmjuk tillförsikt rekommenderar i hans exc:s höga ämbetes omvårdnad.

Armfelts öfverläggning med Kaas kan regeringen dock ej så lätt smälta, och tillställaren häraf uppkallas till

generaladjutanten friherre Posse, som för tillfället har sitt kvarter i Vänersborg, för att redogöra för hvad han härom visste. Om detta förhör och hvad han i denna sak företagit lämnar Manderfelt själf i ett bref till Engeström af den 23 september följande i förtrolig samtalston affattade berättelse:»Herr öfversten m. m., baron Posse, har i konungens namn af mig önskat upplysning öfver sammanträdet på gränsen emellan H. Exc. baron Armfelt och danska Exc. Kaas; jag har afgifvit den muntelig och skriftelig efter sanning och plikt. Då Exc. Kaas under sin uppresa i Göteborg yttrat sin synnerliga åtrå att kunna träffa Exc. Armfelt, och denne herre i anledning däraf tillfrågat mig, om jag kände Kaas och kunde tillskrifva honom angående det samtal han önskat med Exc. Armfelt, var jag därtill så mycket mer beredvillig, som jag icke allenast kände Exc. Kaas utan hade lefvat med honom flera år i Kristiania, där vi ungefär vid en och samma tid blefvo genom giftermål förmånligt etablerade. Jag kände äfven, att han ägde sin konungs oinskränkta förtroende, och på grund däraf tänkte jag, att ett samtal emellan dessa båda herrar kunde hafva den fördelaktigaste inflytelse på den af hvarje ärlig svensk så högt efterlängtade freden. Att denna tanke var riktig, torde utfallet bevisa. För att sätta H. Exc. Armfelt i stånd att rätt kunna utforska och jugera sin man, fick jag tillåtelse att resa förut öfver gränsen för att söka få tala med Exc. Kaas, som jag på Svinesund fick veta vara i Fredrikshall, och som på min anmälan hade den bevågenheten att möta mig dagen därpå i norska Svinesund, emedan jag ej hade tillåtelse att resa in till Fredrikshall, som är gränsfästning. Vårt samtal hade all den effekt jag önskat, som var att utröna Exc. Kaas' hela tänkesätt för att kunna gifva Exc. Armfelt noga upplysning, hur han borde behandla sin man, då de dagen efteråt skulle träffas på svenska Svinesund enligt Kaas' begäran. Af mitt samtal med denne herre hade jag den äran att kort efter min hemkomst insända till Eders Exc. min berättelse, men jag begick i denna ett fel, hvarför jag bör bedja allra ödmjukast om förlåtelse, och som endast renheten i mina afsikter kan ursäkta; jag sade, att en hasard hade fört mig tillsammans med Kaas, ty jag fruktade, att det kunde misshaga Kungl. Maj:t, om han fick veta, att jag utan uppdrag eller befallning blandade mig i sådanaaffärer. H. Exc:s därpå följande höggunstiga skrifvelse öfver tygade mig snart, att denna min fruktan ej var ogrundad; men min enda tröst är dock, att jag, fast obuden, med min ifver gagnat den goda saken, som följderna skola visa; ty de viktiga upplysningar, som H. Exc, Armfelt inhämtat af dessa samtal såväl om danska hofvets som gunstlingen Kaas' tänkesätt, lärer han utan allt tvifvel göra nyttiga för Kungl. Majrts och rikets intresse vid tillstundande negocia-tioner, och mig synes, att de redan skedda indragningar af norska och svenska kustarméerna äro glada förebud.»

»Ledd af min öfvertygelse och af en nitälskan för konung och fosterland, som följt mig från min ungdom, och som ej lärer öfvergifva mig förrän i grafven, ville jag hafva gått ännu längre, om jag fått. Jag hade af Exc. Armfelt begärt och erhållit tillåtelse att få skrifva ett bref till Exc. Kaas för att aflämnas i hans egna händer på Svinesund, när han skulle återresa till Köpenhamn, och hvarpå jag utbeder mig svar med en kurir, som jag själf ville betala. I detta bref anhåller jag hos Exc. Kaas om ett möte i Uddevalla för att tala om saker af största con* sequence. Min afsikt var icke mer och icke mindre än att förmå Kaas till att bruka hela sin influence hos sin konung och dess ministrar för att åter upplifva den odödlige Bernstorffs politiska system, att förena Sverige och Danmark med så fasta band, att de gemensamt kunde utgöra en boulevard emot Rysslands allslukande härsklystnad i Norden, hvartill de åtskilda voro alltför svaga. Under de tio år, som jag i denne store mannens skola, lika så stor människa som minister, lärde, att det var en möjlighet att förena sund politik med den strängaste redlighet och dygd, fann jag honom orygglig i sin vänskap för Sverige. Min täta korrespondans med högtsalig konungen från 1790 års början ända till hans grymma död skall, om den ännu finnes i ministerarkivet, tillräckligt tala i detta ämnet. Jag tillbeder ännu Bernstorffs skugga; hans porträtt är den enda skatt jag äger i världen, och han skall aldrig på andra sidan, i ljusets regioner, få förebrå mig att någonsinhafva afvikit från dess råd. Men jag hade under min önskan att få träffa Exc. Kaas på sin återresa till Köpenhamn äfven ett privat intresse, som jag ej bör förtiga, och som var att genom sin konungs nåd och rättvisa söka förvandla min danska lifräntepension till samma valör, den ägde för aderton år sedan i sin upprinnelse uti specie i stället för dansk kurant, hvarpå jag förlidet år förlorade en tredjedel af värdet. Nu, sedan jag hvarken bör skrifva, tala eller 'resa utan särskild befallning, torde jag hos E. Exc. få supplicera att genom dess ministeriella ämbetes åtgärd framdeles i öppet bref till statsministern grefve Bernstorff andraga detta mitt åliggande.»

Härpå slutligen ett intygande »på sakramenten», att brefskrifvaren aldrig hört excellensen Armfelt yttra en tanke, som ej bevittnade den uppriktigaste tacksamhet och trohet mot den älskade konungen och tillgifvenhet för konstitutionen. Men väl hade Manderfelt hört, att generalen hade många fiender och afundsmän, som beljögo honom.

Af svenska regeringen fick Manderfelt emellertid ingenting för allt sitt besvär. Hans ansökan om ersättning afslogs nämligen den 5 oktober.

I ett sista bref, dateradt Vänersborg den 14 oktober, till Engeström heter det, att han tungt drabbas af den ekonomiska förlusten, och att hans omständigheter äro svåra.

Såsom internationell underhandlare tycks han med året 1809 hafva spelat ut sin roll. Åtminstone letar man såväl under den längre fram inträdande spänningen gent emot Frankrike som under det låtsade kriget med England förgäfves efter hans fotspår. Vid den hemliga underhandlingen i november 1811 i Åmål — in på hans egen mark så att säga — emellan engelske ministern Thornton och svenska ombudet Netzel är han eget nog ej tillstädes, en frånvaro, som väl endast därigenom kan förklaras, att man lyckats hålla honom i okunnighet om saken. »Man måste i det längsta af hålla Manderfelt från fjäskiga företag»,

13. — Ingman-Manäerfelt.skrifver landshöfdingen i Vänersborg baron Hierta strax före detta möte, hvadan man förstår, att vederbörande i detta fall tagit sina försiktighetsmått.

XXXVI.

Kvamarrendet.

Någon egentlig vinst hade Manderfelt ej skördat på sin politiska verksamhet under de sista åren.

Men ännu sämre hade det gått honom i afseende på affärsförhållandena.

Vi påminna oss, att förlängningen af kvarnarrendet från den i oktober 1809 blifvit honom på vissa vilkor medgifven. Dessa vilkor ansågs han emellertid ej hafva uppfyllt, hvarföre magistraten i Göteborg förklarar honom från och med ofvannämnda dag skild från arrendet. Ofver detta beslut klagar Manderfelt hos konungens befallnings-hafvande, som dock fastställer magistratens utslag.

Nu går Manderfelt till kungs och har slutligen den triumfen att vinna sin process, hvad förlängningen af arrendetiden beträffar, ehuru han i andra afseenden förlorar.

För den, som opartiskt genomläser handlingarna i detta vidlyftiga mål, framstår emellertid ej kvarnarrendatorn i någon särdeles vacker dager.

Stadsfiskalen In de Betou ansåg, att landtrådet, sedan han på utmärktaste sätt missbrukat flera honom lämnade uppskof att fullgöra sina förbindelser, gjort sig den sökta prolongationen förlustig. Och, ehuru åtal nu vore för sent, visade likväl magistratens protokoll, att herr landtrådet innestode med obetalta arrendemedel, samt att han ej velat anskaffa erforderliga nya kvarnhjul, hvarförutandet kommit till fiskalens kunskap, att ränseinrättningen för hvete äfvensom siktkvarnen ej på många år skulle varit brukade. För att därför hvarken kvarnen vidare måtte vanskötas eller staden gå miste om dess ersättning, liksom ej heller invånarne sakna den för deras skull med kvarnen åsyftade förmån, kunde ej stadsfiskalen underlåta att i flerfaldigt afseende undanbedja staden den våda, framdeles förbindelse med herr landtrådet Manderfelt kunde medföra.

Dessa beskyllningar tillbakavisar Manderfelt emellertid med kraft och harm.

»Denne mannens dristighet förvandlas till brottslighet,» förklarar han, »då han genom falska och osannfärdiga insinuationer sökt leda Kungl. Maj:t bakom ljuset.»

Och äfven statskamreraren Nordenbergs för kvarn-arrendatorn ogynnsamma uttalande söker denne senare frånkänna allt värde.

Mest graverande är likväl magistratens sista af justitie-borgmästaren Brusewitz underskrifna underdåniga

förklaring, hvilken slutar med följande ord:

»Hvilken annan rättsinnig arrendator hade icke i lika omständigheter tillskrifvit denna händelse sin egen uraktlåtenhet; men landtrådet Manderfelt, vanligen för mycket känd för att vilja konstla och söka undanflykter på sanningens bekostnad, drog saken till landshöfdingen; och ehuru magistratens alla åtgärder där fastställdes, fullföljde den vidare genom underdåniga besvär, som utmärker dess ihärdiga föresats att vilja tvärt emot klaraste skäl tilltränga sig en rättighet, hvars förlust han själf åt sig beredt, och från hvilkens vidare begagnande,» (redan före prolonga-tionstidens ingång) . . . »magistraten kunnat landtrådet utestänga, om ej magistraten äfven såmedelst velat visa, huru skonsamt landtrådet i allt blifvit behandlad, oaktadt dess mångfaldigt gjorda inkast emot sina skyldigheters uppfyllande och betalningen af själfva arrendesumman, hvarmed han ännu (1810) innestår till ett belopp af öfver 1,000 Rdr banko, att ej förtiga landtrådets försök att genom etttroligen tillställdt gåfvobref på all dess egendom till dess brorsdotter undandraga kronan och staden tillgång på flera års utskylder, och dess nog allmänt kända förhållande emot dess hustru, som utur tämmeligt välstånd försatts uti knappa vilkor och med yttersta svårighet kan åtkomma, hvad han till hennes bärgning utfäst.»

Den 2 november 1811 afträder Manderfelt emellertid — fritt och otvunget, som det tycks — arrendet till sin förvaltare M. Gewalt.

XXXVII.

Sista kampanjen.

Att underhålla den i Göteborg kvarlämnade hustrun var för Manderfelt sannerligen ej så lätt; det var godt han kunde underhålla sig själf.

Hans inkomster vordo efter egen utsago — och härut-innan får man väl tro honom — knappare och knappare, hvarförutan han naturligtvis äfven ansattes för skulder. År 1810 skrifver han till taxeringskommissionen i Vänersborg, att han ingen näring idkar, har ingen egendom utan lefver af en utländsk lifräntepension, som kunde beräknas till 666 rdr banko och, om danska sedlarna fort-fore att falla, slutligen skulle blifva värd ingenting. »För slika pensioner har jag ej funnit något rum i bevillnings-förordningen», tillägger han. Icke dess mindre får han för denna inkomst skatta 21 rdr 40 sk. banko, hvartill kommer 8 sk. banko brännvinsafgift.

Om denna samma pension skrifver han till kungl. maj:t — det är hans sista underdåniga ansökan — den 1 januari 1813:»I underdånig åtlydnad af Eders Kungl. Majrts nådigste påbud, att ingen svensk undersåte fick mottaga förläning eller någon slags pension af främmande makter, har jag för detta året icke kunnat indraga den lifräntepension, denna sista rest af min salig hustrus egendom, som allt sedan 1790 blifvit i Köpenhamn till mig utbetalt med 2,000 Rdr Dansk kurant årligen. Så länge danska banko-sedlarne bibehöllo sitt gamla värde, utgjorde denna summa öfver 2,000 Rdr svenskt riksgäldsmynt, hvarmed jag kunde lefva anständigt och underhålla min talrika fattiga familj, som lämnat staten och fäderneslandet flere väl uppfostrade och nyttige medborgare. Nu är äfven denna sista och enda ressurs för vår subsistans förlorad. Min hela danska 1 ifrån ta är efter 5 sk. banko pr Rdr Dansk förvandlad till 300 Rdr R. G. om året och blir förmodligen snart förvandlad till intet. Mitt öde på ålderdomen förkunnas med fattigdom och nöd, som ej stod i min makt att förebygga.»

Nu anhåller han emellertid att af kunglig nåd och mildhet »få utpumpa dessa sista droppar af källan till hans forna välstånd», att få i riket indraga de ofvanberörda 2,000 rdr danskt, så länge de ägde någon valör.

1809 har han sin brorsdotter, Beata Ingman, boende hos sig samt i sin tjänst en dräng, hvarjämte han ännu skattar för guldur och kortspel. Året därpå har mamsell Beata gift sig med en revisor Käppe, och hos dessa innebor nu landtrådet dock utan för förra året antecknade lyx. Två år därefter har han flyttat till sin brorson, C. Ingman, äfven här endast såsom inneboende.

Den gamle mannen lider nu af en obotlig sjukdom, vattensot, och hans resa öfver gränsen — det yttersta råmärket — är förestående.

Men i trots af nöd, ålderdom och sjukdom släpper han ej pennan. Hur skulle han också under en sådan tid som

denna med dess märkvärdiga tilldragelser, — kronprinsen Karl Augusts död, Fersenska mordet, det nya tron-följarvalet m. m.! Nej, nu om någonsin måste han följa med! Nu gäller det att gripa sinnena och inte släppadem. Det är således inte nog med en och annan flygskrift; det vill en ihärdigare bearbetning till.

Han utger därför en veckotidning, som han kallar Den oväldige Gransharen.

Inalles hundrafyra nummer af denna med mottot, Pröjva noga och döm rätt, försedda tidning utkomma i Vänersborg från den 5 januari 18 11 till den 23 mars 1812, hvarvid dock ett uppehåll af två månader förekommer sommaren 1811.

En redogörelse för innehållet af alla dessa nummer skulle bli allt för tröttande. Några ord må göra tillfyllest.

I de första elfva numren lämnas en återblick på regementsförändringen och dess följder, på Karl Augusts utkörande och snart därpå följande död, på det andra tron* följarvalet, genom hvilket »Karl Johan skulle i själfva verket blifva, hvad Karl August var i vårt hopp, nämligen Sveriges skyddsängel.»

Härpå vidtaga betraktelser öfver finanserna, beskattningen, allmänna lefnadssättet och hushållningen, ny lagstiftningsmetod, ämbetsmäns aflöningssätt, rang och titlar m. m.

Så ett par artiklar om skulden till allt det blod, som runnit och fortfarande rann under kriget. Detta skulle man väl. påminnande sig hans förbannelser öfver »Bona-parte», tro honom tillskrifva denne, men häri misstar man sig. Manderfelt är nu den störste beundrare af Napoleon. »En sådan segervinnare,» utropar han, »vågen I, outtrötte-lige människoförförare, att kalla usurpateur! Hvar finns det land, som han först angripit utan att vara utmanad, hvars lagar, religion och borgerliga rättigheter han förstört 1»

Mot vår nationaloiycka, brännvinspesten, som han kallar den, riktar han mer än en gång sin vältalighets åska. Och härvidlag måste man erkänna, att deklamationen är på sin plats. »Hur långt har du icke afvikit,» utropar han till svenska allmogen, »från dina fäders dygder och från själfva naturens enkla bud, som säger, förkasta allt hvad som fördärfvar digl Hvad borde du nu göra för att förtjäna de loftal, du så ofta fått höra från tronen, somuppmanat dig till trohet, laglydnad och arbetsamhet? Hvad borde du göra för att bereda dig ett lyckligare lif och lugnet åt dina gamla dagar, för att få njuta den sannaste af all lycksalighet, den husliga, där du med en from och arbetsam maka omgifves af friska och välartade barn, som på din ålderdom skola stödja dina lutande armar och fulländа ditt arbete? Hvad bör du göra? Du skall icke dricka brännvin, tills du blir värre än de vilda djuren, tills din kropp blir ett benrangel och din själ en djäfla boning; du skall nyttja en sundare föda än hafremjölsgröt och vattuvälling, hvarmed du kan göda dina kreatur, du skall för att stärka dina krafter dricka ett stop öl emellanåt i stället för brännvin, och du skall i din dagliga lefnad genom ditt exempel visa dina barn och ditt husfolk, huru man genom nykterhet, flit och redlighet nedkallar öfver sitt hus och alla sina företag välsignelser, då fylleriet med alla dess laster, som äro dess följeslagare, förstör all huslig sällhet och bereder människan ett dagligt helvete redan här på jorden.»

Följa så artiklar om växelkursen, om nationalrepresentationens förbättring, om uppfostran, om tullverket, luren-dräjeriet och dess förekommande m. m.

Någon egentlig polemik förekommer ej, än mindre personliga anfall, och såsom allmän anmärkning kan sägas, att bladets ton är sansad och värdig. Utgifvarens stora beläsenhet träder ofta i dagen, och själf drar han hela lasset, ty insändare och medhjälpare äro mycket fåtalige. På den stora allhänheten torde tidningen äfven hafva gjort ett godt intryck.

De sista artiklarne bära till öfverskrifter: Kärlek till fäderneslandet och Önskan för fäderneslandet.

Huruvida det är de ekonomiska svårigheterna eller sjukdomen, som nödgar Manderfelt att upphöra med sin tidning, är svårt att afgöra. Sannolikt ligger orsaken förnämligast i de förra. Själfva pennan fäller han säkert ej förr än omedelbart före sin död.

Denna inträffade i Vänersborg den 7 mars 1813.Om den aflidnes kvarlåtenskap, yttersta vilja m. m. stå nu inga underrättelser till buds, då, såsom redan omnämnts, stadens rådhusarkiv gått upp i lågor. Tyvärr saknas äfven

hvarje porträtt. Intet griftkväde tycks hafva beståtts honom, och snart skulle hans lif, hans skrifter, hans namn höljas af glömskan.

Änkan dog i Göteborg 1816.

Gärna skulle man uti denna här framställda mörka karaktärsbild vilja se någon relativ ljuspunkt.

Men hvar finna någon sådan?

Möjligen i den ömhet, mannen tycks hafva hyst för sin familj — den Ingmanska nämligen — i den uti hans skrifter mer än en gång oegennyttigt uttalade politiska öfvertygelsen äfvensom uti den varma, väl inte alltid förställda, känslan. Särskildt erkännansvärd är ju äfven hans lifsenergi, hans förmåga att i trots af allt spira och frodas.

Utan tvifvel hade han goda kunskaper. Hade han äfven hufvud och talanger?

Denna fråga är svår att besvara. Skulle han dömas som filosof och tänkare, måste man säga, ett dåligt hufvud. Men Ingman-Manderfelt var, såsom vi sett, en mångsidig man, och att han som kunskapare och partigängare besatt stor talang är säkert. Lika säkert är dock, att han som poet, ekonomisk och politisk skriftställare, diplomat och affärsman var snarare under än öfver medelmåttan.

Det enda fall, hvari han äger en omisskännelig be-gåfning, är som talare, eller författare af tal rättare sagdt. Talarens ordflöde, talarens hänförelse står honom nämligen till buds. Men han saknar den nödiga klara tankegången. Hvilken samling skulle man ej kunna göra af hans logiska bockar och oegentliga uttryck! Och han saknar därtill den nödiga smaken, ty äfven som talare är han alltid parveny. Af ett visst litteraturhistoriskt intresse ärdet i alla fall att studera hans väitalighetsprof, i hvilka han framstår såsom en representant för den efterdalinska skolan, så att säga. Hade han ägt någon självkritik, skulle han möjligen som talare kunnat blifva hvad han ville vara, en ropande, eri väckande röst. Nu vardt det, trots alla högtrafvande fraser, för det mesta endast ett förvirradt skall. Särskildt vidrigt verkar hans oupphörliga användande af religiösa uttryck.

Mildast torde han af Ehrenheim hafva karaktäriserats såsom parasitväxt. En politisk och litterär parasit, sådan var han och sådan förblef han.

Att med Ehrenheim kalla den stam sjuk, hvarur denna växt sköt fram, är dock ej alldeles riktigt, såvida man med stammen menar statskroppen. Det var nämligen ej den svenska statskroppen utan det svenska politiska systemet, som var sjukt. Men Gustaf III:s dilettantmässiga äfventyrs-politik afbröts med upphofsmannens lif för att, såsom man får hoppas, aldrig åter upptagas.

Till förhoppandes är väl därför äfven, att en ny Ing-man-Manderfelt aldrig åter skall i Sverige framträda, eller åtminstone, att en svensk man af liknande kynne aldrig mera skall kunna fullborda ett lefnadslopp sådant som det här skildrade.«INNEHÅLL.